

LA REVISTA DEL FOMENT
HIVERN 2016—NÚM. 2150

Panorama
INVENTARI
d'INVENTARIS
SELECCIONS
D'ART I
LITERATURA

240 ANYS LLIGATS AL PROGRÉS

El nou llibre 'La història del Foment del Treball (1771-2011)'
repassa en profunditat els diferents episodis que ha viscut la patronal més antiga d'Europa

Consum mitjà: des de 2,2 fins a 12,8 l/100 km. Emissions de CO₂: des de 50 fins a 294 g/km.

BMW Vendes
Especials

www.bmw.es

T'agrada conduir?

BENVINGUT A LA PERFECCIÓ

BMW SÈRIE 7

A BMW sabem que un dels principals objectius de qualsevol empresa és ser millor en allò que fa. Buscar la perfecció. A BMW, el resultat d'aquesta cerca és el BMW Sèrie 7, un cotxe sorprenentment perfecte, amb una revolucionària innovació tecnològica i un confort exclusiu que li permetrà continuar avançant cap a aquest objectiu, tant a la seva empresa com en la vida. Perquè sabem que no hi ha res millor que envoltar-se de coses excepcionals per ser més a prop de la perfecció.

Contacteu-nos al 900 357 902 o ventas.especiales@bmw.es

— Massa sovint tendim a interpretar l'actualitat més immediata com si el món comencés a comptar poc més enllà de nosaltres mateixos, des de la nostra posició i els nostres referents culturals i el nostre lloc geogràfic. La veritat és que tots som fills del nostre temps, i això representa una suma sense fi que acumula centenars de petites històries, decisions personals que al cap d'un temps tenen transcendència pública, contribucions científiques que modifiquen models de vida, regulacions i sentències que impulsen –o penalitzen– determinades conductes o tendències. I no és menys cert que tot plegat, en connexió lliure, conflueix en un fet concret que per la rellevància i les conseqüències que té s'acaba convertint en una fita històrica. La tasca d'investigació dels historiadors consisteix en bona mesura en això: a determinar quins són els grans esdeveniments que han portat sense dubte a definir i configurar el món en què vivim avui.

Després tenim el relat, la perspectiva des d'on s'observi, la interpretació i també el debat públic que de vegades pretén simplificar la història per entendre el present. Només són uns apunts que anoto en aquestes línies a partir de la publicació de *La història del Foment del Treball 1771-2011*. Sense cap afany de donar res per definitiu, aquesta obra és el relat històric de dos autors de perfil molt diferent, però que coneixen a fons la història, l'univers empresarial del país, les seves famílies i els industrials que han protagonitzat la transformació radical que ens ha portat fins al tipus d'economia i de societat d'avui. És la nostra història, la que des de Foment deixem en un lloc ben resguardat per a investigadors i historiadors que tinguin el propòsit de continuar amb la narració escrita dels fets, que és la manera en què es transmet el coneixement a les generacions següents.

El 2016 ha estat un any poc previsible farcit de processos electorals que han posat en dubte les previsions demoscòpiques i que, amb tota probabilitat, els historiadors analitzaran i seqüenciaran per entendre per què els ciutadans britànics van decidir donar suport a la sortida del seu país de la Unió Europea i els americans van optar per la presidència de Donald Trump. Segur que hi ha hagut motius de pes. En tot cas, i mentre en els propers números les pàgines d'aquesta revista ja tractaran d'oferir-nos algunes claus, nosaltres només podem donar compte de la nostra història, gairebé dos segles i mig d'iniciativa empresarial que han transformat un país.

Joaquim Gay de Montellà
President de Foment del Treball

POLÍGON DE LA ZONA FRANCA DE BARCELONA. LA MILLOR UBICACIÓ PER ESTAR CONNECTAT A TOT ARREU

ESTACIÓ DE MERCADERIES A 0,2 KM

LINIA 9 DE METRO

PORT DE BARCELONA A 0,1 KM

AEROPORT DEL PRAT A 7 KM

Condicions de lloguer flexibles:

- Parcel·les en arrendament entre 4.500 i 62.000 m².
- Preus des de 7.700 €/mes.

+Info: comercial@el-consorci.com | www.elconsorci.net | +34 932 638 111

— Consolidar l'art de les perspectives a llarg termini requereix sinergies fins ara insòlites. Capital intel·lectual i esperit emprenedor, per exemple, fecunden l'anàlisi del que vivim i la consideració del que veiem venir. A "Inventari d'inventaris", **F** publica en aquest número vuit seleccions –arquitectura, teatre, pintura, poesia, escultura, cinema, novel·la i música– perquè el lector tingui accés a una mena de museu imaginari o una biblioteca ideal.

L'esperit emprenedor, en la seva evolució progressiva, ha contribuït, des de la Il·lustració fins a l'actualitat de l'economia productiva, la societat del coneixement, les *start-ups* i parcs tecnològics, a una vertebració de la prosperitat de Catalunya per a la qual, des dels seus orígens, la contribució de Foment del Treball ha estat decisiva. Ho il·lustren Manuel Milián Mestres i Francesc Cabana en la seva recent *Història del Foment del Treball*, els dos volums del qual **F** extracta en el dossier "Episodis de Foment", d'entre les aportacions més substancials d'una organització empresarial tan representativa també per a un canvi d'època. En la seva intensa continuïtat, la *Història del Foment del Treball* reflecteix fidelment la voluntat d'una Catalunya que vol ser competitiva, en cada cruïlla de la integració europea i de la globalització.

Valentí Puig, *director*

És un canvi d'època que requereix –com tan lúcidament escriu Josep Piqué a la peça central del bloc de "Temes de demà"– solucionar el dèficit de governança en cada element del camí, polític, econòmic, global. La contribució de Josep Piqué, per les seves responsabilitats de govern i d'empresa, sumades al seu coneixement econòmic, adquireix una rellevància especial per a **F**. A la seva "Carta des de Beirut", Tomás Alcoverro relata el moment actual d'un conflicte i d'un renéixer constant. A "Arts &Co" en-trevistem Salvador Pániker i oferim un panorama de l'estètica que també protagonitza tantes sinergies de transformació. Cultura, art, economia, empresa i món mediàtic segueixen necessitant un nou pensament estratègic, fonamentat en valors creatius i estables.

Il·lustració d'Amalia Aranzola

Edita

Foment del Treball

Direcció

Valentí Puig

Realització

FACTORIA
PRISMA

Coordinació

Sergio Escartín

Disseny

Llorenç Perelló Alomar

Contacte

larevistadelfoment@foment.com

Impressió: **Tallers Gràfics Soler, SA**

Dipòsit legal: **B-17853-2014**

ISSN: **2385-7080**

s'edita en castellà i català

Disponible a:

Aquesta revista ha rebut un ajut a l'edició del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport

Foment del Treball no es fa responsable de les opinions expressades pels col·laboradors en els seus articles. © Foment del Treball. Reservats tots els drets. Prohibida la seva reproducció, edició o transmissió total o parcial per qualsevol mitjà i en qualsevol suport sense l'autorització escrita de Foment del Treball.

PVP: 10 euros.

Quins serveis valora el passatger de negocis a l'aeroport?

Tot i que cada vegada estiguem més acostumats a volar i la tecnologia avanci per oferir un servei més àgil, no és cap secret que els tràmits que suposa agafar un avió, sobretot per viatges de negocis, no agraden a ningú. Aquest context és el que explica **l'augment de la demanda dels serveis per fer el pas per l'aeroport al més còmode possible per als passatgers de negocis**. Les particularitats de cada viatge fan que cada passatger tingui unes necessitats diferents, segons el motiu, la destinació, els acompanyants i fins i tot la franja horària. Aquí recollim **els 5 serveis més valorats pels passatgers de negocis en el seu pas per l'aeroport**:

1/ Les habitacions dins els aeroports permeten dormir al més a prop possible de la porta d'embarcament de l'avió. Els passatgers que tenen un vol a primera hora del matí les trien perquè són l'opció que evita haver de matinar. El segon ús que tenen aquestes habitacions és el *shower at arrival*, un servei per als viatgers que passen tota la nit a l'avió i que, abans de dirigir-se a la seva ciutat de destinació, prefereixen dutxar-se i esmorzar al mateix aeroport.

2/ Pas ràpid pel filtre de seguretat. El temps és or, però a l'aeroport hi ha tràmits de seguretat que, inevitablement, impliquen cues i temps d'espera. D'aquí que cada vegada més hi hagi la possibilitat d'usar serveis com el *fast track* o el *priority lane*, diferents noms per a un mateix benefici: minimitzar el temps d'espera en el pas per l'arc de seguretat.

3/ Sales VIP. L'espai perfecte per relaxar-se, descansar, menjar alguna cosa o fins i tot aprofitar el temps abans d'embarcar per treballar.

4/ La figura de l'assistent personal en aeroports és un servei cada vegada més estès entre la direcció corporativa, que els aeroports han adaptat al seu entorn per oferir **discreció**, atenció personalitzada, **optimització del temps** i, en definitiva, **millor qualitat de viatge**.

5/ Sales de reunions dins de l'aeroport. Permeten al passatger de negocis aprofitar al màxim el temps. Des de despatxos per a una o dues persones fins a amplis espais per a grans esdeveniments amb tots els serveis afegits que calguin.

Premium Traveller
(www.premium-traveller.com/ca)
ofereix tots aquests beneficis als passatgers que, ja sigui per oci o per negocis, volen que el seu pas per l'aeroport sigui al més còmode i agradable possible. A més, **Premium Traveller** és membre de l'associació de prestadors de serveis vip d'aeroports d'Europa, la World Airports' VIP Forum.

F

PANORAMA —

- 10** Inventari d'inventaris
- *Poesia*
 - *Escultura*
 - *Novel·la*
 - *Música*
 - *Pintura*
 - *Teatre*
 - *Arquitectura*
 - *Cinema*

DOSSIER —

- 28** Cap al Big Bang del segle XIX
- 30** La dècada d'or
- 32** Lluites aranzelàries
- 34** La fusió dels dos Foments (1889)
- 36** Integració europea i democràcia
- 38** Epíleg sense final: segle XXI
- 40** Dos historiadors per a 240 anys

TEMES DE DEMÀ —

- 44** El dèficit de governança
- 50** Com canviar d'època

CARTES DES DE —

- 54** Beirut.
Viure a la guerra de les mil cares

ARTS&Co. —

64 Entrevista Salvador Pániker, el mestre que no presumeix de ser-ho / **68 Cinema** El somriure del samurai / **70 Música** El que diu la música / **72 Tecnologia** Xarxes socials i cultura o el que en queda d'ella / **74 Ficcions** Hugo Claus sense fronteres / **76 Literatura** Jiménez Lozano, savi i lliure / **78 D'autor** Barcelona. Res!

Sempre
~~estem~~
~~al costat~~
de les pimes

→ Els forns de pa poden estalviar fins a un 30%* en la factura amb les nostres solucions energètiques.

Si tens una pime,
a Gas Natural Fenosa
t'assessorem amb solucions
energètiques per tal que puguis
millorar en eficiència i estalviis
diners. Perquè avui les pimes
ja no volen que els diguem
que estem "al seu costat", volen
que les ajudem a estalviar.

**Perquè allò important no és
el que dius, sinó el que fas.**

www.gasnaturalfenosa.cat

*Percentatge obtingut prenent com a base els consums indicats a la "Guia d'Eficiència Energètica en Pastisseries i Forns de Pa" de 2009 de la Comunitat de Madrid. Consulta condicions a www.gasnaturalfenosa.cat

gasNatural
fenosa

Fet i dit

F

Inventari d'inventaris

—Cada generació reinventa el cànon de la literatura i l'art amb el qual es genera un realineament de formes i significats. És una proposta de **F** a “Inventari d'inventaris”, de la mà d'Óscar Tusquets, Hermann Bonnín, Ponç Puigdevall, Victoria Cirlot, Mercedes Monmany, Artur Ramon i, *last but not least*, Rafael Argullol. En qualsevol selecció d'aquesta mena hi ha un element arbitrari justificat per la qualitat de qui la concep. D'Ors va parlar d'estètica arbitrària. Vegem com el cinema japonès, l'escriptora italiana Cristina Campo, la Sagrada Família, una icona d'Andrei Rubliov, *Fiasco* d'Imre Kertész, la *Musa adormida* de Brancusi, la possible teatralització de *Poeta en Nueva York* o les cançons dels qui peregrinaven a Montserrat al segle XIV ocupen un lloc a l'inventari d'inventaris.

10

Poesia

per Victoria Cirlot

12

Escultura

per Artur Ramon

14

Novel·la

per Mercedes Monmany

16

Música

per Enric Sòria

18

Pintura

per Rafael Argullol

20

Teatre

per Hermann Bonnín

22

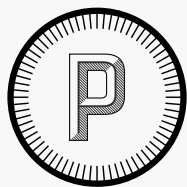
Arquitectura

per Óscar Tusquets

24

Cinema

per Ponç Puigdevall

Poesia

Entre l'estructura de la lírica moderna i la poesia de l'antiguitat, l'energia del silenci i la paraula segueixen fluïnt encara que després d'Auschwitz es digués que la lírica era impossible. Com podem triar deu poemes entre la quasi infinita seqüència de poemes que funden alguna cosa a partir del que és fugaç, del que és sagrat o del no-res? De Píndar a Rilke, de Garcilaso a Baudelaire, tota tria és un risc. Aquí són els deu poemes d'una gran aposta

per Victoria Cirlot

1 *Farai un vers de dreit nien (Vaig de no-res aquest vers fent) de Guilhem de Peitieu (ca. 1100).*

“Que els moderns imitin els antics no és molt difícil; que els antics imitin els moderns és gairebé impossible, però quan passa és un prodigi”. Això és el que passa amb aquest vers de Guilhem de Peitieu, que inicia la lírica trobadoresca, l'origen de la poesia moderna segons alguns, i ho fa sota el signe de la negació: sobre no-res, ni d'ell, ni de ningú, ni d'amor, per concloure que “el poema ja està fet”, és a dir, el poema pur, sense referències, només fonemes, paraules, paraules.

2 *Negawakuwa/hana no shita nite (Voldria morir / a la primavera) de Saigyō (ca. 1180).* El poema pertany

als *Cants de l'eremita* d'aquest monjo japonès del segle XII. La seva bellesa prové de la seva extrema simplicitat. Encara que es llegeixi en una traducció, el lector intueix que cadascuna de les paraules que el componen ocupen el lloc just, que cap d'elles no podria trobar el seu sinònim, que no podria afegir res, que no es podria suprimir res. Un està temptat a repetir-lo una vegada i una altra, en la convicció d'invocar alguna cosa essencial i absoluta.

Saigyō Hōshi al Hyakunin Isshu

Bernat de Ventadorn,
considerat un dels
poetes més amorosos

3 *Cantar dels Cantars* (segles IV-V aC). Tot el poema és una explosió dels sentits. La seva lectura transita per les aromes més variades, des de la mirra i l'encens fins als nards; gustos diversos, vi, mel, llet; textures de llavis, de pells; imatges de cossos, d'animals com la gasela, el cérvol; i tota aquella riquesa de món exterior, aquell intens sensualisme i erotisme, sabem que pot tornar cap endins i, reversible, obrir-nos a un altre món, invisible: el món de l'esperit.

4 *Hymnen an die Nacht* (Himnes a la nit) de Novalis (1799-1800). Fosc, tenebres, núvols: tota una tradició mística cristiana va treballar aquestes imatges negatives però amb sentit positiu. Dins d'aquesta cal situar els *Himnes*. encara que suposin una reelaboració de continguts: el sentiment de gaudi s'enfonsa aquí en la negativitat. En el tercer himne, quan el poeta se situa davant la tomba de la seva estimada Sophie, la visió i el somni transfiguren el paisatge, que haurà de ser una referència ineludible per a l'altre gran himne a la nit que és el segon acte del *Tristany* de Wagner.

5 *Can vei la lauzeta mover* (Quan veig l'alosa aletejar) de Bernat de Ventadorn (ca. 1150-60). La cansó trobadoresca comença amb una imatge prodigiosa que és la de l'alosa acostant-se als raigs del sol, oblidant-se de si mateixa, caient, caient. A la primera estrofa tot conspira per construir un so (lauzeta / chazer /

ses / oblid.es / laissa /) en el qual es reproduïx la sensació de fondre's, a tocar de la liquèfacció de l'ànima de la qual parlen els místics. En aquest cas és el cor el que es fon de desig.

6 *One Art* (Un art) de Elizabeth Bishop (1976). L'art del que parla el poema és l'art de la pèrdua, concepte que s'ha d'entendre en el sentit d'exercici. Cal exercitar-se en la pèrdua, des d'allò més ínfim fins al que és més gran, és a dir, des de les claus de la porta de casa fins a la pèrdua de ciutats i regnes sencers, i com repeteix en els últims versos de diverses estrofes *is no disaster* (no és un desastre). La voluntat de l'exercitant s'esfondra en l'última estrofa, en el que realment cal admetre com a desastre. La ironia de la Bishop en aquest poema és brillant.

7 *Lanquand li jorn son lonc en mai* (Pel maig, que el jorn és tan llarguer) de Jaufré Rudel (ca.1120-40). Aquest poema del príncep de Blaia, de la segona generació de trobadors, està construït a partir de la sonoritat del terme *lonh* (lluny), que apareix com a *mot refranh* (en el lloc de rima dels versos segon i quart de cada estrofa). *Amor de lonh* (amor de lluny) és l'expressió per referir-se a l'amor mai vist. Es tracta, per tant, de l'amor somiat. Rudel és el poeta de la irrealitat de l'amor.

8 *La quête de Bronwyn* de Juan Eduardo Cirlot (1971). El bosc de la novel·la artúrica, on ni un sol arbre no es descriu mai, aconsegueix aquí textura verbal: entrem en un univers fet d'al·literations ("Un soroll m'ha deixat entre les ruïnes" és el primer vers del poema) i d'imatges d'absoluta irrealitat ("Castells transparents que no existeixen"). L'errància ensopega constantment amb la impossibilitat de conquerir l'objecte de la recerca, de la *quête*: són massa nombroses les dimensions i els plans de realitat o irrealitat que hi competeixen. Amb tot, el poema conclou amb uns versos que produeixen una sensació d'èxtasi

aconseguida en la combinatòria de les paraules: ales, onades, ànimes.

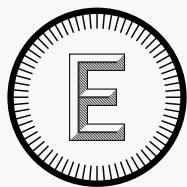
9 *A tant s'an va chascuns par lui*, vv. 710-724 del *Chevalier de la Charette* (En això cadascú se'n va pel seu costat, del *Cavaller de la Carreta*) de Chrétien de Troyes (1179). Considerat un *roman* (novel·la), encara que hi ha qui manté el terme *poema* perquè està escrit en versos octosíl·labs i en rima aparellada, aquesta obra de l'escriptor de la Xpanya del segle XII conté alguns passatges que constitueixen clarament una detenció lírica dins el flux narratiu. Els 14 versos triats dibuixen amb perfecció geomètrica una figura, la de l'amant cortès: errant solitari, pensatiu, oblidat de si mateix, del seu nom, de les seves armes, concentrat en un únic pensament: la dama.

10 *Diario bizantino* de Cristina Campo (1977). "Due mondi -e io vengo dall'altro" (Dos mons -i jo vinc de l'altre): aquest és el vers que obre el poema, i que es repeteix dues vegades més, i que sempre sento ressonar dins meu davant un sobtat sentiment d'estrangeria. L'autora, a la qual li hauria agradat haver escrit menys del que va escriure, va compondre assajos que probablement constitueixen la millor prosa italiana del segle XX, però també alguns poemes com aquest, en què s'experimenta el contacte amb allò que és sagrat. El lliandar no separa ànima i cos, sinó ànima i esperit, i tot passa davant els milers d'ulls de l'àngel querúbic.

Cristina Campo

RUPTURES

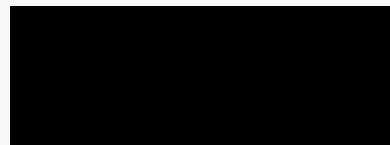

CONTINUÏTATS

Escultura

Presència a l'espai des dels orígens de l'art, l'escultura ens porta des de les armes primitives i fins a la representació divina, amb l'energia d'un món que acaba per fer-se més real –i ideal– que la realitat, entre l'equilibri i el pesar del dolor, del joc a la culpa en cada forma intemporal i perfecta

◆
per Artur Ramon

1 *Els guerrers de Riace. Segle V aC. Bronze. Museu Nacional de la Magna Grècia, Reggio de Calàbria.* Vaig viatjar a Reggio de Calàbria per veure aquests dos colossos descoberts al fons del mar Jònic, sepultats per la llosa de l'eternitat. Aquests dos gegants, que podrien jugar a bàsquet, imposen. Són herois de l'antiguitat dels quals no sabem gairebé res. Qui va crear-los? A qui representen? Tant se val. Només importa la seva imatge poderosa i el temps que s'imposa, colossal, com un fòssil en el bronze.

2 *Majestat Batlló. Mitjans segle XII. Fusta policroma. MNAC, Barcelona.* M'entendreix aquest Crist amb ulls de peix i cabells i barba simètrics, un home qualsevol, vestit amb els colors del Barça, que acaba clavat dalt la creu. La seva bellesa serena resisteix bé el temps, i observo el ventre prominent per sobre del cinturó. Queda encara lluny la imatge del Crist sofrent que s'imposà posteriorment. El nom evoca el seu darrer propietari, Enric Batlló, homenatge pòstum per la seva donació esplèndida.

3 *Maria Magdalena penitent. Donatello. 1453-1455. Fusta. Museu dell'Opera del Duomo, Florència.* Aquesta Magdalena, que duu com a abric els seus propis cabells, sembla un home. Donatello, l'escultor més fi

L'escultura de Magdalena, obra de Donatello, es troba al Museu del Duomo de Florència, Itàlia

del Quattrocento, va tallar-la amb fusta eludint deliberadament l'estereotip de la santa com a dona seductora. Aquí és una ermitana penitent, obsessionada amb el fill de Déu. Si ens apropem al seu rostre amagrit i mirem bé rere els seus pòmuls enfonsats, trobarem els ulls que segueixen estimant Crist, el seu mestre.

4 Pietat. Miquel Àngel. 1498-1499. **Marbre de Carrara.** Basílica de Sant Pere, Ciutat del Vaticà. De la *Pietat* de Miquel Àngel, l'Everest de l'escultura del Renaixement, m'impresiona no solament la bellesa assossegada, la barreja sublim d'espiritualitat i humanitat que transmet la imatge, sinó que també m'obsessiona un detall anatómic que únicament és a l'abast d'un gran escultor: el plec que es forma a l'aixella dreta de Crist quan la Mare de Déu sosté tot el pes del seu cos a la falda. El marbre transmutat en pell.

5 Perseu amb el cap de la Medusa. Benvenuto Cellini. 1545-1554. **Bronze.** Plaça de la Senyoria, Florència. M'agrada contemplar aquesta escultura pel darrere i observar el rostre monstruós de la part posterior del casc de Perseu. Després me'l miro del costat del front i m'adono que es tracta d'una fusió de tradició i modernitat, entre l'escultura clàssica i Miquel Àngel, i que és extremament lleuger. Sembla que estigui a punt, com un heroi de còmic, d'enlairar-se amb el seu casc alat i les seves sandàlies tan *fashion*.

6 Èxtasi de Santa Teresa. Gian Lorenzo Bernini. 1647-1652. **Marbre.** Església de Santa Maria de la Victòria, Roma. No hi ha cap altra imatge de l'art occidental que condensi millor

l'experiència mística i l'orgasme. La darrera vegada que la vaig veure vaig posar un euro en una caixa per encendre els llums i vaig gaudir de l'espectacle de marbre i passió: l'àngel estimat arriba amb la sageta i, fregant lleugerament el cos incòmode de la santa, la transfigura amb un arravatament tan espiritual com carnal. Bernini, escultor sensual.

7 Monument al lleó. Bertel Thorvaldsen. 1819-182. **Marbre.** Lucerna. Mai no oblidaré el dia que, passejant per Lucerna, l'atzar em va dur fins al cim d'un pujol per veure el lleó modelat per Thorvaldsen. Un lloc màgic on el rei de la selva dorm majestuós dins la gàbia de roca, reflectint la seva bella presència en un llac, com un Narcís zoològic. Un grup de carrer interpretava música cubana, marcant un contrast cultural més enllà de l'espai i del temps.

'Musa adormida', de Constantin Brancusi

8 Musa adormida. Constantin Brancusi. 1910. **Bronze.** Metropolitan Museum, Nova York. Vaig enamorar-me d'aquest rostre d'or amb el front polit com un còdol, ulls xinesos, nas arromangat i boca petita. En la simplicitat d'aquest objecte, un cap que esdevé un ou, rau la seva bellesa sublim, quan començava el segle XX i encara se celebrava la vida. Una obra de formes pures i absolutes, perfecta com una joia. Tan sols desitjo que algun dia es despertí, obri els ulls i em miri.

'Éxtasi de Santa Teresa', 1652, de Gian Lorenzo Bernini, es pot contemplar a l'església de Santa Maria de la Victòria, a Roma

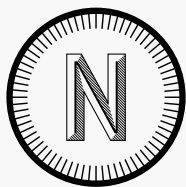
'L'home que camina', d'Alberto Giacometti

9 L'home que camina. Alberto Giacometti. 1960-196. **Bronze.** Col·lecció privada, Nova York, A. Sempre que miro com camina aquest home fibrós de Giacometti recordo la fotografia d'Henri Cartier-Bresson en què es veu l'escultor travessant el carrer sota la pluja, arreçant-se dins la seva pròpia gavardina. I penso que l'obra de Giacometti és una metàfora de la seva vida: un home que camina sense orientació, perdut en la immensitat del món. Irònicament, una de les seves versions és l'escultura més cara venuda fins ara.

10 Mama. Louise Bourgeois. 1999. **Bronze, marbre i acer inoxidable.** Museu Guggenheim, Bilbao. Com el malson de Gregor Samsa, a la nit em tortura el record de l'aranya de Louise Bourgeois envaint la meua ciutat i destruint-ho tot, nadius i turistes. Aquesta escultura monumental que custodia el Guggenheim de Bilbao té un punt d'extraterrestre. Podem caminar entre les llargues cames de bronze sense aconseguir d'acariciar el seu ventre fred i sinistre. L'aranya metamorfozada en mare. Quan em vaig despertar, ella, tan bella, seguia allà.

RUPTURES

CONTINUÏTATS

Novel·la

L'evolució de la novel·la parteix del mite i de l'èpica oral per transcórrer cap a moments culminants com són la gran novel·la del segle XIX o peces capitals del segle XX: per exemple, 'L'home sense atributs' de Robert Musil. Realitat i ficció es matisen recíprocament, els personatges adquireixen més vigència que a la vida i fragments exultants de la imaginació reconduïxen l'experiència i els sabers de la memòria

per Mercedes Monmany

1 *Don Quijote de la Mancha*, Miguel de Cervantes, edició i notes de Francisco Rico, amb volum complementari d'estudis i il·lustracions. Madrid, Real Academia Española – Barcelona, Espasa - Círculo de Lectores, 2015. Entre moltes altres coses, el Quixot també és un homenatge a tots els lectors en un temps en què aquest paper en la literatura es desenvolupava d'una manera passiva. Cervantes atorga per primera vegada al lector un lloc preponderant i la modernitat d'aquesta obra rau precisament a avançar-se a les propostes que grans assagistes del segle XX, des de Blanchot i Barthes fins a Hans Robert Hauss, repetirien.

2 *L'educació sentimental*, Gustave Flaubert. Labutxaca. Barcelona, 2013. Traducció de Lluís Maria Todó. Obra mestra de Flaubert que marcarà una fita estilística en la literatura universal, *L'educació sentimental*, bellíssima i melancòlica novel·la de formació, és sempre una lectura inoblidable. L'escenari –com en el cas de moltes de les grans obres de Balzac o Maupassant– és un àvid París de mitjans del XIX, en plena ebullició –art, política, periodisme, vida social i amorosa–, en el qual una classe, la burgesia, regna en tota la seva esplendor.

Impressió fotogràfica obtinguda el 1977 de Gustave Flaubert

3 *La mort d'Ivan Ilitx*, Lleó Tolstoi. Quaderns Crema. Barcelona, 2002. Traducció d'Anna Estopà. Si des d'Anna Karènina fins a Guerra i pau la mort travessa algunes de les més memorables

pàgines de Tolstoi, poques vegades la literatura concentra en una sola obra, d'una manera tan descarnada i atroç, l'experiència de la mort imminent a la ment d'un personatge. El magistrat Ivan Ilitx s'hi enfronta en solitari i experimentant per primera vegada el buit mediocre, mesquí i sense sentit que fins aleshores l'ha mantingut amb vida.

4 *La consciència de Zeno*, Italo Svevo. Labutxaca. Barcelona, 2011. Traducció de Carme Arenas. Amic de Joyce i descobert per Montale, el triestí Italo Svevo va ser un dels més grans escriptors del segle XX, no sempre reconegut com a tal. La història del ric, indecís, una mica abúlic i hipocondríac Zeno Cosini, habitant del Trieste austrohongarès de finals del XIX, que emprèn una psicoanàlisi mentre intenta deixar de fumar, es converteix en una subtil obra mestra de la ironia i la introspecció.

5 *David Golder*, Irène Némirovsky. Editorial La Magrana. Barcelona, 2006. Traducció de Laura Bigorra. En aquesta primera obra que la projectaria a la fama a la França d'entreguerres, la magnífica escriptora Irène Némirovsky, morta a Auschwitz tretze anys després, començaria la seva carrera amb un ferotge, implacable i cruel estil, que ja mai no l'abandonaria. La novel·la narra la història d'un despietat financer parisenc arruïnat, que abans era un emigrant jueu que va fugir de la

pobresa a Rússia per perseguir un sol i tenaç objectiu: fer fortuna.

6 *L'home sense atributs*, Robert Musil. Edicions 62. Barcelona, 1993. Traducció de Ramon Monton. Obra magna de tota una vida, com ho seria *A la recerca del temps perdut* de Proust o *l'Ulisses* de Joyce, *L'home sense atributs* de Musil, novel·la propera a l'assagisme, deixada inacabada després de la seva mort el 1942, està ambientada poc abans del començament de la Primera Guerra Mundial i de la caiguda del multiètnic Imperi austrohongarès -anomenat "Kakania" a l'obra- centre irònic i filosòfic de reflexió de l'extraordinària empresa musiliana.

7 *Bella del senyor*, Albert Cohen. Columna. Barcelona, 1999. Traducció de Jaume Fuster. Les obres més importants de la literatura en general -com passa amb *L'educació sentimental*- es construeixen sobre la impossibilitat de l'amor, la seva prova, la seva tragèdia, el seu fracàs, la separació i el final en definitiva. Són poques les que narren l'element conjugal i feliç. Sobre aquest assumpte, i amb un llenguatge fastuós, tracta *Bella del senyor*, de l'escriptor sefardita de Corfú Albert Cohen, que va escriure tota la seva esplèndida obra en francès.

8 *Ada o l'ardor*, Vladimir Nabokov. Edicions 62. Barcelona, 1987. Traducció de Jordi Arbonès. Comparable a l'enlluernadora filigrana, amb diversos nivells de lectura, d'al·lusions múltiples i desenvolupament laberíntic, ja abordada en la seva novel·la no menys meravellosa *Foc pàl·lid*, el geni de Nabokov brilla aquí en tota la seva esplendor i en el seu sublim estil més inimitable. Història tan prohibida i punyent com la de Lolita, el tenaç amor

Monument de Nabokov a Mont-real

incestuós de Van Veen i Ada durarà tota la vida dels protagonistes.

9 *Fiasco*, Imre Kertész. Quaderns Crema. Barcelona, 2003.

Traducció d'Adan Kovacsics i Marta Marfany. Amagant-se darrere una autobiografia amb prou feines velada, esquitxada d'un humor negre i devastador, *Fiasco* és una de les millors mascarades grotesques, o tragicòmiques, del gran autor que va ser Kertész. Novel·la que pertany a la trilogia formada per *Sense destí* i *Kaddish per un fill no nascut*, s'hi narren les dificultats que troba un autor jueu que va tornar dels camps d'extermini per publicar les seves memòries a l'Hongria estalinista.

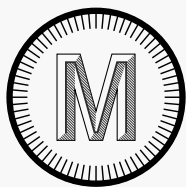
10 *Expiació*, Ian McEwan. Labutxaca. Barcelona, 2008. Traducció de Purificación Gómez.

Novel·la que juga amb els dilemes del narrador i el lector en un mateix temps, *Expiació*, de l'excel·lent autor que és McEwan, recorre el drama d'uns joves amants marcats pels prejudicis socials, la calúmia i la fatalitat de la guerra. A l'obra McEwan torna a un dels seus arquetips preferits: la falsa innocència en edats, entre la infantesa i l'adolescència, predisposats a la fantasia, la perversió i la gelosia malaltisses.

Ian McEwan

RUPTURES

CONTINUÏTATS

Música

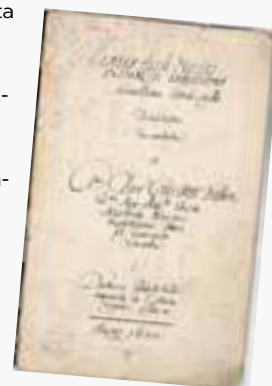
Tota gran música representa el tremolor del pressentiment sotmès a l'ordre de la forma exquisida, sàvia i dúctil, i dins l'esplendidesa d'un art a la mesura humana. Per exemple, del 'Llibre vermell de Montserrat' a Xostakóvitx

per Enric Sòria

1 *El llibre vermell*. Anònim, segle XIV. *El llibre vermell de Montserrat* conté una col·lecció única de cançons i danses de pelegrins d'inicis del XIV que suma les tradicions de la música culta i popular de l'època. Algunes peces són precés que abasten el misteriós encant d'un enyor ultraterré; la millor, "Imperaytritz de la ciutat joiosa", és un càntic amorós dins un paratge de faula, de miniatura màgica, on el desig exulta en la infinitud de la seva demanda. És la joia pura d'una font que brolla sempre.

2 *Recercadas del Trattado de Glosas*. Diego Ortiz, 1553. Les *Recercadas* són un prodigi de gràcia melancòlica, d'harmonia subtil, d'intel·ligència, però no són un oasi. Diego Ortiz, amb Narváez, Mudarra, Lluís Milà, Cabezón i algun més, il·lustra l'altíssim nivell de la música instrumental del Renaixement hispànic. Amb tot, a les *Recercadas* hi ha més que l'exponent quintaessenciat d'una gran tradició. Hi ha el tremolor del pressentiment sotmès a l'ordre de la forma exquisida, sàvia i dúctil, i a dins l'esplendidesa d'un art a la mesura humana.

3 *Membra Jesu Nostri*. Dieterich Buxtehude, 1680. S'ha dit que el danès Buxtehude és el principal predecessor de Bach. Ho prova aquest cicle de set cantates breus, quasi en forma d'oratori. Cada cantata al·ludeix al patiment d'un membre del cos de Jesucrist en la Passió, i el conjunt, d'una coherència superba, colpidorament continguda i transparent és un exercici de mediació adolorida que transmuta l'empatia en introspecció, la incertesa en prec, amb l'esperança de con-

Portada original de 'Membra Jesu Nostri Cantata', obra de Dieterich Buxtehude

Johann Sebastian Bach, als 66 anys, en un retrat obra d'Elias Gottlob Haussmann

templar finalment els membres estimats més enllà de les ombres, cara a cara.

4 *La Passió segons Sant Mateu. Johann Sebastian Bach, 1727.* Si per a molts Bach és el centre mateix de la música, *La Passió* és el cim del seu art i, potser, la més alta consecució creadora de l'esperit humà, allà on la criatura s'adreça a plena veu al seu fautor. Entre tants moments incomparables, les àries "Erbarme dich, mein Gott" i "Mache dich, mein Herze, rein" expressen l'experiència lancinant de l'angoixa i les primeres beslums del consol que asserena com no s'havia fet mai. Deia Cioran: "Bach és l'única cosa que et fa pensar que l'univers no és un fracàs". Déu pot estar satisfet.

5 *Concerts per a clau i corda. Johann Sebastian Bach, 1730.* Els concerts per a clau i corda de Bach són entre les composicions instrumentals més gràcils i suggestives que va compondre. Bach és incansable i no deixa d'introduir embelliments que fan més expressiu el diàleg entre els instruments. Ens deixa corprès per sorpreses com l'*adagio* del concert per a clau, flauta i corda que en l'antiga i bella versió de Rampal convoca el paisatge lunar d'una falla onírica i secreta, o la concertada meravella de l'*adagio* per a dos claus i corda en do menor, d'una delicadesa ingràvida.

6 *Concert per a piano núm. 1. Op. 12. Ludwig van Beethoven, 1795-1801.* La música de Beethoven no es va imposar immediatament a l'admiració del públic. Ecos d'aquella audàcia encara

ens sobten en escoltar el moviment que obre el primer concert per a piano, amb aquell devessall de temes relligats amb una gosadia fins llavors inaudita i que donen pas a un dels *largos* més pregnant de la història de la música. En la profunda connexió entre piano i orquestra, s'expandeix l'art de Mozart i domina el seu segle. El pianista hipersensible i l'incomparable arquitecte sonor ens enlluernen. Sempre arrogant i lliure, el jo romàntic s'imposa a l'univers.

7 *Nocturns. Fryderyk Chopin, 1830-1849.* La sensibilitat romàntica és nocturna. Estima el recòndit, l'ombrívol i el secret per auscultar-se a ella mateixa mentre sent al fons el baix continu de l'enigma del món. Però també pot ser amable com una dansa a cau d'orella en el segon i el tercer nocturn de Chopin o en el *Träumerei* de Schumann: somnijos lleus, brevíssims, que transiten un moment pel territori del miracle i s'esvaeixen. En molts altres nocturns (el punyent setè, o el tretzè), la calma i la tempesta es disputen l'ànima de l'artista, com en els poemes de Hölderlin i Keats.

8 *Tercera simfonia. Gustav Mahler, 1893-1896.* Mahler és un compositor inabastable. Portà endavant tot el que preludeaven els instants culminants de Brahms i Bruckner i que ell mateix presagià la ruptura de Schönberg i Berg. Potser sigui la tercera simfonia la més inabastable i rica de les seves obres. Un càntic desmesurat, nietzscheà, a la natura, misteri i d'esperança; un jeroglífic; una suma de troballes antigues i d'experiments nous. George Steiner ha escrit

El Hofoper Viena (ara Staatsoper), en una foto el 1898 durant la direcció musical de Mahler

Dmitri Xostakóvitx en una imatge del 28 de juliol de 1950. Foto de Roger i Renate Rössing

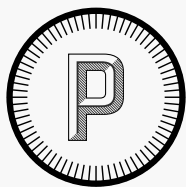

que el càntic que sorgeix de la nit de la *Tercera* se'n emporta a una llar on no hem habitat mai i que ara és nostra.

9 *Gymnopédies; Gnossienes. Erik Satie, 1888 i 1890.* L'estranya imantació que desprèn aquest grapat de peces breus, la seva envoltant força evocadora, ha fet que se n'abusés, com a banda sonora fins i tot dels anuncis més banals. Ni això ha aconseguit esvanir el tel de misteri que transpiren. Amb les peces més secretes de Debussy i de Ravel, entonen el cant de cigne del neoromanticisme capvespral del *fin de siècle*. Els vasos comunicants del misteri són el camp de joc del geni. L'aroma de la tercera *gnossienne* de Satie ens embriaga encara; la llum de la cinquena festeja l'horitzó amb róssecs de Giorgione.

10 *Quartets de corda. Dimitri Xostakóvitx, 1938-1974.* El compositor rus començà a compondre quartets de corda relativament tard, el 1938, en l'avantsala de les grans porgues stalinistes. Els quartets van ser un refugi discret on prosseguir les seves exploracions musicals. Ja no abandonà mai aquesta forma, de condensada tensió. Assajà amb idees i moviments sencers que després incorporaria a les obres "majors", un món musical densíssim, lúcid i incandescent. Ara ens permeten acostar-nos a l'art exuberant del maltractat geni rus en el que tenia de més íntim i més seu, allà on es va permetre la per a ell tan difícil llibertat.

RUPTURES

CONTINUÏTATS

Pintura

Més enllà de l'hivern de la cultura, de la icona al 'collage', l'art de pintar dóna nous trajectes a la mirada, en el museu imaginari que uneix consciència, sensualitat i vida simbòlica. Deu quadres destaquen la continuïtat de la pintura en una culminació del misteri, la saviesa del color i la dialèctica entre clàssics i moderns

per Rafael Argullol

1 La Trinitat. Andrei Rubliov: 1410 (aprox.). Galeria Tretiakov, Moscou.
Obra cimera de la pintura d'icones, *La Trinitat* té una força única. Rubliov tracta el tema seguint la tradició cristianoortodoxa: tres àngels simbolitzen el misteri de la unitat del Pare, el Fill i l'Esperit Sant. L'artista recorre a la antiperspectiva per evitar tota teatralització. Com a conseqüència, l'espectador es deixa arrossegar pel moviment circular de la pintura i, quan la contemplació és reposada, també es deixa engolir pel remolí espiritual que se li proposa.

2 El naixement de Venus. Sandro Botticelli: 1483. Galeria Uffizi, Florència.
Venus apareix, nua, com si fos l'eix del món, mentre els vents la banyen amb roses. Botticelli, entusiasta seguidor de les doctrines humanistes, fa que la seva Afrodita -Venus- sigui la Urània, nascuda del mar que ha fertilitzat els genitals seccionats d'Urà: la bellesa neix de la violència i s'imposa a la violència. La recuperació renaixentista de l'antiguitat clàssica es concentra en aquest cos de dona que Botticelli presenta com una síntesi entre sensualitat i saviesa.

3 L'últim sopar. Leonardo da Vinci: 1495-1497. Santa Maria delle Grazie, Milà. Si la pintura és, sempre, un tall en el temps, *L'últim sopar* és l'apoteosi del moment decisiu. Leonardo vol pintar l'instant immediatament posterior

'El naixement de Venus', Sandro Botticelli

a l'anunci de Crist que hi havia un traïdor entre els seus apòstols. Per congelar aquest instant dóna un enfocament radicalment nou al gran motiu evangèlic, constituint quatre grups corals. Obra insuperable de la construcció en perspectiva, *L'últim sopar* es transforma en una dansa immòbil dominada per un equilibri tens i poderós.

4 *L'escola d'Atenes*. Rafael Sanzio: 1511. Museu Vaticans, Roma. Podríem considerar-la el manifest visual de l'humanisme. En aquesta obra Rafael busca expressar la unitat entre la naturalesa i l'esperit, així com una estreta comunicació entre els antics i els moderns. Emmarcats en una arquitectura genuïnament renaixentista Plató, que assenyalava el cel, i Aristòtil, que ho fa cap a terra, presideixen l'assemblea de la saviesa. L'harmonia del conjunt és extraordinària: l'encarnació d'un ideal.

5 *Malenconia I*. Albrecht Dürer: 1514. Galeria Nacional de Karlsruhe, Alemanya. La iconografia de la malenconia es remunta als egipcis: l'home o la dona amb el cap recolzat a la mà. Aquest estat espiritual enigmàtic i torbador va ser associat, a partir del Renaixement, amb el talent creatiu. Dürer aconseguí captar-lo amb perfecció única en el seu gravat sobre el tema. Un mosaic de presències fascinants i pertorbadores. El gos, el quadrat màgic, el poliedre truncat, l'esfera. I, dominant l'escena, àvida i insatisfeta la dama alada, l'àngel de la malenconia.

6 *Judici final*. Miquel Àngel Buonarroti 1537-41. Capella Sixtina, Roma. Tres dècades després de pintar *El Gènesi*, Miquel Àngel completa la seva intervenció a la Capella Sixtina en fer el *Judici final*, l'obra que constitueix el gran punt d'inflexió cap al barroc. Un extrem dramatism presideix l'apoteosi dels cossos més gran que s'ha pintat mai. En l'allau corporal que s'imposa a la mirada destaca el poder del Crist majestàtic i la radicalitat sacrificial de l'autoretrat del mateix artista en la pell de sant Bartomeu.

7 *David amb el cap de Goliat*. Michelangelo Merisi da Caravaggio 1610. Galeria Borghese, Roma. La que passa per ser l'última pintura de l'artista, i de la qual es diu que és un autoretrat en les faccions de Goliat, és ben representativa del gran viratge que dur a terme Caravaggio en la pintura europea. La foscor s'apodera de l'espai pictòric i la llum, invertint l'òptica renaixentista, deixa de procedir de l'exterior per habitar l'interior de la pell. Els cossos queden incendiats per un foc blanc fins a aconseguir una intensitat dramàtica sense precedents.

8 *Las Meninas*. Diego de Velázquez: 1656. Museu del Prado, Madrid. En la culminació del seu talent Velázquez fa amb *Las Meninas* una veritable radiografia de l'acte de pintar. El quadre és, simultàniament, un desen-

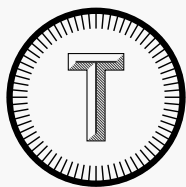
'Las Meninas', Diego de Velázquez: 1656. Museu del Prado, Madrid

volupament del motiu barroc que evoca l'artista al seu taller, un retrat de grup i un autoretrat del mateix pintor. Per sobre de tot, aquesta obra és una mena d'autoretrat de la pintura mateixa, una anàlisi de la seva essència i un joc de miralls magnètic en el qual l'espectador se sent atrapat inevitablement.

9 *Els jugadors de cartes*. Paul Cézanne: 1890. Museu d'Orsay, París. En el seu últim quadre de la sèrie de cinc obres dedicades al tema, Cézanne arriba a la quinta essència de la seva concepció estètica: el predomini de la forma, la màxima economia de l'espai, la continuïtat del desplegament cromàtic. L'última versió d'*Els jugadors de cartes* és la síntesi de classicitat i modernitat, així com una anticipació de les avantguardes que convertiran Cézanne en una referència màxima.

10 *Guernica*. 1937. Pablo Picasso. Museu Reina Sofia, Madrid. En aquesta obra de grans proporcions, pintada exclusivament en blanc i negre, i en una àmplia gamma de grisos, Picasso porta a la revolució cubista el seu desenvolupament més acabat. La tradició dels "desastres de la guerra", iniciada per Goya, desemboca en aquesta pintura violenta, hermètica, plena de simbolismes. El seu contingut transcendeix el moment històric en què es va concebre per elevar-se, amb pulsió tràgica, a la categoria d'universal.

RUPTURES

CONTINUÏTATS

Teatre

La vitalitat tan generosa del teatre permet reinterpretar la trama tràgica o l'escena còmica segons cada època de la representació, en un món d'il·lusions i enigmes que aconseguen una catarsi, una empatia única amb els espectadors, segle rere segle

per Hermann Bonnín

1 *La confessió o l'esca del pecat. Josep Palau i Fabre, 2000.* Palau i Fabre, el picassà per excel·lència, és un dels meus tres Reis de l'Orient. *La confessió o l'esca del pecat* és la seva obra més poètica i obscena a la vegada. Una de les seves constants és la provocació des del sexe. Un dia li vaig demanar què li hauria agradat ser si no fos home, i Palau em va respondre: "un toro". L'escenifico amb la precaució de posar unes gelosies entre el públic i l'espectacle. Lloc, una església, amb confessionari i altar. Els actors, nus de pèl a pèl.

2 *Interior. Maurice Maeterlinck, 1894.* Maeterlinck, simbolista, estudiava el món de les abelles i altres insectes i papallones. *Interior* és l'obra més ambiciosa i la menys representada però, juntament amb *La intrusa*, la van escenificar els modernistes del Sitges del Cau Ferrat, a finals del XIX. Evoca, de nit, a través d'una finestra, la plàcida sobretaula d'una família. Arriba gent del poble amb la notícia del suïcidi de la filla gran de la família. No saben com dir-ho a la família, serena i alegre. La nit s'allarga fatalment i els silencis es fan tensos, eterns.

'Interior' de Maurice Maeterlinck és una obra repleta de suspens

3 *Diumenge. Joan Brossa, 1964.* Obra en un acte, amb pròleg i epíleg, una comèdia amb tres personatges. Sala d'estar blanca amb tresillo i

'L'Orestíada', Èsquil. 'Clitemnestra vacil·lant abans de matar Agamèmnon' (oli de P. N. Guérin, 1819)

un Tàpies. Les *candilejas* i tramoies fan i desfan l'escenari. Brossa, vertebrà Dau al Set. Del seu teatre en deia "poesia escènica": reviu gèneres i personatges del teatre tradicional, des d'un nou llenguatge, al país de les meravelles i una gola del drac que fa que l'argument sigui una nosa i que la paraula esdevinguí escriptura pictòrica.

4 Poeta en Nueva York. Federico García Lorca, 1929-1930. García Lorca, autor del *Romancero gitano* i de *Bodas de sangre*, tanca dràsticament la seva obra anterior per afrontar a *Poeta en Nueva York* la seva homosexualitat i reconduir la seva mirada cap a la negritud. Nova York el fascina. "¡Negros! ¡Negros! ¡Negros! ¡Negros! La sangre no tiene puertas en noche boca arriba". *Poeta en Nueva York* no està concebut com a teatre però és teatre. D'ahir, d'avui i de demà. És un "paisatge de la multitud que orina" de "la multitud que vomita". Crec indispensable dur *Poeta en Nueva York* a l'escenari.

5 Camí de Damasc. August Strindberg, 1899. "Som expulsats del Paradís", ens diu Strindberg i també que "des de la infància hem buscat Déu, però només hem trobat el Diable". Inspirà Bergman. És un dramaturg que juga amb la vida i amb la mort. *Camí de Damasc*, que té com a nucli una família, la parella, amb angoixes i conflictes i que, com diu Ezra Pound, és "l'antena de l'espècie". L'art i la neurosi segons Strindberg justifiquen la nostra pròpia esquizofrènia i per això és una bona medecina per a l'esquizofrènia.

6 L'Orestíada. Èsquil, 458 aC. L'única trilogia teatral completa que ens arriba dels clàssics és d'Èsquil, al segle V i, al segle XXI, esdevé *L'Orestíada*. Ens parla de famílies, aleshores amb personatges deïficats i mitològics. Va més enllà del temps. Dos germans que s'enenisten, una dona, Clitemnestra, que espera el retorn del seu marit, Agamèmnon, i que tanmateix és amant d'Egist. Agamèmnon mata la seva filla Ifigènia. Per preservar el seu adulteri, Clitemnestra mata el seu marit. Orestes, el fill, decideix venjar la mort del seu pare a instàncies d'Electra, la seva germana. Una història de venjances que Èsquil denuncia com un acte de justícia.

7 Luces de bohemia. Ramón del Valle-Inclán, 1920. Esperpent: la realitat deformada pel mirall convex. Un protagonista, Max Estrella, en un Madrid absurd, nocturn, brillant i afamat. Una cinquantena de personatges desfilen a l'entorn d'aquestes *Luces de bohemia*. I entre ells, Max Estrella, Don Latino i Pica Lagartos, que ens diu que "el món és una controvèrsia", mentre Don Latino confirma que "Espanya és un esperpent". Cecs, dones tristes i fatigades, atmosfera crepuscular, fosca, nocturna i profunda en la negritud goyesca d'aquest país anomenat Espanya.

8 Nausica. Joan Maragall, 1908-1911. *Nausica*, l'obra de Maragall, s'embriga d'Ulisses com un déu que ha baixat del cel de la mateixa manera que Maragall és posseït també per la llegenda. *Nausica*, la protagonista de la tragèdia, esdevé un personatge líric

i èpic. Tanmateix, per a Maragall l'art del teatre és un art impur encara que paradoxalment retroba en Guimerà el model d'un poeta i dramaturg líric i romàntic. La *Nausica* de Maragall esdevé, però, una *rara avis* en el panorama teatral del moment.

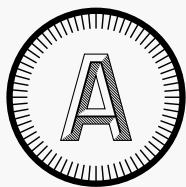
9 Juli Cèsar. Shakespeare, 1599. *Juli Cèsar* tracta de la conspiració contra el dictador romà, encapçalada per Marco Bruto. L'escena de la mort de Cèsar a mans de Bruto és memòria de la humanitat. Cèsar enlluerna, figura d'un personatge tràgic. La seva democràtica república s'enfonsa per l'ambició dels clans que el rodegen. Bruto, que encapçala la rebel·lia, vascula entre la traïció i l'estima. A la posada en escena d'Orson Welles els protagonistes vestien uniformes nazis i feixistes. *Juli Cèsar* representa una lluita de poders que ens permet, encara, interpretar el nostre desassossegat segle XXI.

10 És així, si us ho sembla. Luigi Pirandello, 1917. Pirandello, premi Nobel de Literatura, ben arrelat en una Sicília amb perfums napolitans, dibuixa, amb tendresa, una societat espontània, fresca, popular, contradictòria, quasi domèstica. Exalta la vida des del teatre i el teatre des de la vida, amb angoixes i inquietuds. El seu teatre respira mediterraneïtat, zones d'ombres violentes i de sols festius. Perfums de llimoners. És penetrar a la Sicília profunda, i també passejar pels carrerons de Nàpols amb balcons dels quals pengen imatges de tota mena i fotografies de marits, avis o fills que ja han mort.

'Assassinat de Cèsar', obra de Karl von Piloty, 1865

RUPTURES

CONTINUÏTATS

Arquitectura

Llum, l'interior com a essència de l'arquitectura, cambres sagrades, porticats d'àgores gregues, les cúpules immarcescibles, les columnates prodigioses són el fil argumental d'una selecció arquitectònica de l'arbitrarietat de la qual adverteix l'autor, però acaba sent infal·lible

per Óscar Tusquets

1 Temple d'Hathor a Denderah. Com a selecció personal i deixant al marge els habitatges unifamiliars -que mereixen un rànquing a part-, escullo aquest temple d'època ptolemaica, en lloc d'algun de dinasties anteriors de millor factura, perquè gran part del mateix conserva la coberta. La màgica degradació lumínica des del desert encegador fins a les fosques cambres sagrades només travessades per fins feixos de sol que penetra, domesticat, per petites lluernes, només es pot valorar si el conjunt està cobert.

2 Stoà d'Àtal a Atenes. Considerant que l'essència de l'arquitectura es troba al seu interior, trio aquest monument que es va poder reconstruir, amb poquíssim marge d'interpretació, aprofitant la repetitivitat tipològica dels porticats que envoltaven les àgores gregues, a partir dels poquíssims elements arquitectònics conservats. És cert que aquests fragments originals es distingeixen per la seva talla, però això no impedeix que a l'ombra d'aquests pòrtics puguem entendre l'arquitectura original. L'extremat respecte arqueològic atempta contra el gaudi arquitectònic.

Interior de l'Stoà d'Àtal a l'antiga àgora d'Atenes

Imatge frontal del Temple d'Hathor, a Denderah

Residència de Würzburg

3 Panteó a Roma. El millor edifici de la Roma clàssica i probablement de la història de l'arquitectura. Una altra fàbrica destinada a provocar ombres, ja que pel seu ull de bou màgic s'escapa la calor i penetra la pluja, com demostra l'esplèndid embornal de bronze situat al peu. Que la colossal cúpula no tingués clau sinó un gran ull de bou va inspirar Brunelleschi per aixecar la de la catedral de Florència sense bastida.

4 Santa Maria del Mar a Barcelona. La presència de dos edificis barcelonins en aquesta selecció sembla molt xovinista, però és disculpable per la meua exigència de conèixer personalment totes les obres. Santa Maria del Mar em sembla l'església gòtica més austera i mística del món.

5 L'Alhambra a Granada. És, juntament amb la Sagrada Família, el monument més visitat d'Espanya: tres milions a l'any. Parafraçant Abraham Lincoln, podem assegurar que no es pot enganyar tants durant tant de temps. L'Alhambra és la millor arquitectura àrab del món, molt millor que qual-sevol de les assentades a l'Àfrica.

6 Absis de Sant Pere al Vaticà. Michelangelo és geni absolut en totes les arts plàstiques, i en arquitectura també. Exterior de l'absis de Sant Pere -només visible des dels jardins del Vaticà- és la transició genial, d'un cop de ploma, del renaixement

al barroc. Proporcions insòlites, pediments corbats i trencats, un àtic desconcertant. El que és nou acostuma a ser dolent però el que és bo és sempre nou.

7 Columnata de Bernini al Vaticà. Borromini va ser el genial maldestre, Bernini l'hàbil genial. La columnata de la plaça de Sant Pere és d'una brillantor enlluernadora per diversos motius, però, per a un arquitecte, és increïble l'habilitat berniniana per assentar una columnata clàssica en un terreny en pendent sense conflictes aparents. Totes les columnes semblen tenir la mateixa altura i són verticals, els capitells semblen ortogonals, l'ar-

Absis de Sant Pere al Vaticà

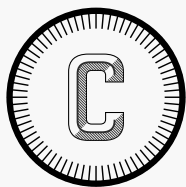
quitrau sembla horitzontal. Com aconsegueix que tot quadri?

8 Residència de Würzburg. El barroc alemany, un estil arquitectònic bàsic en la història; Balthasar Neumann, el seu millor representant; Würzburg, una residència palatina enlluernadora; la seva Escala Imperial, la més bonica del barroc universal; el seu sostre, la suma obra de Tiepolo i el més gran i millor sostre en fresc de la història.

9 Museu Guggenheim a Nova York. El de Bilbao no està malament però prefereixo el de Wright. Si no puc seleccionar una mansió d'aquest genial arquitecte trio el museu de Nova York. Estic d'acord que penjar quadres en una paret corba i en pendent no és el més recomanable, però recórrer aquest espai és una experiència arquitectònica inoblidable i, malgrat les dificultats, m'encantaria muntar-hi una exposició.

10 La Sagrada Família. Em fico en camisa d'onze vares, però decideixo incloure aquesta obra de Gaudí entre les deu destacades. Fa més de cinquanta anys vaig ser un dels instigadors d'un manifest, signat per moltes figures de l'arquitectura, radicalment oposat a la continuació de les obres. Em vaig equivocar. Encara que molts detalls els hagués resolt d'una altra manera, la llum i l'espai -protagonistes de l'arquitectura- són absolutament sublims.

RUPTURES

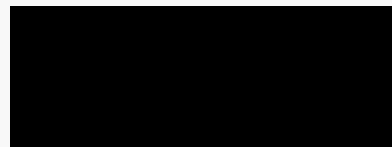
CONTINUÏTATS

Cinema

Del cinema mut al cinema dels grans estudis de Hollywood, del classicisme al cinema experimental, de Méliès a Stan Laurel i Oliver Hardy a la 'Magnòlia' de Paul Thomas Anderson o de C. B. de Mille a Steven Spielberg, potser podríem dir que el cànon fílmic ha passat per més mutacions que la literatura del segle XX. Mutacions accelerades. La selecció que presentem és del tot accessible gràcies al DVD, una nova mutació del cinema

◆
per Ponç Puigdevall

Cartell oficial de 'Vida d'Oharu', que retrata la societat feudal en el Japó del segle XVII

1 *Ivan el terrible/La conjura de los boiars, Sergei M. Eisenstein, 1944-1946.*

Eisenstein va dir que l'origen del cinema no es trobava només en Edison sinó que es basava en un passat d'una cultura enorme: aquí sembla que els personatges d'El Greco agafin moviment. Les formes, les ombres, els angles, les distàncies, el laberint dels escenaris es distorsionen, la música de Prokófiev exalta el caràcter líric i operístic de l'obra, i Eisenstein experimenta a cada pla amb el nou joguet que la tècnica li havia regalat: el cine sonor.

2 *Vida d'Oharu, Kenji Mizoguchi, 1952.*

Mizoguchi mostra amb un sàdic criteri exhibicionista la terrible peripècia vital d'una prostituta: la felicitat és un miratge efímer i el *happy end* una impossibilitat sobrenatural. La violència, el sexe i la mort impregnen rotundament la pel·lícula, però no es veuen –se senten i es flairen– gràcies a les maniobres el·líptiques i a l'ús esplendorós d'un mecanisme narratiu que es desplega de la mateixa manera que els pergamins pintats a mà.

Fotograma de 'Contes de Tòquio', considerada una de les millors pel·lícules de tots els temps

3 *Contes de Tòquio*, Yasujiro Ozu, 1953.

Una parella de camperols viatgen a Tòquio per visitar els seus fills. Fugint de qualsevol excepcionalitat argumental, ancorada tothora en una invencible inclinació cap a la rutina, el que passa en aquesta pel·lícula és d'una alta electricitat dramàtica que no cau mai en la temptació dels escarafalls del patetisme. De manera inexorable i parsimoniosa, amb un llenguatge de seda transparent, Ozu aconsegueix convertir el no-res en una cosa sublim i enlairar el real a l'estadi superior de veritat.

4 *Madame D*, Max Ophüls, 1953. Una mena de madame Bovary de la Belle Époque, casada amb un general, coneix un diplomàtic italià, i, a partir d'aquí, amb una estructura fatalment circular, comença una de les relacions més pures, tortuoses i memorables de la història del cine gràcies a l'aterradora lucidesa de Max Ophüls a l'hora de filmar el pas del temps com un motor que empeny i anorrea, i que no perdona ni es compadeix de ningú.

5 *Viaggio in Italia*, Roberto Rossellini, 1954. Un matrimoni anglès se'n va de vacances a Itàlia, i Rossellini s'encarrega d'evidenciar que una parella pot ser un volcà de ressentiments mutus que espera la falta de la rutina per lesionar-se sense clemència. La realitat exterior es barreja amb l'interior dels personatges, el ritme candent i pausat

domina la posada en escena, i la pel·lícula no té ni un inici ni un final, sinó que és un desenrotllament de buits i temps morts per explicar el que no es veu a través del que se suggereix.

6 *Trilogia d'Apu: La cançó del camí, L'invencible, El món d'Apu*, Satyajit Ray, 1955-1959.

Kurosawa va dir que no conèixer el cine de Satyajit Ray era com viure sense haver vist el sol o la lluna. A la trilogia -hi ha una correspondència mil·limètrica entre tots els detalls visuals- narra els moments determinants de la vida d'Apu, des de la infància fins a l'edat adulta, però més enllà del relat de les il·lusions d'una vida -Apu vol ser escriptor-, Ray s'encarrega d'avisar que quan es fan plans de futur es dona la benvinguda a la mala sort.

A la dreta Ethan (John Wayne), al costat del seu nebot Martin (Jeffrey Hunter) a la pel·lícula

7 *The Searchers*, John Ford, 1956. És un western ombrívol i tràgic, la història d'una obsessió bíblica protagonitzada per un neuròtic -o un solitari- que vaga pel desert de Texas buscant un lloc on morir ell i la nena que tem haver engendrat. John Ford sabia que una pel·lícula només ha de tenir el necessari, però rere la seva laconica contenció estilística s'hi amaga una arquitectura tan sofisticada que, en els dotze primers plans, narra amb una miraculosa concisió la vida sencera d'una família.

Ingrid Bergman i George Sanders són els protagonistes principals de 'Viaggio in Italia'

'Hanyo' és un dels clàssics més elogiats del cinema de Corea del Sud

8 *Hanyo*, Kim-Ki-young, 1960. Un melodrama de manual -un adulteri entre un professor de música i la criada de la família- esdevé un thriller de terror psicològic turbulent i fascinant. Narrat amb una precisió quirúrgica, el drama costumista es barreja amb l'horror gòtic -l'espai d'una casa es converteix en un personatge més pervers que la protagonista-, l'asfíxia domina cada pla, i potser mai no s'havia vist que un got d'aigua pogués representar un perill tan letal.

9 *Gertrud*, Carl Theodor Dreyer, 1964. El melodrama requereix el domini del continu dramàtic, l'ús de les lleis de la identificació sentimental, virtuosisme en la graduació de la musicalitat secreta i en l'harmonia dels ritmes interiors: a *Gertrud*, Dreyer l'eleva a cotes metafísiques. Pel·lícula de diàlegs, a l'últim pla desapareix la paraula i, quan la protagonista tanca la porta i fa un gest de comiat, el que se sent no és el rellotge invisible que ha sonat durant tota la cinta -el temps no es veu-, sinó la campanada que anuncia la mort.

10 *Trilogia de Koker: On és la casa del meu amic?, I la vida continua, A través de les oliveres*, Abbas Kiarostami, 1987, 1991, 1994. El protagonista d'*On és la casa del meu amic?* és el pretext de l'odissea automobilística que emprèn el cineasta a *I la vida continua*, un àlter ego evident de Kiarostami, que a *A través de les oliveres* és interpretat per un altre actor que filma fins a l'extenuació una escena mínima de *I la vida continua*. Cada pel·lícula neix de l'anterior, la qüestió, la corregeix i l'esquartera. L'obra de Kiarostami és una commoció lenta i soterrada que examina de nou els fonaments del cinema amb calma i humor.

1/6

Aquest número és indicatiu del risc del producte. 1 / 6 és indicatiu de baix risc i 6 / 6, d'alt risc.

Bankinter, SA es troba adherit al Fons de Garantia de Dipòsits d'Entitats de Crèdit d'Espanya. La quantitat màxima garantida actualment pel fons esmentat és de 100.000 euros per dipositant.

Avui, apuja't el sou canviant de banc, no de feina.

Compte Nòmina

Fins a

5 %

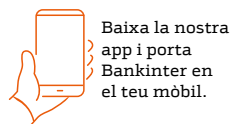
TAE el
primer any

I fins a 2% TAE el segon any

Saldo màxim a remunerar 5.000 €.

Sense comissions

bankinter.
Decididament personal.

 901 810 426

 bankinter.com

Promoció vàlida fins al 31/12/2016 o fins a un màxim de 40.000 nous comptes. Exclusiva per a nous clients amb nòmina des de 1.000 €. Saldo màxim a remunerar 5.000 €. Primer any: tipus d'interès nominal anual 4,94% (5% TAE). Segon any: tipus d'interès nominal anual 1,99% (2% TAE). Liquidació semestral. Exemple per a saldo en compte nòmina/ Compte Professional/ Compte Pensió diari de 3.000 €, calculat per a un període de liquidació de 180 dies, remuneració bruta: 1r semestre 72,86, 2n semestre 72,86, 3r semestre 29,36€, 4t semestre 29,36€. Per accedir i conservar els avantatges del nostre Compte Nòmina, a més de mantenir el nivell d'ingressos declarat, serà necessari el càrrec mensual de rebuts, així com que la targeta associada a la nòmina estigui activa. Una mateixa persona únicament pot ser titular d'un màxim de dos comptes No-Nòmina o d'un compte No-Nòmina i un Compte Nòmina/Pensió/Professional. Aquesta limitació també és aplicable a qualsevol altre compte remunerat, bonificat o amb condicions especials que Bankinter pugui comercialitzar en el futur.

Dossier

—La història del Foment del Treball és la llarga crònica d’una vitalitat que sorgeix de la iniciativa privada, es modula segons l’evolució dels conceptes d’empresa i indústria, afronta conflictes socials, canvis polítics i articula els interessos de la societat catalana en totes les seves dimensions. Dos volums componen *La història del Foment del Treball* escrita per Manuel Milián Mestre i Francesc Cabana, corresponents al període 1771-1889 —“Una burgesia innovadora i proteccionista— i a la fase 1889-2011 —“La integració en la societat del seu temps”—. Ha estat fonamental l’aportació dels arxius i la biblioteca de Foment que dirigeix amb professionalitat Carlos García. El llarg camí cap a la integració europea i l’economia de la globalitat queden esbossats en tants episodis de Foment, entre el passat i el futur que despunta.

28

Una burgesia innovadora i proteccionista

- *Cap al Big Bang del segle XIX*
- *La dècada d’or*
- *Lluites aranzelàries per Manuel Milián Mestre*

34

La integració en la societat del seu temps

- *La fusió dels dos Foments (1889)*
- *Integració europea i democràcia*
- *Epíleg sense final: segle XXI per Francesc Cabana*

40

Dos historiadors per a 240 anys

per redacció

CAP AL BIG BANG DEL SEGLE XIX

Malgrat les guerres, invasions i conflictes, la societat catalana del segle XVIII avança cap a la primera industrialització, liderada per la nova burgesia, emprenedora i generadora de riquesa, des de la profunda convicció de la necessitat del proteccionisme. És un episodi resumit del primer volum de ‘La història del Foment del Treball (1771-2011)’ que es titula “Una burgesia innovadora i proteccionista”

per Manuel Milián Mestre

—Un bon nombre d'historiadors sempre havien cregut que Catalunya va quedar exclosa del comerç amb Amèrica durant els segles XVI i XVII, fins que les noves mesures del rei Carles III van franquejar les portes als emprenedors industrials catalans, que superaven la fase del capitalisme mercantil. La revolució industrial del 1750, amb l'expansionisme que va significar per als industrials tèxtils anglesos en els mercats transoceànics, obre un període de fortes competències i de noves realitats en l'univers econòmic de l'època. El segle XVIII va oferir a Catalunya un horitzó desconegut, i la burgesia vinculada al teixit de cotó es precipitarà en aquesta vocació transatlàntica de forma inevitable i multiplicarà les seves oportunitats de negoci. Aquest trànsit americà, el capital mercantil acumulat i la perspectiva òptima d'una creixent industrialització impulsaran Catalunya cap a un dels cicles de creixement econòmic i de desenvolupament social més interessants en aquest salt al segle XIX. [...] Martínez Shaw corrobora que «des del 1680 fins al 1740 –inauguració del recorregut oceànic– la ruta Barcelona-Cadís serà una constant, «ja que la via que acaba al port gadità segueix tenint vigència al mateix temps que les naus del Principat marxen a Veracruz». És en aquell moment en què els comerciants del Principat s'allunyen de tots els complexos monopolístics i emprenen un pròsper negoci, que els suposarà importants beneficis fins a la pèrdua de les colònies d'ultramar. [...]

La burgesia industrial es perfila

Al segle XVIII, la burgesia mercantil pren definitivament la iniciativa dels grans canvis estructurals a Barcelona i en altres ciutats catalanes com Mataró, Banyoles, Reus, Arenys, Berga. Catalunya era pobra, però la seva gent era prou ambiciosa per diferenciar-se de la resta de la Península, amb una població que rondaria el milió d'habitants i que, de la mà de la burgesia industrial, començava a concentrar-se en nuclis urbans i ciutats importants, on sorgia la nova indústria mecànica, que substituiria l'artesanat, i que els historiadors anomenen protoindustrialització. [...] Pel que fa a les diferents conjuntures econòmiques del segle XVIII, l'aparició d'aquesta nova burgesia emprenedora marcarà diferents onades d'empresaris a la recerca del lideratge econòmic. Per Vicens Vives, aquest fenomen equival al de la successió de diverses generacions, que comença amb la Junta de Comerç del 1758, per consolidar-se vint anys després –la segona generació– a l'entorn de la Companyia de Filats de Cotó (1772). [...] Precisament, a mitjans de segle, aquest fet sorgirà en les grans famílies catalanes com un repte a la necessitat imperiosa d'estructurar-se per defensar amb més garantia els seus propis interessos. Aquesta iniciativa privada exigirà ben aviat la creació de nous mecanismes d'acció col·lectiva [...]

La burgesia catalana, des del segle XVIII, no va trobar cap inconvenient a liderar moviments econòmics, socials i fins i tot polítics en defensa dels seus interessos col·lectius, que ella va creure sempre –i la postmodernitat probablement així ho acredita– generals de la societat de la seva època i del seu país. Eren conscients que la creació de riquesa suposava benefici social; que aquesta riquesa naixia del seu esforç i del seu capital; que la iniciativa personal, amb la tutela de l'Estat protector –mercantilisme, utilitarisme, proteccionisme– obria nous horitzons de mercat i consolidava la producció nacional. Per això, l'Estat havia de tutelar els interessos generals, partint de la base que estaven condicionats per la capacitat de gestió de les burgesies locals. I la catalana, molt particularment.

[...]La mobilitat entre les classes socials era, doncs, força fluida en aquella època de pioners, que ràpidament podien accedir a un altre esglaó social, fet que trencava amb les rígides estructures de l'antic règim i donava opció a l'enriquiment. Aquesta manera de procedir dels burgesos els convertia en les classes dirigents, sempre que això es correspongués amb el talent[...]. La burgesia cotonera va entendre de seguida els efectes perniciosos que representaven per a la seva indústria la il·legalitat de determinades indústries creades de pressa i addictes al contraban, o la creixent competència que exercien, especialment a les colònies, el mercat d'indianes i cotó anglesos. El cotó resultava tan competitiu que difícilment podien

resistir les altres indústries tèxtils. [...] La Real Companyia Reial de Filats de Cotó es funda el 24 d'agost de 1772. Es tracta de «la primera organització empresarial que es va constituir a Catalunya». [...] Si el 1789 i la Revolució francesa marquen la fi i el principi d'una nova era històrica, tant per a França com per a Europa, el 1808 és una fita en la història d'Espanya. No es tracta únicament del començament de la guerra de la Independència, sinó de la mort de l'antic règim, malgrat els intents de restauració de l'absolutisme per part del rei Ferran VII. [...] La guerra de la Independència va representar una factura molt cara per la seva evolució desordenada, les situacions canviants i una durada exagerada, des del 1808 fins a la retirada dels francesos d'Espanya –teòricament el 1813, després de la batalla de Vitòria–, si bé a Catalunya l'exèrcit francès encara hi romandria uns quants anys més. [...]

Els cotoners com a estadi industrial

Aquests burgesos, ansiosos de poder i de reconeixement social, personifiquen l'ímpetu innovador d'una època i d'un país com la Catalunya del segle XVIII.

**Acció Reial
Companyia
de Comerç
de Barcelona, 1759**
[Foto AFTN]

Entre ells, els cotoners seran sens dubte els representants més genuïns de l'èxit de la revolució industrial en el canvi de segle [...]. Entenc que justament al segle XIX, neix el lideratge de la burgesia catalana sobre les altres, i no resulta buida aquesta aprehensió des de Catalunya d'un context nacional –espanyol– de les seves iniciatives. Es deu a la manca d'altres lideratges de potència igual o superior. Aquesta tradició seqüencial catalana d'una burgesia que extradimensiona els seus propis límits geogràfics i polítics té una clara concepció en l'industrialisme que es professa aquí; en la voluntat d'ocupar el mercat espanyol abans que ho facin altres nacions més avançades, aprofitant-se del lliurecanvisme; i en la projecció decidida d'una dinàmica que els portarà a assumir les seves conseqüències liberals, davant la inexistència d'altres, durant el procés de modernització de l'economia espanyola. En aquest període sorgeix una visió radical de l'interès nacional, de causa justa, fins a forjar, a poc a poc, un axioma que pretindrà projectar a Espanya des de Catalunya: «el proteccionisme és la pàtria», segons va dir Güell en la seva crida fundacional del 1866. ●

LA DÈCADA D'OR

L'evolució del capitalisme canalitzada per la Comissió de Fàbriques avança a un ritme més intens que la major part de l'economia espanyola i crea les seves pròpies plataformes d'opinió i 'lobby' a Madrid. Ho explica Milián Mestre en aquest segon resum de 'La història del Foment'

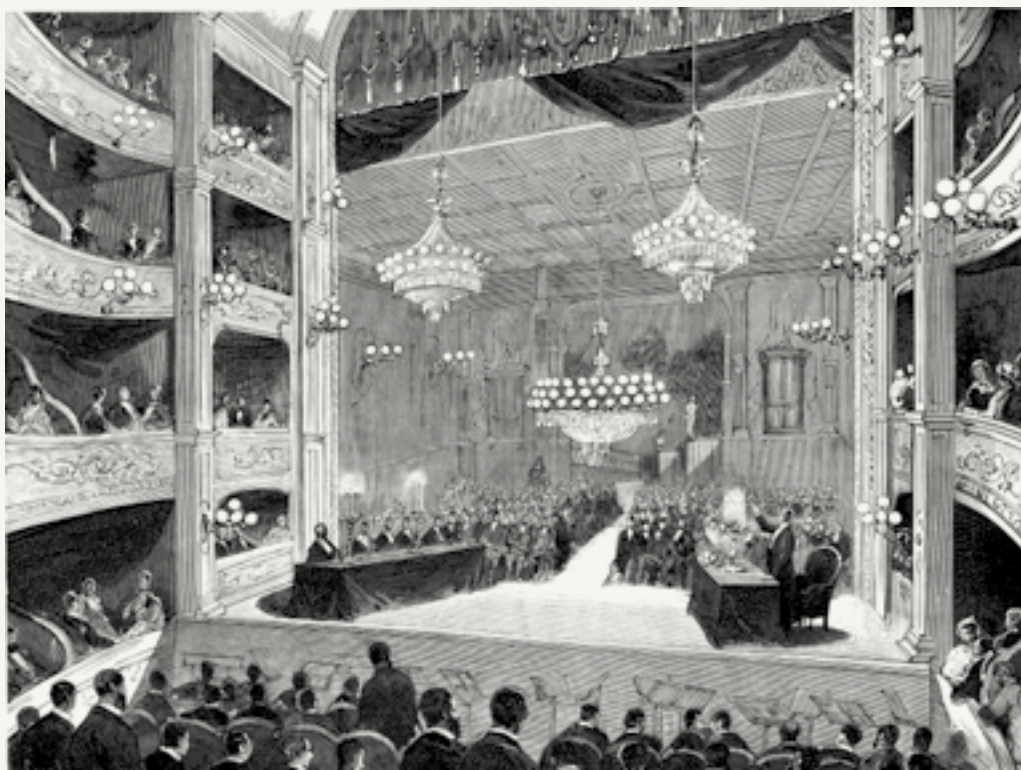

—La dècada d'or és el període més fructífer de la Comissió de Fàbriques, ja que certifica la validesa de la institució i l'enorme poder social i creatiu que va desenvolupar, tot i les greus circumstàncies i de la primera guerra civil entre el 1833 i el 1840 [...]. Però, justament, aquell pèssim context polític ratificarà la vàlua dels líders de la Comissió, consolidarà el seu paper representatiu dels interessos cotoners i industrials, i convertirà en realitat el concepte revolucionari des del punt de vista industrial i econòmic. Tantes adversitats en el discórrer espanyol, el final trist del regnat de Ferran VII, el Desitjat no sense ironia, al capdavant, reforçaran els industrials catalans, a punt per a una pugna irreversible pel seu lideratge en l'economia espanyola, fins i tot de vegades operant des de Madrid. [...] No vacil·laran a l'hora de recórrer a tots els mitjans al seu abast: opinió pública, premsa, *lobby* a Madrid, etc. [...] El proteccionisme, cap a dins i cap a fora, era una fe compartida per tota la burgesia del moment, i la Comissió de Fàbriques n'extreia una doctrina a l'ús d'«arguments irrefutables».

Miting proteccionista, celebrat al Teatre Principal per l'Institut de Foment del Treball Nacional. La Il·lustració Espanyola i Americana, 1881
[Foto.AFTN]

El capitalisme català evoluciona

Superats els anys crítics entre el 1834 i el 1837, la Comissió de Fàbriques havia aconseguit canalitzar totes les energies del sector cotoner cap a l'autèntica i irreversible industrialització; aquest trànsit de la manufactura a la indústria pròpiament dita –la «revolució a la nostra indústria»– que tots els historiadors reconeixen que ella va liderar [...] Vicens Vives és del parer que la Comissió serà l'autèntic viver de l'elit burgesa catalana, que desperta entre el 1825 i el 1827, i es projecta definitivament al llarg de tot el segle XIX: Nicolau Tous, Valentí Esparó, Magí Corominas, Pau Muntadas, Pau Vilaregut, Joan Cortés. Gairebé al mateix temps que la Comissió de Fàbriques assoleix el seu màxim objectiu –l'aprovació del seu reglament el 1841– comença a Espanya un altre període de turbulències polítiques. [...] Els furs havien estat derogats pel Decret de Nova Planta, però a partir de Carles III s'havia desenvolupat una consistent política industrial que a la dècada del 1840 estava en ple procés de consolidació de la seva revolució industrial segons el model britànic –tèxtil i metal·lúrgia–, i gràcies a l'ampliació

de mercats a Amèrica i a una tutela proteccionista que s'havia convertit gairebé en la raó de ser de la seva política. I d'aquí, precisament, provenia el problema econòmic d'aquesta Espanya liberal que tracta de canviar la seva mentalitat proteccionista per una altra de lliurecanvista, també a l'anglesa, i les conseqüències de la qual no s'escapaven de l'enginy dels empresaris catalans del moment: si els liberals duïen les seves idees fins a les últimes conseqüències, no hi havia dubte que la indústria tèxtil catalana patiria una competència tan ferotge que frenaria el seu desenvolupament i afectaria greument la seva economia. Aquella serà la qüestió vital durant segona part del segle XIX. A favor d'aquesta causa proteccionista hi havia no tan sols

els empresaris tèxtils catalans, sinó la major part de la societat catalana de l'època. Els obrers temien no menys que els empresaris les conseqüències de la pugna lliurecanvista. Era la pèrdua dels llocs de treball el que els angoixava després de l'incentiu de la rebaixa dels aranzels. I semblava clar que des d'Anglaterra arribava alguna cosa més que idees: arribava el seu propi sistema polític.[...]

L'estructuració del sector industrial català a mitjans del segle XIX resultava molt diversificada en funció de la propietat de capitals, segons fossin societats o propietat singular. En alguns casos, els propietaris havien invertit una part substancial dels seus recursos; en altres, amb una visió més àmplia de la diversificació de riscos, el patrimoni familiar o personal quedava més distribuït entre diversos negocis. Encara que no falten teories contraposades sobre l'origen d'aquests capitals industrials, la veritat és que no només els fabricants inverteixen a les seves empreses, sinó que el capital mercantil dels grans comerciants participa en els negocis de producció o de finançament d'industrials. [...]

Pressió a Madrid

El diari *El Bien Público* neix a Madrid el 9 de febrer com a mitjà d'expressió i de mentalització pública de les idees que apadrinava l'Institut Industrial de Catalunya. Era la culminació de tot un procés lògic, atesa la naturalesa de la batalla política. Serà un

'El Bien Público', 1849
(diari de l'Institut Industrial de Catalunya) [Foto AFTN]

dels màxims exponents del que es va anomenar la qüestió catalana, ja que va reflectir en tot moment el pensament industrialista català, va secundar els seus impulsos, i va ajudar a configurar una certa idea del protocatalanisme polític, davant l'allau d'atacs que rebien els líders industrials en un estrany fenomen de rebuig d'una mentalitat profundament innovadora per part d'amplis sectors d'opinió i de la política espanyoles. Madrid es tancava cada vegada més en el seu refractarisme a les idees reformadores i industrialitzadores, amb un excés de pes de l'opinió agrarista i rànica que es veia sens dubte amenaçada per aquesta nova mentalitat empresarial catalana. *El Bien Público* serà tot un referent d'aquesta problemàtica i de la incomprensió

que van viure els homes de l'Institut Industrial de Catalunya per aquesta causa. [...] Eren una burgesia il·lustrada i substancialment diferent de la de la resta de la nació. Ni els entenien, ni tan sols semblaven ciutadans d'un mateix país, membres d'una societat poc donada a reflexionar sobre les seves urgències prioritàries. Així naixeria l'anomenada qüestió catalana, que configurarà entre aquesta burgesia industrial un protocatalanisme polític –que no nacionalisme– més producte de l'obscurantisme i la miopia de determinats cercles polítics i de la premsa madrilenya obstinada en atacs i provocacions constants, que no pas de la constància tenaç d'un empresariat que associava el progrés i el desenvolupament a la protecció de la indústria nacional. [...] I, si les fàbriques no es van entendre com a motor del canvi social i la transformació moderna de la nació, menys encara, a mitjà termini, seria comprensible des de Catalunya la dràstica propensió a la consolidació d'un model massa centralista de l'Estat, les lleis aviat començaran a afectar molt lesivament la identitat catalana. [...] Es confonia la batalla aranzelària per un ingrat egoisme depredador dels catalans, que no pensaven en els mals que les seves decisions –sempre mirant al futur, com la inversió en ferrocarrils que comença en aquella època i de la qual va ser líder genial el vilanoví Francesc Gumà i Ferran– podien generar en altres sectors retardataris del progrés com els traginers o els agricultors. ●

LLUITES ARANZELÀRIES

Lliurecanvistes i proteccionistes es van embrancar en una dura polèmica no només a Espanya, sinó també a Europa i Amèrica, com explica Manuel Milián Mestre en aquest tercer resum de 'La història del Foment'. Alhora, començaven a emergir altres elements inquietants en la societat d'aquells anys que preocupava als empresaris catalans. Amb la dècada dels quaranta va sorgir l'associacionisme obrer

— Ja s'apreciava l'existència d'un projecte clar per construir la infraestructura del capitalisme industrial, i que era fruit de la burgesia industrial catalana particularment. Es fonamentava en el trinomi indústria-transport-agricultura. Per tant, era bàsica la construcció d'una xarxa viària de comunicació entre interior i perifèria que fes possible l'intercanvi entre el producte agrícola i l'industrial. Aquest projecte permetria construir un mercat nacional. [...] La modernitat s'està imposant amb el vapor i el ferrocarril. [...] La situació no podia continuar en les mateixes condicions, i en aquest pugilat destacaria un home providencial i irrepetible, Joan Güell, acabat d'arribar de Cuba, expert i valent, amb idees profundament innovadores. Amb un fullet sobre la nova indústria, aparegut a Madrid el 1841, defensa l'obertura necessària que permeti una industrialització en condicions de canviar Espanya. [...] Aquesta seria al llarg del segle XIX la batalla habitual de gairebé tots els governs espanyols, i ni Espartero ni els d'Isabel II es desampallegarien d'aquesta obstinació: era la disjuntiva per excel·lència, el debat de polítics i empresaris. D'una banda, les necessitats pressupostàries comportaven la unitat d'un aranzel fiscal, recaptador, que fes possible un alt volum de comerç exterior aportant rendes a la Duana. I, de l'altra, industrials i interessos agrícoles exigien la protecció de l'Estat contra la competència exterior. Això convidava la seva ment a aixecar barreres que impedissin la penetració de productes competidors, i d'aquesta manera reduir la capacitat

Joan Güell i Ferrer (1800-1872). Impulsor de l'Institut Industrial de Catalunya i d'«El Bien Público» [Foto AFTN]

recaptatòria de l'Estat. Eren, doncs, interessos contraposats. Lliurecanvistes i proteccionistes es van embrancar en una dura polèmica no només a Espanya, sinó també a Europa i Amèrica. [...]

L'aranzel del 1849

Acabada la guerra civil el 1840, comencen a escampar-se rumors sobre una reforma aranzelària. El 9 de juliol de 1841 es va establir el nou aranzel, que entraria en vigor l'1 de novembre d'aquell any. Curiosament en aquesta ocasió lluitaven en el mateix bàndol agraristes castellans, metal·lúrgics bilbaïns i cotoners catalans. En el debat parlamentari

hi havia molta dissensió, però també abundaria la *transacció*. És a dir, les parts van negociar, i uns i altres van haver de cedir en els seus maximalismes per deixar un instrument fiscal amb certes deficiències, i satisfactori a mitges. [...] La Comissió de Fàbriques enviaria una delegació a Madrid formada per Tous, Manté i Costa, exasperada per les notícies que arribaven d'una reforma completa *ad peïorem* de l'aranzel en qüestió. A ells se'ls van afegir els diputats Martí, Manso i Vilaregut. L'intent procedia ni més ni menys que del ministre d'Hisenda, el senyor Mon, qui assumia una excepció pel que feia al cotó per evitar-se problemes immediats. [...] Amb aquestes expectatives, era previsible una reacció forta per part catalana. La lectura d'«El Bien Público» ens endinsa sistemàticament en un interès cada vegada més viu pels afers polítics, en els quals començaran a prendre part activa els prohoms de la burgesia catalana, després del fracàs dels

seus sistemes de *lobbying*. Ni dubtaran a assumir el protagonisme polític necessari ni s'aturaran en el moment d'afrontar les llistes electorals. Era un pas més des del punt de vista qualitatiu. [...] Però començaven a emergir altres elements inquietants en la societat d'aquells anys que preocupava als empresaris catalans, i no només per qüestions madrilenyes, dignes de l'enutjós esdevenir polític d'una nació sacsejada pels interessos estrangers i la debilitat dels governs de l'època. Amb la dècada dels quaranta va sorgir l'associacionisme obrer [...]

L'acció del general Prim

A partir del 1850 Espanya afronta una etapa violenta, confusa en els canvis, plens de vaivens i oscil·lacions, que donen pas a no pocs disgustos i desgràcies. Els empresaris de la Comissió de Fàbriques intentaven evitar moviments pendulars a la política espanyola, ja que en coneixien directament les conseqüències. Potser per això, des del 1848 havien buscat la comprensió i l'entesa amb l'elit de la classe política afí a Madrid, tal com ho demostra la nòmina de socis honoraris de l'Institut Industrial de Catalunya: Alejandro Mon, Ramón Santillán, Pascual Madoz, Juan Bravo Murillo, Álvaro Flórez Estrada, José Canga Argüelles, Manuel Colmeiro, etc. I com a membre molt actiu Laureano Figuerola, catedràtic en aquell temps de la Universitat de Barcelona, i després –ja instal·lat al govern de Madrid– lliurecanvista «traïdor» com a qualificatiu compartit pels seguidors de l'Institut. [...] Pascual Madoz probablement seria l'harmonitzador de la seva acció política, des de la confiança –i alguna cosa més– de la institució dels industrials catalans, però també li feien costat la resta dels diputats catalans i la llum i el criteri sòlid d'un Laureano Figuerola, inspirador aleshores d'aquestes idees proteccionistes, tutelat per la Comissió de Fàbriques. No obstant això, serà el general Joan Prim i Prats qui, quan torni de Puerto Rico –on va tenir el càrrec de capità general (1847-1848), i es va distingir per la seva duresa i rigor en la repressió del bandolerisme i de l'intent de rebel·lió dels esclaus– assumirà una actitud fins a cert punt paradoxal i no menys sorprenent en defensa de Catalunya i en contra de la permanència de l'estat de setge que el govern de Madrid s'entestava a mantenir. [...] Algú, a Madrid o Barcelona, va persuadir Prim de la irremeiable causa del proteccionisme progressista, així com de la injustícia flagrant que amb Catalunya i els catalans es perpetrava des de la Cort. Des del 1841 Prim serà considerat un home de la Comissió de Fàbriques des de l'òptica operativa d'aquesta, i, probablement, mitjançant un contracte –ara per ara indocumentat– que el lligarà de per vida en tot el seu compromís públic. [...]

Foment de la Producció Nacional

El 9 de març de 1869 es va fundar a Barcelona una nova institució industrial amb el nom de Foment de la Producció Nacional. Aquest organisme pretenia ser de caràcter ampli. [...] Més tard, l'Institut del Foment del Treball Nacional naixerà amb un objectiu exclusiu: «el desenvolupament dels elements productors de la Nació Espanyola en tots els seus rams i manifestacions, l'impuls dels seus avenços i la defensa dels seus interessos legítims» [...] El cavall de batalla de la nova entitat va seguir sent, òbviament, la qüestió aranzelària.

Des de mitjans de segle es debatia el lliurecanvisme, però a la dècada dels setanta, pràcticament a tot Europa, es retornava al proteccionisme, amb l'ajuda dels tractats, als quals la monarquia espanyola solia acudir, com a procediment diplomàtic, per reforçar les seves relacions internacionals. [...]

Joan Prim i Prats (1814-1870). Militar, polític i defensor de la indústria catalana. Museu de la Ciutat, Oficina de l'Historiador de la Ciutat de l'Havana (Cuba)

LA FUSIÓ DELS DOS FOMENTS (1889)

Com a conseqüència d'un procés evolutiu de dècades, des la primera embranzida del segle XVIII, el 28 d'abril de 1889 es va fundar el Foment del Treball Nacional, resultat de la fusió de dos Foments: l'Institut del Foment del Treball Nacional i el Foment de la Producció Espanyola, com explica Francesc Cabana en el quart resum de 'La història del Foment'. L'any 1874, la restauració de la monarquia havia estat ben rebuda per la burgesia catalana i per l'oligarquia espanyola. I el 1881 va ser l'any de la febre d'or a Catalunya. És un episodi extret del primer volum de 'La història del Foment del Treball (1771-2011)' titulat "La integració en la societat del seu temps"

per Francesc Cabana

— El 1889 la situació política i econòmica espanyola era relativament tranquil·la. La restauració de la monarquia (1874) havia estat ben rebuda per la burgesia catalana i per l'oligarquia espanyola. El 1881 va ser l'any de la febre d'or a Catalunya, un any en què es van crear més de vint entitats financeres –entre elles el Banc de Sabadell–, un diari com *La Vanguardia*, i durant el qual es va produir una bombolla especulativa sobre els projectes financers, per més esbojarrats que fossin. La Restauració havia portat la tranquil·litat als mercats, la guerra a Cuba s'havia acabat –de moment– i s'havia posat fi a la tercera carlinada. [...] El 28 d'abril de 1889 es va constituir el Foment del Treball Nacional, resultat de la fusió de dos Foments: l'Institut del Foment del Treball Nacional i el Foment de la Producció Espanyola. Ho feia tres anys després que s'hagués constituït la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona. El naixement del Foment era el resultat de la suma d'esforços per part de dues entitats ja existents, mentre que la Cambra no va ser gaire ben rebuda pels empresaris i va caldre que el govern insistís en la seva creació perquè es constituís. El Foment era fruit de la iniciativa privada, mentre que la Cambra havia estat promoguda pel govern central, que li donava la naturalesa d'òrgan consultiu però li atorgava poques atribucions. El Foment el componien,

sobretot, industrials, mentre que la Cambra sumava els comerciants, industrials i naviliers. [...] L'ambient de l'assemblea fundacional del Foment del Treball va ser bo. S'havia acabat «una divisió per tots els conceptes lamentable». [...] L'assemblea fundacional la va tancar amb un curt discurs Josep Ferrer i Vidal, com a president honorari. Va recordar que quaranta anys abans havia començat a anar a Madrid a defensar la producció i que «rebiem el sobrenom de *monopolistes*, i ens miraven com animals estranys», però ara la situació havia canviat, ja que «els espanyols veuen que tot Europa apel·la a la protecció» i que, cada vegada,

era més majoritària l'opinió que «se substitueixi la política del *free trade* per la del *fair trade*». [...]

Guillem Graell:

«La cuestión catalana»

L'any 1902, l'economista Guillem Graell, secretari del Foment del Treball, va escriure l'article "La cuestión catalana": « En tornar [de Madrid] a finals del 1884, em vaig trobar amb un veritable desastre industrial». Les causes eren la inexistència de mercat, la crisi agrícola a Espanya que reduïa el consum, i no disposar del mercat d'ultramar. També era visible que aquella indústria treballava amb maquinària que començava a estar obsoleta i que no recollia els darrers avenços europeus. Però, «la conjunció en el terreny econòmic de Cánovas del

Acta de constitució de Foment del Treball Nacional, 1889
[Foto AFTN]

Il·lustració de la Zona Franca de Barcelona, dipòsit franc, 1929
[Foto AFTN]

Castillo i Gamazo va donar el triomf definitiu a la causa proteccionista», i Catalunya experimentarà un canvi. Les causes del desenvolupament de la indústria van ser, en primer lloc, l'aplicació de l'aranzel del 1891, que li va donar el domini del mercat peninsular, el cabotatge amb les Antilles i, en segon lloc, l'aplicació de l'aranzel de les Filipines. «Immediatament el progrés de les indústries va ser extraordinari». El sector «que més va tocar els resultats va ser la indústria característica de Catalunya: la cotonera», seguida per la indústria llanera, que durant segles havia ocupat el primer lloc a Catalunya.

Des d'aleshores es va començar a veure com apareixien i creixien altres indústries, com la farinera, «que no es podia esperar que arrelés a Catalunya», però que ho va fer gràcies a la gran inversió en nova maquinària. «La molinaria catalana és el gran mercat de blats de Castella, que s'encarrega de repartir la farina per tot el litoral de la Mediterrània». Catalunya havia d'importar anualment 420.000 tones de cereals, de les quals la meitat procedien de Castella, Extremadura, Andalusia i l'Aragó, i la resta de l'estranger. Tot i que la xarxa de ferrocarrils havia millorat, encara podria fer-ho més per aconseguir reduir l'entrada de cereals de l'estranger: «Són indispensables vies de comunicació, perquè una bona part de Catalunya

encara està incomunicada». En resum, diu Graell, «seria interminable descriure [...] el desenvolupament de la indústria catalana en l'últim decenni [...]». Jo he visitat els dos

grans centres fabrils del món, Pittsburg i Manchester. Vaig trobar grans fàbriques que Catalunya no té, però tantes en nombre i de tal varietat de producció no les he vist, ni crec que les hagi vist ningú, ni allà, ni enlloc». [...]

La Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis

Els quatre grans projectes del Foment del Treball eren: la zona franca, el banc d'exportació, el concert econòmic i l'escola industrial. El darrer serà el primer projecte que es realitzarà; la zona franca s'aconseguirà el 1916; el banc de l'exportació, gràcies a Calvo Sotelo, durant la dictadura de Primo de Rivera, i el concert econòmic no s'aconseguirà mai. Però durant el mandat del president Lluís Ferrer-Vidal i Soler es crearà la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, un projecte no buscat, però el més important de tots. Altres entitats i altres persones hi van col·laborar, però el paper del Foment del Treball és fonamental, gràcies a l'actuació del mateix Foment i, sobretot, gràcies a dues persones del Foment: el president Lluís Ferrer-Vidal i el secretari general, Francesc Moragas. ●

INTEGRACIÓ EUROPEA I DEMOCRÀCIA

Foment, capdavanter en la proposta europeista, malgrat el règim dictatorial, va sostenir que la tasca de la societat catalana –segons explica Francesc Cabana en el cinquè resum de ‘La història del Foment’– era contribuir a solucionar els problemes d’una societat moderna a fi que Espanya pogués ser part de la integració europea

El manifest pro-Europa

El 14 de juliol de 1972, amb Josep Riba Ortínez exercint de president del Foment en funcions perquè Miquel Mateu estava malalt, es va presentar al Foment un document que tindrà una àmplia repercussió política i social: *Por la integració de España en Europa*. El van signar els representants que s’indiquen de les 13 entitats següents: 1. Liga Europea de Cooperación Económica (LECE), Juan de Arteaga Piet. 2. Institut Industrial de Terrassa, Joan Comerma Pons. 3. Servei de Comerç d’Empresaris Seders, Carles Cuyàs Matas. 4. Centre d’Estudis i Assessorament Metal·lúrgic (CEAM), Antoni Forrellad Solà. 5. Gremi de Fabricants de Sabadell, Josep Maria García Planas. 6. Institut d’Estudis Europeus, Salvador Millet i Bel. 7. Societat Barcelonessa d’Amics del País, Antoni Muntañola Tey. 8. Institut Agrícola Català de Sant Isidre, Jesús Raventós Fatjó. 9. Servei Comercial de la Indústria Tèxtil Cotonera, Josep Riba Ortínez. 10. Foment del Treball Nacional, Josep Riba Ortínez. 11. Cercle d’Economia, Artur Suqué Puig. 12. Associació Cristiana de Dirigents, Joan Vidal Gironella. 13. Col·legi de l’Art Major de la Seda, Ramon Vilà de la Riva. El document, que en realitat era un manifest, afirmava en el primer punt que: «La incorporació d’Espanya, en qualitat de membre de ple dret, a la Comunitat Econòmica Europea, constitueix una

exigència històrica a la qual urgentment cal adaptar-se amb caràcter prioritari». El Tractat de Roma, punt de partida de la Comunitat Econòmica Europea, exigia la democràcia de tots els seus membres. En aquells temps, declarar-se europeista era manifestar-se demòcrata i, per tant, contrari a tota mena de dictadures, començant per la del general Franco. El manifest no va ser ben vist per les autoritats franquistes i, sobretot, la signatura del Foment del Treball, que continuava sent un centre d’alta cultura econòmica i que formava part de l’organització sindical del règim. [...] En el període que va des de la mort del general Franco fins a les primeres eleccions democràtiques –15 de juny de 1977– hi ha una realitat social que no té un reflex legal. Hi ha consciència que s’han de produir canvis substancials, però darrere d’aquesta voluntat no hi ha una legislació que els doni suport.

Els valors del Foment

A la reunió del 14 d’octubre de 1976, la Junta Directiva va aprovar una declaració programàtica d’acord amb els nous temps i que serà un reflex de la voluntat de tornar a ser una organització patronal amb tots els ets i uts. La declaració contindrà, entre d’altres, els punts següents: 1. El Foment del Treball es considera en condicions objectives per ser la Federació de Catalunya de totes

Manifest ‘Por la integració de España en Europa’, signat a la seu de Foment del Treball Nacional, 1972
[Foto AFTN]

Carles Ferrer i Salat (1931-1998), president del Foment del Treball (1977)
[Foto AFTN]

les agrupacions, gremis i grups empresarials. Els principis serien l'afiliació voluntària, la independència de l'Administració i el respecte a totes les ideologies polítiques. 2.

L'objectiu del Foment del Treball serà la defensa i la promoció dels interessos de les empreses grans, mitjanes i petites. 3. El Foment del Treball es proposa col·laborar amb altres agrupacions empresarials d'Espanya i de l'estranger. 4. No es vol el centralisme de Barcelona. Es pretén que els gremis, les agrupacions i empreses s'uneixin lliurement i que tinguin vida corporativa pròpia. 5. El Foment del Treball es podrà instal·lar en altres poblacions catalanes. [...] A la mateixa reunió, el president Ferrer va informar de la constitució a Madrid, el dia 29 de juny, d'una assemblea provisional de la futura Confederación Española de Organizaciones Empresariales (CEOE), que unificaria les diferents organitzacions sectorials i territorials de tot l'Estat espanyol, i de la qual ell formaria part.

El 22 de setembre, Carles Ferrer va ser nomenat president de la CEOE. Tot i mantenir-se oficialment

com a president del Foment del Treball, és evident que els dos càrrecs eren incompatibles de fet, si no ho eren de dret. Alfred Molinas, vicepresident primer, va ser proclamat president en funcions, fins a acabar el mandat del seu antecessor, durant la reunió de la Junta Directiva del 15 de novembre de 1977. En aquesta mateixa reunió, la Junta va acordar un acte de concentració empresarial per al dia 28 de novembre «com el principi d'una nova etapa de presència de l'empresariat català, d'acord amb la capacitat d'adaptació que el Foment del Treball ha demostrat sempre al llarg de la seva història». [...]

La presidència de Carles Ferrer i Salat no va tenir un caràcter de normalitat. Va ser un protagonista clar de la refundació o reestructuració del Foment, però va exercir poc com a president, ja que tenia la mirada, el pensament i sovint la presència a Madrid, on s'estava gestionant la futura CEOE. No obstant això, va deixar empremta a l'entitat barcelonina en forma d'idees, d'exemple personal i de visió a mitjà i llarg termini. Era un europeista de tota la vida, parlava idiomes i tenia amplis coneixements del món de les organitzacions empresarials europees. Era un líder que, quan patrocinava un projecte, sempre feia el primer pas. Segur que es va equivocar més d'una vegada, però la seva figura és de les més destacables del món empresarial català del segle XX. [...]

La nova societat catalana

Pocs dies més tard [29 de juliol], un cop celebrades les primeres eleccions democràtiques, va fer unes declaracions que recollien el seu projecte: «A Espanya des de Catalunya i a Europa des de Madrid»: «Durant el segle XIX i bona part del XX hi ha hagut una gran pugna entre una societat industrial catalana [...] i una societat agrària que predominava a la resta d'Espanya i que controlava l'aparell de l'Estat, principalment a través de grups latifundistes. La societat catalana necessitava una institució com a punta de llança per fomentar la industrialització de tot Espanya. Aquesta institució va ser el Foment del Treball, els antecedents es remunten al 1771[...]. En els últims anys, Espanya en general ja s'ha transformat en una societat industrial, contribuint poderosament a això l'esforç de Catalunya [...] La tasca que hem de dur a terme actualment els catalans és ajudar a solucionar els problemes que una societat moderna planteja [...] perquè Espanya pugui integrar-se en el conjunt europeu». I va afegir que, un cop implantat un sistema democràtic pluralista, s'havien de posar d'acord a crear un sistema econòmic i social a Espanya, «que no podia ser un altre que el de l'Europa occidental i que calia tenir confiança en el futur d'Espanya». [...] ●

EPÍLEG SENSE FI: SEGLE XXI

La història del Foment del Treball Nacional és la història de l'estratègia dels empresaris catalans en el procés d'industrialització del seu país, com diu Francesc Cabana en el sisè resum de 'La història del Foment'. La globalització, les noves tecnologies i l'exploració de nous mercats són els nous reptes per a una cultura emprenedora que actua des de l'ètica

— El Foment de Carles Ferrer Salat, als pocs mesos de fer-se càrrec de la presidència, va fer una declaració de principis. Aquests en són alguns extractes: per una societat pròspera i democràtica; el Foment proclama la seva decisió d'estar present en la conquesta d'una societat més oberta, més equilibrada, més democràtica i més justa; en el terreny econòmic, defensa de l'economia de mercat; la lliure iniciativa i la lliure empresa són inseparables de les llibertats personals. Pel Foment, les condicions que s'haurien de complir per desenvolupar aquest projecte eren: 1. una administració pública eficaç, equitativa i pragmàtica; 2. una regulació que fomenti la creació de riquesa, penalitzant la ineficàcia i la pura especulació; 3. la productivitat i eficàcia en el treball com a principi bàsic i fonamental.

La declaració acabava dient: «El Foment del Treball reitera la seva rotunda vocació europeïsta i es congratula de la decisió presa pel govern de presentar la sol·licitud d'ingrés d'Espanya a la Comunitat Europea el 28 de juliol de 1977». En aquest marc europeu, «aconsegüim una Catalunya productiva, que sigui exemple de ciutadania, treball, desenvolupament econòmic i progrés social». El llenguatge d'aquesta declaració respon plenament al que utilitzaven els empresaris europeus que es movien en el marc d'uns règims democràtics amb molts anys de vida. [...]

[...]La Junta Directiva és conscient que per al Foment comença una nova etapa, en la qual és una «necessitat indiscutible l'existència d'una patronal catalana forta». Era un repte que tenia un avantatge i un inconvenient. L'avantatge era que el punt de sortida era pràcticament zero i que no hi havia disposicions legals que n'impedissin l'actuació. Però per ser una patronal catalana forta calia la professionalització de l'estructura executiva. Suposava un canvi fonamental en relació amb els anys del franquisme i fins i tot del Foment de les etapes anteriors.[...] Hi havia moltes tasques per emprendre. En primer lloc, el Foment va topar amb una opinió pública que tenia una imatge negativa de l'empresari per raons que pertanyen més al món de la psicologia que al de la sociologia. El Foment del Treball havia d'actuar per clarificar-la i una primera manera de fer-ho era que l'empresariat s'hauria de pronunciar

a les urnes per defensar la lliure empresa, que era el que havia fet gran Catalunya. I, d'altra banda, era necessari que els empresaris tinguessin una presència en la societat. El Foment va posar de manifest «la imperiosa necessitat d'associar-se territorialment i complementant l'afiliació i la unió sectorial corresponent amb una successiva integració en el Foment del Treball com a PATRONAL CÚPULA [sic] a Catalunya». L'expressió «cúpula» es refermarà en els anys següents, aplicada sempre al Foment.

No serà fins al 1981 que el Foment del Treball declara que «avui és evident l'existència del Foment com a patronal catalana arrelada i enfortida». És una afirmació que fa pensar que fins aleshores no ho havien tingut gaire clar. Finalment, el Foment del Treball es va posar en marxa, després d'un llarg hivern que havia coincidit amb els 37 anys de dictadura franquista i la seva heterodoxa Organització Sindical.

El Foment segueix actuant com la consciència econòmica del país; «som apartidistes, el nostre únic partit és l'empresa», diuen. «Hem de combatre el deteriorament de la imatge empresarial davant l'opinió pública, ressaltant el fet negatiu d'una política econòmica i social del poder públic, incoherent i de revenja [...]. Tots estem convocats a reforçar la convicció social que les empreses són la clau del nostre futur col·lectiu i que els seus èxits estan al servei del país i de tots els ciutadans». «L'empresa és la gran desconeguda, desfigurada, calumniada, envoltada de prejudicis i malentesos». Afirment «rotundament que el mitjà per escapar de les dificultats econòmiques i pressions socials existents consisteix a implantar plenament l'empresa lliure en un mercat competitiu».

Història econòmica i estratègia empresarial

La història del Foment del Treball Nacional és la història de l'estratègia dels empresaris catalans en el procés d'industrialització del seu país. Normalment, la història industrial es fa seguint el ritme de creació dels centres de producció –les fàbriques– i el dels productes aconseguits. Però quan els empresaris s'associen és per fer un front comú contra els elements que n'impedeixen el desenvolupament –és el cas dels aranzels–, o bé en defensa d'uns altres elements que

facilitaran el treball a les seves fàbriques –les escoles professionals– o que permetran una exportació de la seva producció –les zones franques–. Aquests són els principis que marquen l'estratègia del Foment del Treball Nacional des de la seva fundació, l'any 1771, fins a començaments del segle XXI. [...]

Un segle que comença

Amb el canvi del segle XX al XXI, els directius del Foment són conscients que el seu paper és molt més ampli. D'una banda, la indústria s'ha diversificat i el sector tèxtil ha perdut el protagonisme que tenia; de l'altra, les relacions públiques mantenen una part del seu paper decisor, però el govern central ha donat molta més importància als ministeris econòmics i els funcionaris són uns tècnics en funcions. Les juntes directives del Foment s'adonen que totes les mesures econòmiques del govern central tenen o poden tenir una repercussió directa en les seves empreses. El nivell del debat puja clarament.

El Foment sap perfectament que si les seves màquines funcionen, els productes es fabriquen, es venen i es distribueixen, és gràcies a una classe obrera assalariada, amb un treball qualificat o sense, i a una classe inter-

mèdia de treballadors que dona suport a la direcció i que enllaça amb uns obrers que ara són tècnics. La relació entre patrons i obrers pot ser un diàleg raonat o bé un trencament. Les vagues i els locauts són freqüents a Catalunya fins a l'arribada de les dictadures militars. Amb l'arribada de la democràcia, la relació és entre empresa i sindicats obrers, seguint unes normes acceptades per les parts, tot i que no significa la desaparició de les tensions. En tot cas i en totes les reunions de les juntes directives del Foment, les relacions socials figuren sempre amb caràcter prioritari a l'ordre del dia. No es pot deixar de destacar que la futura Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis és el resultat de l'actuació d'un president del Foment –Lluís Ferrer-Vidal– i d'un soci –Francesc Moragas–. La Caixa neix en el marc del Foment, una institució que mereix tots els elogis per part de Moragas, director de l'entitat d'estalvi fins a la seva mort el 1935. [...]

[...]Un altre actiu fonamental del Foment és que representa l'encarnació de l'esperit emprenedor català, integrat per petites, mitjanes i grans empreses. Una cultura emprenedora només es consolida quan supera els cent anys d'història. ●

Joan Rosell i Lastortras i Joaquim Gay de Montellà, qui va prendre el relleu en la presidència de Foment del Treball al març de l'any 2011

DOS HISTORIADORS PER A 240 ANYS

Manuel Milián i Francesc Cabana han escrit per primera vegada la història del Foment, un recorregut complet a través de dos segles i mig d'influència, des de les campanyes proteccionistes fins a la integració europea i la societat del coneixement

— Potser la del teler és la millor analogia per il·lustrar com s'han anat teixint els 240 anys d'història del Foment del Treball, quin impulsos medul·lars n'han ordit el transcurs i quines fites n'han teixit la trama. De la mateixa manera, és també un teixit el que en dècades de relació han confegit entre el Foment del Treball i els dos autors que han assumit el repte de fixar la proposta de relat d'aquests 240 anys de vida de la patronal més antiga del continent europeu. Manuel Milián i Francesc Cabana lleguen *La història del Foment del Treball (1771-2011)*, treball en la qual desenvolupen per primera vegada la peça de tela que són aquests gairebé dos segles i mig d'una institució que ha representat i protagonitzat els principals episodis de la vida econòmica i empresarial d'Espanya i de Catalunya.

En la tasca de Milián i Cabana, que veurà la llum al final del 2016, s'hi han acumulat anys de vida viscuda dels historiadors amb el Foment i en el Foment. Hores no només d'explorar-ne l'arxiu, sinó també, especialment en el cas de Milián, de viure-hi unes vides professionals i personals que impregnen el coneixement sobre els batecs de la institució d'uns matisos privilegiats.

Manuel Milián va iniciar la seva –com li agrada dir– dedicació al Foment el 1980 per assumir el 1985 i durant quatre anys la sensible responsabilitat de ser-ne el director d'Estratègia i Comunicació. La relació entre el Foment i Milián ja no s'ha desteixit mai més i avui encara és membre de la Junta Directiva.

Per la seva banda, Francesc Cabana, com a autor expert en la història bancària, l'economia i la burgesia catalanes, ha recercat al

Manuel Milián i Francesc Cabana són els autors del llibre 'La història del Foment del Treball (1771-2011)'. A la dreta, Carlos García, director del servei de documentació de l'entitat [Fotos de Jordi Play]

llarg de les darreres dècades a l'Arxiu del Foment els tresors documentals que la institució vetlla i que han servit per enfil·lar una bibliografia, la de Cabana, avui clau en la historiografia econòmica contemporània.

Milián i Cabana han aconseguit compendiar per primera vegada un recorregut complet a través de dos segles i mig de vida del Foment. Sense aquesta coneixença privilegiada dels

mecanismes de la institució que aporten el temps, la perseverança i la dedicació, a l'obra final li hauria faltat l'esperit vivaç necessari per fer-la perdurable. *La història del Foment del Treball (1771-2011)* té aquest esperit.

Com subratlla el president del Foment, Joaquim Gay de Montellà, al pròleg del llibre, es tracta de “dos autors amb un perfil molt diferent, però que coneixen a fons la història, l'univers empresarial del país, les seves famílies i els industrials que han protagonitzat la transformació radical que ens ha dut fins al tipus d'economia i societat en què vivim”.

Manuel Milián Mestre (Forcall, 1943) ha dedicat la seva activitat professional al periodisme i la política. Ha estat diputat

a les Corts espanyoles per Barcelona (1989-2000) i fundador del Partit Popular. Durant deu anys va ser portaveu del Parlament espanyol a l'Assemblea de l'OTAN, a més de vicepresident de la Comissió d'Afers Exteriors del Congrés de Diputats durant la sisena legislatura. Col·labora assiduament amb mitjans de comunicació i és autor de llibres com *Manuel Fraga Iribarne, retrato en tres tiempos* (1975), *Homenaje a José Mª Hernández Pardos* (1970), *Una historia empresarial de Catalunya. Fomento del Trabajo Nacional, 1771-1980* (2001), *Nihil Obstat* (2008), *Els ponts trencats* (2016).

Francesc Cabana (Barcelona, 1934) és advocat i especialista en temes econòmics. Ha publicat nombrosos treballs relacionats amb la història bancària, l'economia, la burgesia i la història recent del país. De la seva bibliografia destaquen títols com *Les multinacionals a Catalunya* (1984), *Caixes i bancs de Catalunya* (quatre volums, 1996-2000), *Fàbriques i empresaris* (quatre volums, 1992-94), *Episodis de la burgesia catalana* (1998), *La burgesia catalana* (1996), *Els anys de l'estraperlo* (2005), *Les catedrals del cotó* (2008), *La cultura de la cobdícia* (2009), *Espanya, un pes feixuc* (2012) o *El crepuscle de les caixes* (2012). És el coordinador de la *Història econòmica de la Catalunya contemporània* (sis volums, 1989-92) i ha estat fundador de Banca Catalana, consultor del Banc Mundial i president de l'Ateneu Barcelonès. ●

80.000 volums i molt més...

L'any 1849, l'entitat predecessora del Foment, l'Institut Industrial de Catalunya, posa en circulació el diari *El Bien Público* com a mitjà de posicionament i difusió d'idees, ofereix per primer cop formació tècnica a operaris i mestres industrials i disposa d'una sala de lectura, hemeroteca i biblioteca. Aquí trobem l'origen de la Biblioteca Arxiu contemporània que avui custodia no només el testimoni textual de la història del mateix Foment, sinó també un fons fastuosos d'historiografia econòmica del segle XIX espanyol. El director de la Biblioteca Arxiu del Foment, Carlos García, coneix tots –o quasi tots– els topants d'aquesta metròpoli de registres que és avui el fons documental del Foment.

Catàlegs i inventaris de la segona meitat del segle XIX fotografien tot un paisatge documental que al llarg d'un segle i mig s'ha anat modificant, perdent alçada en alguns verals i guanyant-ne en altres. Avui, el panorama que podem intuir està dibuixat per més de 80.000 volums que en gran part narren la història de l'associacionisme empresarial de Catalunya i molt especialment el del segle XIX. Com explica Carlos García, aquests volums responen bàsicament a quatre tipologies: Arxiu Històric del Foment, amb actes, correspondència o llibres de sessions; llibres i fullets; publicacions periòdiques, i manuscrits i exemplars únics, com ara el *Libro de teoría de la fabricación de la seda* (1838) de Joaquín Rovira.

Carlos García ha ajudat els historiadors Manuel Milián i Francesc Cabana a pouar dades i testimonis en aquest llegat ingent per edificar *La història del Foment del Treball* (1771-2011), la primera obra que estudia la història del Foment fins als nostres dies.

Responem qualsevol sol·licitud de crèdit en 7 dies laborables.

Compromís Empreses.
O com ser a prop de les empreses segons Banc Sabadell.

Per ser un gran banc d'empreses no n'hi ha prou de comprendre les seves necessitats i anticipar-s'hi. A Banc Sabadell creiem que, a més a més, cal adquirir compromisos. Com el de respondre qualsevol sol·licitud de crèdit en 7 dies laborables. I és que un dia més o un dia menys ho pot canviar tot. Sens dubte, una ajuda important, però potser no prou. Per això, entre els nostres compromisos descobriràs que, a més, podràs operar siguis on siguis a través del servei de banca a distància de Banc Sabadell i de les més de 2.000 oficines arreu del país, o que un cop l'any durem a terme una visita de planificació en què es definiran les necessitats presents i futures de la teva

empresa, i efectuarem una previsió de la seva evolució. També ens comprometem al fet que tractis sempre amb el mateix gestor d'empreses (tret que el vulguis canviar) i a mantenir-te les condicions econòmiques en productes de finançament durant l'any en curs. Així mateix, els nostres directors de Comerç Exterior t'acompanyaran en el procés d'internacionalització de la teva empresa. I per fer que les coses et siguin com més fàcils millor, hem reunit tots aquests compromisos en un únic acord que hem anomenat Compromís Empreses. **Pots ampliar aquesta informació anant a la teva oficina més propera o entrant a bancsabadell.com/compromisempreses.**

B Sabadell

Ser on siguis

Temes de demà

—Com fer-ho bé davant les complexitats d'un món en el qual el dèficit de governança representa indubtablement interioritats divisòries de processos que requereixen més transparència, *fair play*, objectivitat i una legitimitat que no sigui posada en qüestió per l'emergència de nous populismes o canvis socials en fals?

Sense models consistents de governança –sense la voluntat de reduir-ne el dèficit substantiu– les pautes del creixement econòmic i de la naturalesa institucional es poden veure arrossegades per alguna nova toxicitat o per desequilibris que formen part d'una ficció en bombolla més que no pas d'una realitat racionalitzada. El *Brexit* o, per exemple, Donald Trump –tal com adverteix Josep Piqué–, s'han de considerar per força casos conspicus de mala governança.

44

El dèficit de governança
per Josep Piqué

50

Com canviar d'època
per Valentí Puig

EL DÈFICIT DE GOVERNANÇA

Un dèficit de governança política afecta les nostres societats democràtiques, de la mateixa manera que està contribuint a consolidar formes autoritàries, basades en l'adhesió popular a lideratges disposats a perpetuar-se en l'exercici del poder, un cop conquerit més o menys democràticament

per Josep Piqué

— Constitueix un tòpic habitual atribuir una elevada correlació entre bons i mals governs i el bon o mal acompliment dels països, amb independència de la fortalesa de la seva societat civil, cosa que és molt discutible perquè si la societat civil és forta no permet que es consolidin mals governs, o del dinamisme dels seus agents econòmics. Però en alguns casos aquesta correlació s'ha posat en qüestió: l'exemple d'Itàlia és paradigmàtic. Al meu entendre, no fa altra cosa que corroborar-ho. Perquè és a l'inrevés: tot i la fortalesa de la societat civil o del dinamisme econòmic, si el Govern és inestable, incapaç d'afrontar reformes de fons, o està afectat per la corrupció, el país ho acaba patint. I la pèrdua de pes relatiu d'Itàlia –més que no pas altres països europeus– és la seva manifestació més clara.

Però hi ha molts més exemples: països enormement rics en recursos naturals han dilapidat aquest avantatge a través d'una mala governança, més orientada a enriquir el que alguns polítics anomenen les “elits extractives” i no a una distribució correcta d'aquesta riquesa en favor dels interessos generals. En el nostre àmbit cultural iberoamericà, els exemples d'Argentina o Veneçuela són especialment sagnants, però n'hi ha molts més entre les repúbliques exsoviètiques del Caucas o de l'Àsia central, o a molts països d'Àfrica, o al Pròxim Orient.

DEL BRASIL AL PERÚ. Òbviament, estem parlant de casos molt cridaners. Però els exemples de mala governança

arriben també a països que podríem anomenar “d'èxit”. Un bon exemple és el Brasil. Sempre va ser “o país do futuro”. Amb enormes riqueses naturals, població i extensió suficients per ser una gran potència, almenys, regional. Però no acabava mai de fer el salt qualitatiu d'acord amb aquest potencial. Fins que va iniciar una llarga etapa de “governos seriosos”, des de la segona meitat del mandat del president Itamar Franco, amb el seu ministre d'Hisenda, Fernando Henrique Cardoso, que va posar en marxa el Pla Real, i que després, com a president, en dos mandats, va aconseguir consolidar una política econòmica ortodoxa, obrint el país a la inversió estrangera i als requeriments d'una eficient economia de mercat. I, malgrat els dubtes inicials, aquesta política va ser confirmada pels dos mandats de Lula da Silva i pel primer mandat de Dilma Rousseff. Però tot això s'ha posat en qüestió per la crisi de legitimitat política del Govern, molt associada a la corrupció, i per una mala gestió econòmica que ha comportat dubtes raonables sobre el funcionament de l'Estat de dret i el respecte a les regles del joc, juntament amb un retorn a pràctiques proteccionistes alienes als principis del lliure comerç. I el resultat és decebedor: les excel·lents perspectives del Brasil s'han truncat davant una crisi institucional molt profunda i una situació de recessió econòmica que, tot i que

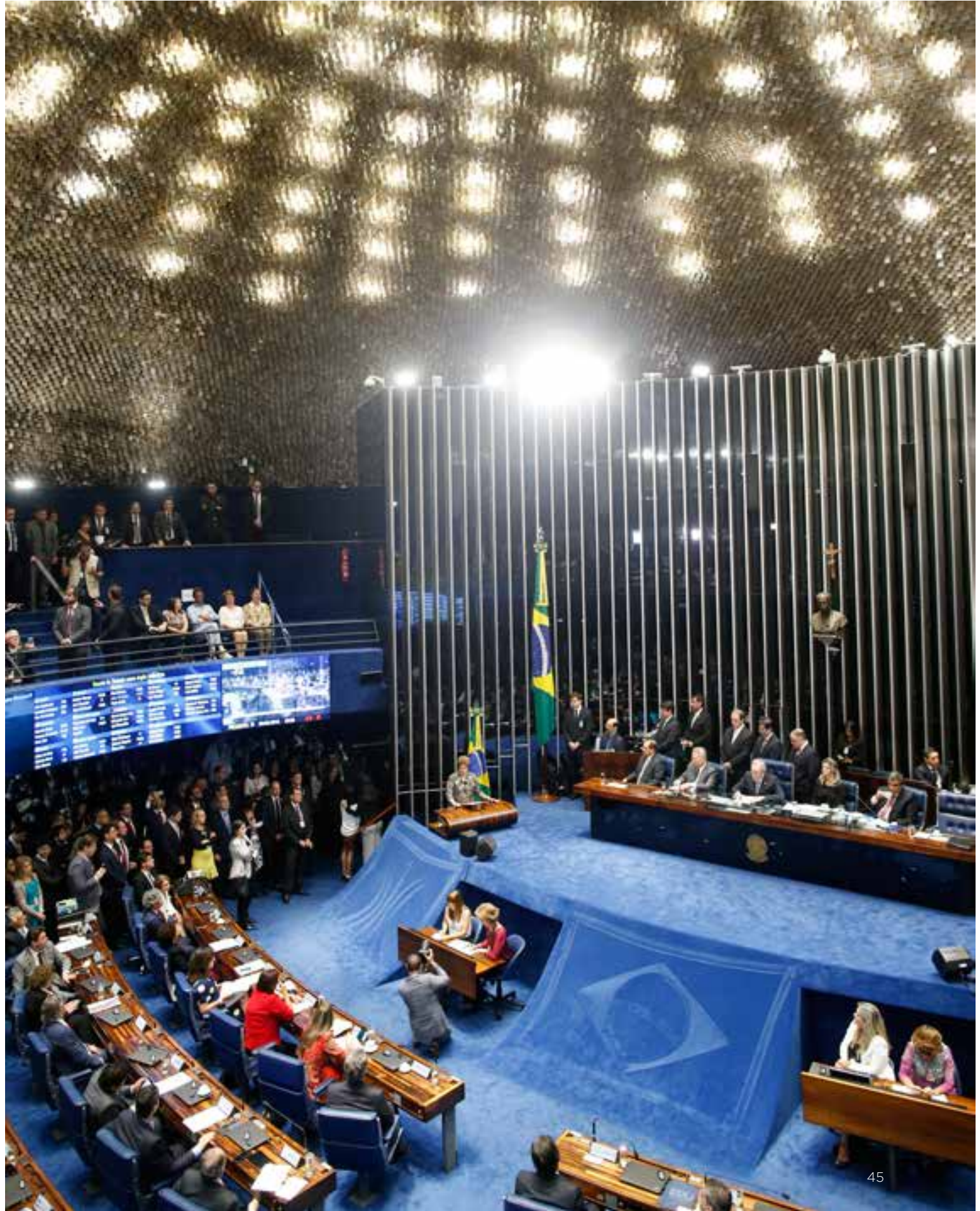
no és atribuïble només a factors interns, sí que té molt a veure amb la mala gestió política. Amb una mala governança.

Això contrasta amb un altre país sud-americà: el Perú. Des de Fujimori, passant per Alejandro Toledo, el segon Alan García –el primer va ser catastròfic– o, sorprenentment, Ollanta Humala, i ara amb Pedro Pablo Kuczynski –inclosa l'opositora Keiko Fujimori–, hi ha hagut una continuïtat substancial en la política econòmica i en el tractament de la inversió estrangera i el suport a les iniciatives a favor del lliure comerç. I els resultats són visibles: el Perú ha millorat sensiblement i el seu potencial és molt important. I no és casualitat que els països amb millor *performance* a l'Amèrica Llatina –malgrat tot tipus de matisos, alguns molt rellevants– siguin els membres de l'Aliança del Pacífic que, davant dels països de l'Alba –bolivarians–, destaquen pel seu creixement econòmic, la progressiva extensió de les seves classes mitjanes i la seva capacitat per atreure capitals de l'exterior. Estem parlant del Perú, però també de Xile –amb algun signe preocupant–, de Mèxic –amb una governança és manifestament millorable– o de Colòmbia, tot i

les incerteses que envolten el procés de pau amb la narcoguerrilla. Però van pel bon camí. I això no és aliè a la millora de la seva governança.

Dilma Rousseff, presidenta suspena del Brasil, donant testimoniatge davant el Senat durant el judici per ser destituïda del càrrec. Rousseff, per 61 vots a 21, va ser condemnada a deixar la presidència de manera definitiva l'1 de setembre passat
[Foto de Igo Estrela/Getty Images]

CRISI D'IDENTITAT EUROPEA. Però, com és natural, els europeus ➤

no podem veure només la palla a l'ull de l'altre. I l'actual crisi d'identitat que afecta greument el projecte polític de la Unió Europea té molt a veure amb un dèficit clamorós de governança. I no em refereixo només –però també– al famós “dèficit democràtic”, d'altra banda molt discutible, sinó a les claríssimes ineficiències del model europeu de governança. Tenim un Govern –la Comissió, juntament amb el Consell Europeu– que no és exactament un Govern, un Parlament que no és un Parlament en les seves funcions convencionals típiques dels estats-nació, un “Senat” –el Consell– que no compleix amb els requisits habituals d'una cambra territorial, amb un president que no és

La primera ministra britànica, Theresa May, arribant amb el president de la Comissió Europea, Jean-Claude Juncker, al Consell de la Unió a Brussel·les. May va confirmar que activarà la clàusula de divorci, l'article 50 del tractat, abans de finals de març del 2017
[Foto de Jack Taylor /Getty Images]

identificat com a tal per l'opinió pública europea, o una alta representant per a la Política Exterior Comuna, difícilment reconeguda per aquesta mateixa opinió pública.

Ras i curt: els ciutadans europeus veuen les institucions de la Unió com una cosa “externa” i no incorporada als seus referents institucionals a l'hora de representar els seus interessos. I això

és molt greu perquè posa en qüestió la virtualitat del projecte polític: si no és sentit com a propi pels ciutadans, difícilment pot cristal·litzar com una cosa irreversible. I el *Brexit* n'és un magnífic –i molt trist– exemple. El *Brexit*, a banda d'explicitar una triple fractura de la societat britànica

–dins del Regne Unit, dins d'Anglaterra i, sobretot, intergeneracional– ha posat en relleu una cosa que per als europeus de la segona meitat del segle XX ja no era plantejable: la reversibilitat del projecte polític europeu. Però hem vist, de manera impactant, que la Història pot retrocedir. I aquest retrocés pot ser dramàtic per a la pau i l'estabilitat al continent europeu.

I, de nou, hi ha hagut dèficit de governabilitat. Hi ha hagut mala governança. No només per la manifesta irresponsabilitat del Govern britànic, sinó per l'escassa resposta de les institucions comunitàries i dels líders europeus que, tenallats davant l'eventual acusació d'interferir en assumptes interns dels britànics, tot i que no ho va considerar així el president Obama, qui –en defensa dels interessos dels Estats Units, es va manifestar clarament i amb valentia en contra del *Brexit*, al mateix Regne Unit– va decidir no ser bel·ligerant, tot i que evidentment no es tractava només d'un assumpte intern, sinó que, com s'ha vist, concernia de manera molt rellevant al mateix projecte europeu i, per tant, a tots els ciutadans de la Unió. Dit d'una altra manera: no hem estat conscients del que ens jugàvem col·lectivament. I això és, de nou, mala governança. Ningú ha estat capaç de posar damunt de la taula el que estava en joc. Mal funcionament, doncs, de les institucions.

GOVERNANÇA EUA. També està per veure què passarà als Estats Units, després de les eleccions presidencials del 8 de novembre. Però, passi el que passi, és obvi que els partits polítics tradicionals han estat incapaços de canalitzar adequadament alternatives que puguin, no només il·lusionar el país, sinó que transmetin l'imprescindible lideratge polític i moral que correspon a la nació més important del món.

Els avenços populistes, als Estats Units, o en molts països europeus, inclòs el nostre, són l'expressió d'una crisi de les democràcies representatives a l'hora de canalitzar amb eficàcia la resposta social als problemes existents. La crisi econòmica i financera que ha afectat molt greument –i continua afectant– el món i, en particular, Occident,

ha tingut conseqüències devastadores en la moral col·lectiva dels països desenvolupats, juntament amb la corrupció i el desprestigi de les institucions, incapaces d'incorporar al joc democràtic normal els que han perdut posicions i expectatives i consideren que no tenen res a perdre amb la posada en qüestió dels sistemes tradicionals de representació política, perquè aquests sistemes, que històricament han estat capaços d'articular les necessàries respostes complexes als problemes complexos de les nostres societats contemporànies, no ho han estat ara a l'hora de transmetre aquesta complexitat, sinó que han generat una enorme desafecció entre les superestructures polítiques convencionals –els representants– i els representats, que són el comú dels ciutadans.

Un problema de dèficit de governança.

ELS POPULISMES SIMPLIFIQUEN. I aquests, en una mesura molt significativa, estan optant per respostes “fàcils” a problemes complexos. I això és el populisme, des del que s'expressa en termes ideològics, a dreta o a esquerra, fins al que ho fa en termes nacionalistes, argumentant que sols i sense els altres, tot seria molt més fàcil. Tan trist com patètic. Un exemple són les actituds xenòfobes, ultranacionalistes i aïllacionistes que recorren Europa. Però un altre exemple, de nou paradigmàtic, el veiem a Catalunya, on s'ha consolidat una cultura política consistent a atribuir tots els mals a un

El públic del vint-i-sisè Concurs de Castellers de Tarragona, exhibint els seus cartells independentistes el 2 d'octubre [Foto de Jack David Ramos /Getty Images]

suposat “enemic exterior” –Madrid!– i a prometre una arcàdia feliç si s'aconsegueix la independència. Sense dèficit de bona governança això no seria possible, perquè no seria lògic que s'acceptés amb

normalitat que les institucions d'autogovern de Catalunya es posin al servei d'una causa d'una part –important però no majoritària– de la població, i que violenten les lleis vigents, sobre la base i empara de la qual exerceixen les seves potestats d'autogovern.

En qualsevol cas, un últim apunt sobre aquests dèficits de governança política. És obvi que afecten les nostres societats democràtiques, però és també evident que estan contribuint a conso- ➔

lidar formes autoritàries, basades en l'adhesió popular a lideratges disposats a perpetuar-se en l'exercici del poder, un cop conquerit més o menys democràticament. Els exemples de Rússia o de Turquia són, sens dubte, paradigmàtics. Un cas diferent és el de la Xina, on l'estructura de poder polític –i econòmic, social, ideològic o cultural– descansa sobre un partit polític únic, que pretén canalitzar al seu si l'enorme complexitat d'una societat cada vegada menys d'acord amb esquemes no pluralistes. De nou, doncs, estem davant d'un problema evident de governança, entesa com l'existència de mecanismes eficients en el procés de presa de decisions, que garanteixin la seva adequació als interessos generals, l'adequada participació dels agents rellevants, el respecte a les regles del joc i, sobretot, la transparència.

ESCRIT A ESPANYA. I tot això ens porta a alguns comentaris sobre el nostre país. La història recent d'Espanya és, sens dubte, una història d'èxit perquè som un país desenvolupat i que compta amb un Estat del benestar i amb una democràcia representativa homologable a la dels millors països del nostre entorn, però s'enfronta avui a problemes de governança molt seriosos. Problemes relacionats amb la crisi del nostre sistema de representació política i amb l'"etern" problema de la nostra cohesió nacional, derivat de la nostra història i, probablement, de déficits de governança anteriors, que expliquen la persistència de tendències centrífugues, a les quals cal oposar, no només la legalitat, com s'ha esmentat anteriorment, sinó també projectes polítics comuns capaços d'integrar i d'il·lusionar en un projecte suggestiu de vida en comú. I això, sens dubte, exigeix dosis de bona governança. De bones pràctiques democràtiques. En definitiva, de comportaments que incloguin i que no excloguin. I que siguin propis de tots els actors polítics. La bona governança és també bona pedagogia. Com la bona política, consisteix a fer bona pedagogia perquè

els ciutadans no sentin la temptació de sumar-se a respostes fàcils.

I aquí cal dir que el nostre déficit de bona governança no afecta només ni exclusivament el nostre sistema polític. I no per casualitat afecta, i molt, la nostra societat civil o la governança de les nostres empreses. La societat civil articulada ho és només si és independent dels poders públics. En cas contrari, es converteixen en meres corretges de transmissió de les consignes emanades des del poder polític i, en moltes ocasions, com a instruments de corrupció, en clara connivència amb aquest.

Des del cas Palau fins al frau en els cursos de formació, passant per algunes fundacions vinculades a les antigues caixes d'estalvis, trobem múltiples exemples. I la conclusió se segueix sent la mateixa: no hi ha normes –ni pràctiques– que assegurin la bona governança d'aquestes institucions. I el problema no és només legal; és fonamentalment cultural. No hi ha cultura de "bon govern". L'arbitrarietat i l'absència de transparència i de controls és l'origen i, al mateix temps, el resultat.

I tot això és vàlid en el món empresarial. Tenim un llarguíssim camí per recórrer, des del paper dels consells d'administració i de les seves comissions –Auditoria, RSC, Compliment, Nomenaments i Retribucions, Operacions Vinculades i Conflictes d'Interès– fins a l'efectiu funcionament d'estructures independents que assegurin un control adequat de riscos, una eficaç auditoria interna o un exigent responsable del compliment normatiu, que assegurin la coherència amb els codis ètics o amb les polítiques anticorrupció aprovats pels consells d'administració. I això és vàlid no només per a les companyies cotitzades, obligades a respondre a exigències legals evidents, sinó també per a totes les empreses que siguin entitats d'interès públic, o per a totes les que vulguin adaptar-se als estàndards propis de les bones pràctiques corporatives, incloses, per descomptat, les empreses familiars, especialment necessitades de professionalitat i rigor en la gestió.

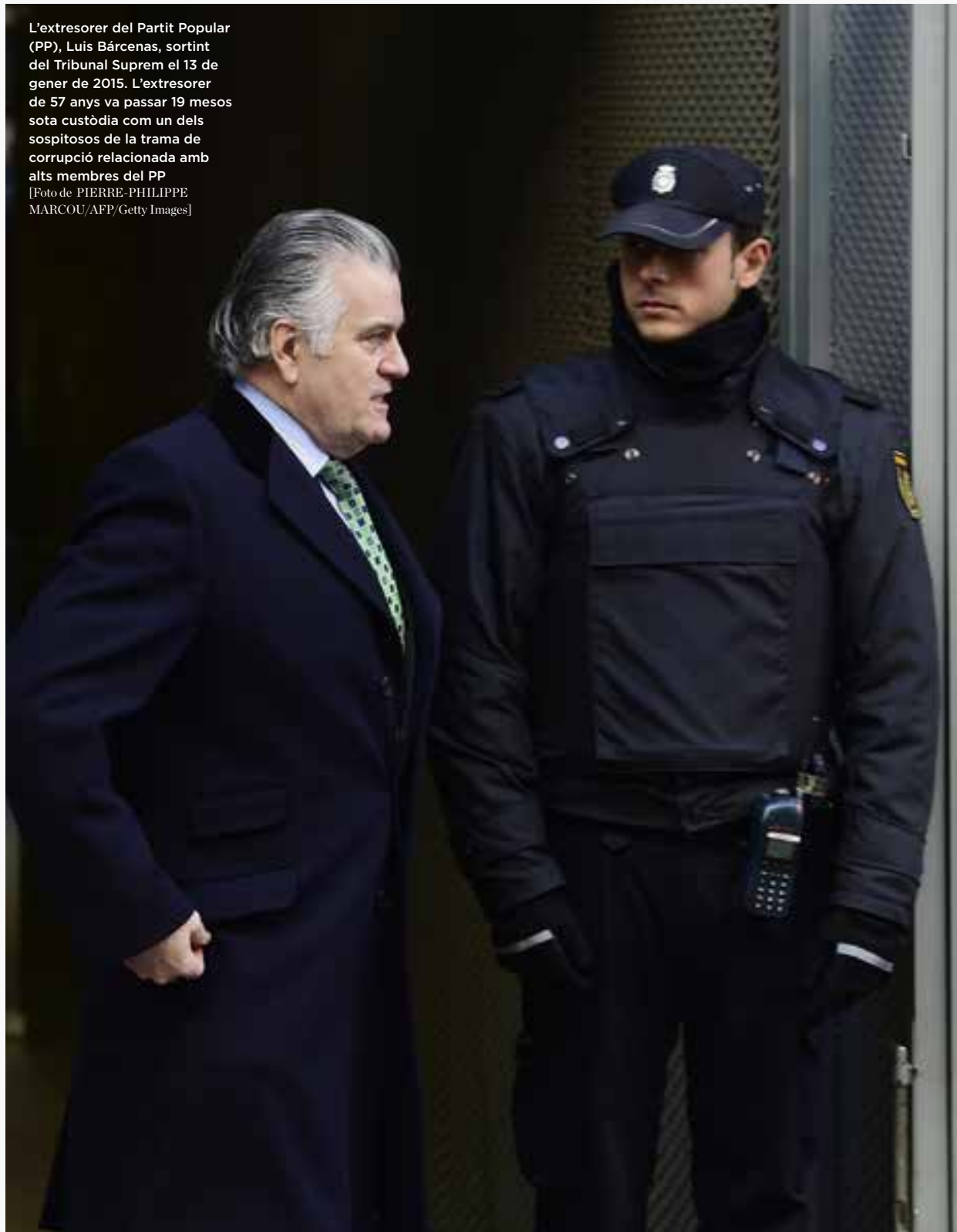
És imprescindible, doncs, avançar en la introducció de bones pràctiques empresarials que tinguin en compte els interessos minoritaris, que garanteixin la independència dels consellers, que abordin amb rigor les operacions vinculades i que sàpiguen resoldre adequadament els eventuais conflictes d'interès que, sense dubte, apareixen en qualsevol activitat empresarial quan hi ha diferents accionistes, i aquesta és l'essència de les societats de capital, abans anomenades "anònimes" o "limitades". I això encara més, quan en la nova legislació penal les societats jurídiques són susceptibles de tenir responsabilitat no només civil sinó també penal, davant de comportaments irregulars dels seus administradors o de qualsevol dels seus empleats. I han de demostrar, en cada moment, que han adoptat les mesures adequades per obstaculitzar, identificar i, eventualment, castigar els responsables. En resum: han de garantir que compleixen amb tots els requisits de les bones pràctiques incloses en els codis de bon govern corporatiu. Ni més ni menys.

En conclusió: encara que Espanya no és un cas especial, atès que en el món polític, social o econòmic, hi ha, arreu del planeta, com hem vist, múltiples exemples de mala governança, el nostre país reflecteix massa déficit en aquest terreny. Tant en el món polític, com en l'associatiu o, sens dubte, en l'empresarial. I això és a l'origen i explica molts –no tots– dels nostres problemes.

Hem d'introduir elements de tensió en aquest sentit, per la via legal, però sobretot per la incorporació de la "cultura de bon govern" com un dels valors bàsics de la nostra societat. Perquè, al final, i com sempre, el debat se centra en els valors. I això implica honestedat, transparència, respecte, o humilitat. Res de nou sota el sol, com deien els clàssics. Segueixen totalment vigents. Ara cal garantir-ne l'aplicació. ●

Josep Piqué és economista i exministre

L'extresorer del Partit Popular (PP), Luis Bárcenas, sortint del Tribunal Suprem el 13 de gener de 2015. L'extresorer de 57 anys va passar 19 mesos sota custòdia com un dels sospitosos de la trama de corrupció relacionada amb alts membres del PP
[Foto de PIERRE-PHILIPPE MARCOU/AFP/Getty Images]

COM CANVIAR D'ÈPOCA

El trànsit cap a una altra època té a veure el desús gradual d'un llenguatge, d'una sintaxi i d'un lèxic. Molts elements s'amunteguen d'una manera torbadora, com la ciberguerrilla, noves supersticions, societat postcapitalista, immigració massiva, un sistema financer mutant, la disrupció populista. Alhora, la humanitat, malgrat tot, mai no havia viscut en millors condicions, per més precarietats que constatem

per Valentí Puig

— La magnitud del canvi d'època que viurem potser s'ajusta més a la teoria del caos que als sistemes evolutius, més al col·lapse que a l'estabilitat però tot encara és imprevisible, com els paradigmes d'un nou temps encara no formulat. Ni tan sols podríem perfilar com se sumen les propensions col·lectives –socials, científiques, polítiques o econòmiques– per prefigurar les nostres respostes al canvi. Ha passat en altres temps tot i que no estem davant d'un cas de fatalitat sense causa com va ser l'any mil, ni davant d'una suma de factors negatius com els que van dislocar els anys trenta del segle XX. Això és: un canvi d'època es prefigueix quan no sabem interpretar el que està passant fins que, de manera sobtada o gradual, ho constatem. Considerem-lo un canvi de paradigma, com va ser la revolució industrial o, pràcticament encara en curs, la revolució postindustrial. El final de la guerra freda –és a dir, la caiguda del mur de Berlín– va ser un d'aquells instants. Molts ni creien que poguéss passar, no estava previst, ni estaven clares les respostes. Encara s'està escrivint a favor i en contra del que va dir Francis Fukuyama però no hi va haver cap final de la història. Sabem que la ciutat de l'home millora o empitjora, en no poca mesura, per l'acció humana. Són altres sistemes de durada. El professor Huntington va parlar del xoc de civilitzacions i, per més que es matisi, què és sinó l'Estat Islàmic? Les societats com més va són més complexes i per tant també ho són els diagnòstics. Canvi d'època?

PER UN NOU LLENGUATGE. Potser és el desús gradual d'un llenguatge, d'una sintaxi i d'uns vocabularis.

Llavors, passarem a fer servir un altre llenguatge perquè el llenguatge a l'ús perd sentit històric? Els xinesos estan construïnt cases amb les impressores 3D, se'ns parla d'una superintel·ligència artificial, un nanorobot ens arregla un desperfecte arterial, l'ordre mundial sembla en suspens, la crisi de la família ha arribat a un punt límit, Europa té baixa natalitat i l'Àfrica creix ràpidament. Qui pot omplir el buit que deixin les classes mitjanes? Europa està passant per una fase de pànic i assistim en directe a un canvi de la naturalesa dels lideratges socials i polítics. L'erosió en línia de la política provoca que tots els mandats electorals acabin malament. Apareixen gegants sense guardians, com Google. Tornem a la pregunta de sempre: Qui vigilarà els que vigilen? Els populismes ho veuen facilíssim perquè les seves fórmules són les d'una època que ja ha transcorregut. En general, com legislar sobre dilemes bioètics com l'eutanàsia o la clonació? Davant de tanta violència, ni més o fins i tot menys que en altres temps, però magnificada per la televisió, hi haurà la temptació de formes anestèsiques, com va preveure Huxley a *Un món feliç*. És el suau monstre tocquevillià. Alhora, l'alta tecnologia contribueix al creixement econòmic i alguna cosa haurà tingut a veure amb els èxits actuals en la postcrisi. Però ara també es posa en dubte un sistema demoliberal que, per la seva pròpia naturalesa i evolució, s'autoproposa reformes però no té substituïts. Per què davant d'aquesta realitat reapareix la ideologia antisistema? Un altre element de la nova època és la universalització d'un individualisme –d'una autonomia individual– que té poc a veure amb

l'individualisme el fonament del qual era la responsabilitat. Ara l'individualisme es refugia en l'autogratificació i el *selfie* narcisista. Ciberguerrilles, noves supersticions, societat postcapitalista – Peter Drucker *dixit* –, un sistema financer mutant, fenòmens tan regressius com la disrupció populista, la idea de persona que xoca amb les tesis transhumanistes: elements que s'amunteguen d'una manera pertorbadora. Cert: la humanitat, malgrat tot, mai no havia viscut en millors condicions que ara, per més precarietats que constatem. En coincidència, s'està produint una desfiguració del bé comú i de la responsabilitat moral i tenim unes noves generacions que són molt fràgils per haver estat sobreprotegides i a les quals correspon posar ordre en el desordre, com ara mantenir fiscalment els costos de l'Estat de benestar atès el gir de ràtio. Globalització i retorn a les identitats. Els atacs d'Estat Islàmic coincideixen amb una indubtable desmilitarització d'Europa. Serà un tret de les democràcies avançades negar que hi hagi enemics interiors i exteriors i que per tant no cal defensar-se?

LA PRESIDÈNCIA TRUMP. Amb Donald Trump a la Casa Blanca, no només es reforça el retorn dels bruijats populistes: també pot ampliar l'efecte mimètic, fins i tot si fa un exercici de realisme, modera el seu llenguatge, s'envolta d'un equip amb experiència i matisa les fórmules, tant al seu país com a la comunitat internacional. Entre les temptacions de Trump que afecten un món tan interconnectat, els seus indicis de proteccionisme danyarien les possibilitats del comerç global –és a ➤

dir, al creixement econòmic-. És una presidència amb abundants incògnites geoestratègiques, com la seva confabulació amb Vladímir Putin, un profund desconeixement dels protagonistes globals, a més de la seva animadversió cap a la política europea, de manera que pot acabar cancel·lant l'aportació substancial que Washington presta a la Unió Europea quant a defensa. Trump podria alterar un ordre mundial ja de per si precari. Com en el ressorgir de la dreta populista a Europa, la immigració ha activat el vot ocult als Estats Units. Serà una presidència de *reality-show*? L'onada populista és un altre dels interrogants del canvi d'època amb impactes fins i tot en societats com la britànica, avui aclaparada pel *Brexit* que van votar abans-d'ahir. Almenys hi ha un mercat que no està en crisi –diu *Le Point*– i és el mercat de la por: a la immigració, a la globalització, a competir, por del terrorisme islamista, por a l'atur, por a grans conflictes que són aliens a la decisió dels individus. Així arrelen les polítiques emocionalistes i amb Trump guanya marge un populisme transatlàntic. En part depèn que el nou llenguatge sàpiga incorporar la centralitat política: es veurà en les properes eleccions presidencials franceses. En temps de volatilitat extrema, hi haurà populisme llevat que centre-dreta i centreesquerra reinventin els seus lideratges. O potser és que, amb el canvi d'època, els líders encara seran més fungibles.

VELLES I NOVES TRANSICIONS.

En el París de finals d'una *belle époque* que havia deixat l'amenaça xovinista per a les lletres dels *chansonniers*, la política revengista acaba per enfangar la consciència europea i amb la presidència de Poincaré i el seu afany de recuperar la Lorena en mans dels alemanys l'alegria de viure decau i s'escurça el temps per a l'esclat de la Gran Guerra. Després, el 1928, soterrada tota una generació aniquilada per la guerra, una altra *belle époque* que s'acull a les bondats inoperants de la Societat de Nacions i escenifica el pacte Briand-Kellog pel qual els quinze països signataris –per exemple, Alemanya i França– van acordar no recórrer a la força militar per a la resolució dels conflictes internacionals. Era la fórmula per al final de la guerra com a substitut de la política. Avui encara sona el gran “bong” cada any en commemorar-se els morts d'Hiroshima i Nagasaki i, a les terres normandes, els cementiris dels soldats nord-americans caiguts en combat s'amaren de pluja fina. Més de vuit dècades després, uns vols drones fotografien les fumeres i mort de la guerra siriana després que els bombardejos hagin passat sobre Alep.

La declinologia ha tornat com a comparsa ombrívola dels vertigens digitals i l'omnipotència del telèfon mòbil en el bullici trivial de la ment. Cauen els índexs de lectura i s'efondren els darrers contraforts de l'elitisme meritocràtic. Incomptables

diagnòstics de decadència occidental moblen els museus antropològics, des de molt abans de la idiotització de l'*homo videns* i de la compressió de la complexitat en la simplificació de Twitter. El progrés ja no és el que era. Remodelar les comunitats humanes al voltant de valors comuns es torna, gairebé de sobte, una costa empinada, un pedregar, un grapat de cendres. Però és tan profunda la crisi de la consciència occidental? L'any 2000, Morris Berman va certificar el crepuscle de la cultura americana. Des de llavors la complexitat del declivi ha augmentat exponencialment. La nova versió de Pokémon connecta amb alguna forma de falla neuronal. En plena desconstrucció del discurs públic, Facebook genera comunitats en fals, identificacions il·lusòries, xarxes del mal i alhora fonts inesgotables de coneixement. Caminem trepitjant la línia d'ombra entre les formes de cohesió pública i privada. El relativisme ens ha situat als antípodes de la voluntat d'obra ben feta. Berman va escriure que el postmodernisme no només aporta la negació de la veritat sinó també la negació de l'ideal de la veritat. Saber canviar d'època consisteix a recuperar el discurs de les virtuts públiques, enfront de la destrucció de sentit en què s'està convertint la democràcia que no es transcendeix a si mateixa i recau en l'igualitarisme. Estem en plena política de les percepcions que es pretén convertir a la nova realitat de la demo-

cràcia emocionalista. Pot la noció de bé comú sobreviure al *reality-show* de la política? Vivim en nínxols, en el que anomenem “tribus morals en confrontació”. La segmentació del bé comú ens portarà qui sap on si no reequilibrem autonomia individual i experiència de comunitat, Estat i mercat, la qualitat de la nostra pertinença a alguna cosa que és col·lectiva sense deixar de ser decisió d’individus responsables.

UNA ALTRA ÈPOCA PER A EUROPA. Les societats europees han metabolitzat com a mantra la suposició que el procés europeu primer ha de ser econòmic i després polític o a l’inrevés.

En realitat, encara que sigui de forma asimètrica –perquè la institucionalització europea és un organisme asimètric–, és evident que les propensions polítiques i econòmiques no sempre coincideixen però poden coincidir i complementar-se com ha passat sovint. Aplicat un i altre cop a les crisis de la integració europea, el símil de la bicicleta que cal pedalar constantment més aviat és un sofisma. El vell europeisme –idealista i fonamental en el seu moment– potser no va tenir en compte que l’esdevenir històric abunda més en discontinuïtats que en tendències de llarga durada. Abans o després del *Brexit*, la Unió Europea necessitava haver atès la maduració de noves realitats com la caiguda del mur de Berlín i l’ampliació cap a l’est, l’impacte migratori, el perill islamista o els primers símptomes de la crisi del 2008. Tot d’una, és com si les institucions europees, emanades del conjunt de les sobiraniaes nacionals, quedessin parilitzades per la reafirmació de Putin, el terrorisme islamista, el gir de la Turquia d’Erdogan o la crisi migratòria causada per la guerra siriana.

Com en altres fases històriques, hi ha la possibilitat d’una reacció antitecnològica. Els historiadors recorden la Xina del segle XV, la “síndrome de la Xina”. Entre tantes invencions, la seda, la impremta, la pólvora o el compàs donen fe d’una riquesa tecnològica xinesa, fonament d’un poder naval que a mitjans d’aquell segle XV hagués po-

gut dominar el món. Després, a la cort Ming, l’enfrontament entre buròcrates i eunucs va portar a una hegemonia burocràtica, adversa a la innovació i a les exploracions marítimes; es van cremar els llibres que narraven les expedicions d’ultramar, es van destruir les naus. La Xina acabava d’inventar l’aïllacionisme, sense potencial tecnològic. Com a compensació, la ceràmica va millorar molt. Sempre és possible un paradigma regressiu.

Amb el *Brexit* ha aparegut la por a un efecte dòmino, una cascada de peticions de sortida de la Unió Europea, sense tenir en compte que l’actual desgavell britànic segurament està tenint un efecte dissuasiu i no mimètic. En realitat, la Unió Europea és una forma única d’experimentació institucional. La qüestió és que l’europeisme fundacional amb la seva perspectiva federalista o de supranacionalitat, dels Estats Units d’Europa, ha quedat obsolet. Tant els populismes a dreta i esquerra com la passivitat de l’opinió pública indiquen que es tractaria d’operar amb el que la Unió Europea és o està sent i no amb el que –segons diversos models– hauria de ser. Creure en l’existència d’un “demos” europeu genera massa malenconia. Tanta malenconia engendra irrealisme i les crisis tanta desconfiança que atrauen els populismes precisament quan l’estat de món permet pensar que la ciutadania europea és un privilegi, mentre canviem d’època en un món oficial pels menssenyors de l’algorisme. ●

F

Carta des de Beirut

—Com a imatge nuclear de la vulnerabilitat del Líban, a la ciutat de Beirut s’han succeït etapes de desolació armada i fases de reconstrucció espectacular. Són les paradoxes de Beirut, un laberint de religions i caixa de ressonància dels conflictes al Pròxim Orient. Ciutat de trobades i desacords, de comunitats bigarrades i passió de viure, de saviesa ancestral i talent per al comerç, Beirut representa dramàticament el que De Gaulle anomenava “l’Orient complicat”. És un bon lloc per preguntar-se quin serà el nou Pròxim Orient. Des del 1970 i amb una prestigiosa trajectòria de corresponsal a l’estranger, Tomás Alcoverro viu a Beirut. És casa seva. La seva experiència directa i el seu coneixement del Pròxim Orient són incomparables. Ha publicat les seves cròniques en llibres com *El decano* o *Espejismos de Oriente*. A la seva “Carta des de Beirut” per a **F**, Alcoverro dibuixa les permanències i les alteracions d’una ciutat subtil i tràgica.

BEIRUT

VIURE A LA GUERRA DE LES MIL CARES

Al final, Beirut resisteix sempre. L'especulació immobiliària no s'atura i apareixen nous gratacels. Juntament amb la cultura creativa, el blanqueig de diners és molt habitual, i si aquest país multiconfessional, de diverses cultures, continua en peu és perquè la seva columna vertebral està formada pel poderós i plural sector bancari. A més, es paguen molt pocs impostos

per Tomás Alcoverro

— Hi ha ciutats –va escriure Federico Palomera, llavors secretari de l'ambaixada d'Espanya a Beirut– que tenen nom de puta exòtica. Beirut és una ciutat podrida de literatura. Ningú que hagi viscut en aquesta capital levantina hi ha renunciat, ni els libanesos ni els estrangers. A Damasc, a París, a Atenes, la seva nostàlgia no ha tingut remei. Durant un temps vaig creure que es tractava d'una fixació, un culte a una memòria personal, una inclinació a l'experiència d'una manera de viure que semblava sòlida i definitiva i que, de sobte, va esclatar pels aires. Quan hi vaig arribar, una tardor del 1970,

Beirut vivia els seus anys pròspers i ningú no s'imaginava que podria ser destruïda per guerres de mil cares. Beirut no només es va convertir en mite per a occidentals que es van establir a “la ciutat alegre i confiada del Mediterrania oriental”, sinó sobretot, per als pobladors dels països de l'Orient. A Khar-tum, a Bagdad, l'anomenaven la “nòvia dels àrabs”.

M'agraden aquestes destinacions extraordinaris de ciutats que per un temps creen una mena de relacions insòlites, i en què cada persona, cada barri, cada carrer i racó, guarden gelosament el seu nom, la seva identitat. Són ciutats com Alexandria,

com Tànger, seductores, cobejades, de vegades amb una vida tan intensa que semblen condemnades a no durar. En aquesta ciutat he conegut encara els últims levantins, famílies de religió cristiana, i francòfones, procedents d'Egipte, de Palestina, de Turquia, que es van refugiar al Líban, després de guerres, revolucions i genocidis, i que han conservat un estil de vida cosmopolita, ara en decadència. Quantes vegades ha estat anunciada la mort de Beirut? En els anys del terror en què tots disparaven contra tots, la van batejar “capital del surrealisme”. Entre el 1975 i el 1990 la ciutat va quedar completament estripada en una zona cristiana i una altra de musulmana, i va ser desnonada per molts però, com l'au Fènix, va ressuscitar.

És molt estrany, però les guerres, l'equilibri constant al caire de l'abisme, no han esgotat l'energia dels seus habitants, la seva vitalitat creadora. “O és que de la seva agonia —ha escrit Fofi Abu Dib— li ve el seu talent de viure”. Hi ha qui creu que aquesta inestabilitat permanent —a Beirut el que dura és allò provisional—intensifica no només el seu culte al *carpe diem*, sinó la seva inaudita força d'imaginació. L'estiu passat, sense exagerar, Beirut va ser una festa. Arriben molt pocs turistes dels rics països àrabs del petroli, per por de ser víctimes dels efectes de la guerra a la veïna Síria, del conflicte entre

sunnites i xiïtes, i tampoc no la visiten, com abans, viatgers occidentals. No se sap mai què pot passar en aquesta ciutat àrab, mediterrània, occidentalitzada, envoltada sempre d'un futur d'incertesa.

La crisi política s'ha tornat costum. Des de fa dos anys no s'ha pogut elegir president de la república i les sessions del parlament es convoquen rutinàriament, i per falta de quòrum dels seus diputats, no s'aconsegueix una votació per renovar la Prefectura de l'Estat. Les grans decisions —ho saben bé els libanesos— provenen d'Àrabia Saudita, de l'Iran, amb les seves respectives poblacions locals, sunnites i xiïtes, infeudades. “Ai, si tinguéssim un Estat!”, exclamen, sovint, els habitants d'aquest país complicat. El sistema polític del Líban segueix sent, més enllà de les aparences democràtiques, un sistema radicalment confessional en el qual cadascuna de les disset comunitats reconegudes té la seva quota de poder establert a través d'un compromís no escripturat. El president de la república ha de ser sempre un cristià de la comunitat maronita que acata el papa de Roma, el del parlament un musulmà xiïta, i el primer ministre, un home pertanyent a la comunitat musulmana sunnita. Malgrat que la majoria de libanesos són musulmans encara es manté aquesta fórmula tan controvertida. El Líban és l'únic país àrab dirigit ➤

La història del Líban és una història de sang vessada en les lluites de clans i famílies de la muntanya

per un cap d'Estat cristià, com a conseqüència de la influència important que han tingut els cristians durant la seva història, i de l'interès de França que entre el 1920 i el 1943 va exercir un mandat de la Societat de Nacions sobre el Líban i Síria.

La meua primera crònica com a corresponsal a Beirut la vaig publicar la tardor del 1970 sobre la presa de possessió del president Suleiman Frangie. Gairebé mig segle després, el seu nét anomenat també Suleiman, és un dels aspirants a la Prefectura de l'Estat. Els antics senyors de la guerra segueixen tenint poder al Líban. El clan maronita dels Frangie es va decantar cap al règim dels Assad a Síria, i té les arrels en una bonica població de la muntanya, a Zgorta. Una altra gran família maronita que va tenir un altre president va ser la dels Chamoun, a la població de Deir al-Qamar, antiga capital de la muntanya libanesa, a la mateixa regió en la qual domina el cap drus Walid Jumblatt, un altre dels senyors de la guerra, al seu palau fortificat de Muklara. La família dels Jumblatt és una nissaga que fa segles governa aquelles terres abruptes. Walid Jumblatt –Walid Bey– com l'anomenen els libanesos, encarna més que les altres famílies els atributs del príncep feudal i del senyor de la guerra. Al seu fantàstic palau de Muklara, rep cada setmana els seus partidaris i vilatans que van a sol·licitar el seu favor i la seva ajuda en aquest món encara patriarcal.

La història del Líban és una història de sang vessada en les lluites de clans i famílies de la muntanya. El 1977, al feu dels Frangie, un grup de milicians capitanejats per Samir Geagea, un altre dels que aspiraven a la presidència de la república, van irrompre a la mansió de Tony Frangie, pare de l'actual aspirant a la Prefectura de l'Estat, i el van assassinar juntament amb la seva dona i els seus dos fills. Els milicians falangistes van voler castigar el seu clan, oposat a la política i a les bones relacions amb Síria. Dos anys després en un balneari de la costa, la piscina de Saframarina va quedar tacada de sang quan els homes de Baixir Gemayel van voler eliminar la milícia cristiana dels Tigres. El 1982 va ser assassinat Baixir Gemayel, acabat d'elegir president de la república, després de la invasió israeliana, al seu quarter general d'Achrafie. Deu anys més tard a Deir al-Qamar uns homes armats

mai identificats van matar Chamoun, la seva dona i els seus dos fills. Les venjances i assassinats formen part d'aquesta política d'una guerra incessant de mil cares. Tots aquests crims han quedat impunes. Una guerra secreta està sempre sota els conflictes armats, entre *vendetta* i delictes de masses. Samir Geagea, un altre dels senyors de la guerra, capitanejava les forces libaneses que durant dècades van ser l'escut dels cristians, la milícia maronita més poderosa i aguerrida, enemiga acèrrima dels guerrillers palestins i aliada d'Israel. Un dels seus caps Hobeika, assassinat després, va estar implicat en la matança dels camps de refugiats palestins de Sabra i Xatila.

L'octogenari general Michel Aoun, acabat d'elegir al mes d'octubre, és un estrany en aquest cercle de famílies feudals i el seu programa d'acció política promet que combatrà el confessionalisme que només beneficia la casta religiosa i feudal. Ben protegit a la seva vila de Rabia per soldats que munten guàrdia entre les avingudes arbrades de l'elegant barri residencial, conrea un estil populista. Aoun, aliat de Hezbollah, va provocar un cataclisme entre els cristians que l'acusaven de contemporitzar amb Síria. Els antics i nous senyors de la guerra musulmans no viuen atrinxerats en muntanyes circumdants a la capital. El parador del xeic Nasrallah, secretari general de Hezbollah, és desconegut des de la guerra de l'estiu del 2006. Saad Hariri, fill de l'assassinat exprimer ministre Rafiq Hariri, cap de la comunitat sunnita i home de confiança de la dinastia dels Saud, ocupava, en les seves rares visites a Beirut, un palau al barri de Koreytem amb diversos edificis i pavellons custodiats pels seus propis guardians, molt a prop del meu pis de Hamra.

Quan em vaig establir a Beirut hi havia dues zones urbanes definides, la cristiana i la predominantment musulmana sunnita. Als xiïtes amb prou feines se'ls tenia en compte. La revolució islàmica de l'Iran el 1979 va donar un poderós impuls al seu destí econòmic i polític, els va catapultar a l'avantguarda de la història contemporània del Pròxim

Orient, en el qual formen una minoria musulmana. Al costat dels dos grans sectors de la capital, es va formar en quaranta anys una altra ciutat perifèrica, els suburbis –*dayie*, en àrab–, on hi cap l'aeroport. Aquesta zona, menyspreada per l'Estat, ha crescut ➤

Dos nens juguen davant un grafit d'un mur de Beirut on es poden veure les conseqüències del conflicte armat al costat de cartells amb cares dels morts
[Foto John Bulmer/Getty Images]

A Beirut sempre s'havia dit que Hezbollah protegeix el Líban dels integristes sunnites, dels tafkiristes, abans de la fulgurant eclosió dels gihadistes del Daech o Estat Islàmic

amb l'arribada de milers d'habitants xiïtes procedents del sud, que fugien de la pobresa, de la guerra, dels palestins en guerra amb Israel i de les freqüents represàlies duríssimes de l'exèrcit jueu.

Si Hezbollah és de fet l'Estat en aquests superpoblats suburbis és perquè ha sabut satisfer les necessitats d'una població que sempre ha lamentat la desídia de l'administració central. Organitzant serveis públics de subministraments d'aigua, d'electricitat, dispensaris, escoles, associacions benèfiques i culturals i ocupant en les seves empreses i institucions els seus veïns, s'ha convertit en una força en aquesta república confessional. El tram de l'avinguda de l'aeroport que travessa el barri de Burj al Brjane ha estat des de fa dècades l'aparador del poder de Hezbollah, amb el desplegament de les seves banderes, els grans retrats dels líders i en primer lloc de l'imam Khomeini de l'Iran, dels seus caps locals, dels seus màrtirs guerrillers en la seva lluita contra Israel. Sovint aquest tram de l'avinguda està bloquejat amb pneumàtics cremats pels seus simpatitzants en algun enfrontament amb el govern. Sense permisos oficials, ni contactes amb Hezbollah no és aconsellable per a un estranger –sobretot si té aspecte occidental– fer gaires voltes pel seu laberint de carrers estrets i sense nom. És gairebé impossible, per a un foraster, passar desapercbut. Des del moment en què es creua el carrer de l'entrada de Burj al Brajne és difícil escapar de la seva vigilància invisible. La proliferació de motoristes crida l'atenció de seguida.

A Beirut sempre s'havia dit que Hezbollah protegia el Líban dels integristes sunnites, dels tafkiristes, abans de la fulgurant eclosió dels gihadistes del Daech o Estat Islàmic, contra els quals també combat a Síria. Hezbollah és la gran força política i militar del Líban. És l'altra cara de Beirut. Sense l'eficient organització de la seguretat general de l'Estat, amb la qual els seus propis serveis d'intel·ligència col·laboren, no podria sobreviure en un ambient d'amenaques de mort i hostilitats aferriades. La història del Pròxim Orient dels nostres dies ha precipitat la *fitna* o guerra santa entre musulmans sunnites i xiïtes. El Líban n'és la miraculosa excepció, i Beirut la ciutat que sempre és al llindar de l'abisme, s'aferra a mantenir les seves diferències. Amb més d'un milió de refugiats sirians que s'han amuntegat sobre aquesta petita república de quatre milions d'habitants i una extensió de deu mil quilò-

metres quadrats, el Líban és un exemple increïble de resistència. L'especulació immobiliària no s'ha aturat i en molt pocs anys el cel de Beirut és un paisatge en el qual van brollant gratacels. El blanqueig de diners és molt habitual, i si aquest país multiconfessional, de diverses cultures, continua dret, contra vent i marea, estic convençut que és perquè la seva columna vertebral està formada pel poderós i plural sector bancari. A més, es paguen molt pocs impostos.

Deia que l'estiu passat Beirut va ser una festa amb el prestigiós festival internacional de Balbeck que, tot i que esvaït, se segueix representant entre les glorioses ruïnes de la Ciutat del Sol, i amb altres espectacles de tota mena a Beitedine, capital de l'antic emirat drus, el palau del qual el va descriure Lamartine en el seu famós *Voyage en Orient*, a Biblos, on per primera vegada fa anys vaig sentir la cançó tan mediterrània "Li metheque" de Georges Moustaki, de Tir, de Jounieh, dels Cedres. Les festes de carrer amb concerts i actuacions

musicals a l'aire lliure, o la profusió d'altres terrasses rematant hotels i edificis moderns, amb els seus animats bars i discoteques, il·luminaven les nits de la capital. "Nits en blanc, *beach parties*, Beirut, la ciutat del pecat de Llevant", deien alguns titulars de premsa. Beirut, sempre ho he escrit, és terra de miratges, propícia a la mistificació tant en temps de pau com de guerra. Ara és gairebé un miracle, al costat d'aquests països veïns que cremen pels quatre costats.

No em titlleu de frívol. Al mateix carrer de Mar Mikael, el carrer per antonomàsia de la marxa nocturna de Beirut, s'han obert tallers de disseny, d'arquitectura, sales d'exposició de pintura a les quals sovint exhibeixen obres seves artistes sirians –molt nombrosos en aquesta ciutat acollidora–, estudis d'artistes alternatius. Alguns creadors com

Amb gratacels i grues preparades per seguir edificant, l'skyline' de Beirut creix de la mateixa manera que l'especulació immobiliària

[Foto Getty Images/iStockphoto]

el modista Elie Saab tenen una sòlida fama internacional. A la tardor i a l'hivern ha esclatat la vitalitat cultural i també la del paladar amb el festival del vi celebrat a l'hipòdrom de Beirut. Amb la renovació del museu privat Sursok, l'obertura de noves galeries

d'art, la celebració de les tradicionals setmanes del llibre francòfon i àrab, Beirut s'ha convertit en una àgora de les lletres i de les arts del Pròxim Orient. Quan es destrueixen museus i el patrimoni de la cultura a Síria i a l'Iraq, Beirut s'esforça per fomentar la creació artística i defensar la llibertat. Visca Beirut! A la terrassa de l'Sporting Club davant el mar, assaboreixo aquest estil de vida levantí i fràgil de la "meva ciutat". ●

Tomás Alcoverro és corresponsal de 'La Vanguardia' al Pròxim Orient

vueling

**MÉS FREQUÈNCIES I ELS
MILLORS PREUS NOMÉS A
TERRITORI VUELING.**

Europa, Rússia, Àfrica i Orient Pròxim t'esperen.

RESERVA A VUELING.COM, A LA NOSTRA APP O A AGÈNCIES DE VIATGES

Arts&Co.

64 Entrevista

Salvador Pániker, el mestre que no presumeix de ser-ho

per Sergi Dorja

68 Cinema

El somriure del samurai

per Vicenç Pagès Jordà

70 Música

El que diu la música

per Jacobo Zabalo

72 Tecnologia

Xarxes socials i cultura o el que en queda d'ella

per Ana Nuño

74 Ficcions

Hugo Claus sense fronteres

per Ignacio Vidal-Folch

76 Literatura

Jiménez Lozano, savi i lliure

per Ignacio Peyró

78 D'autor

Barcelona. Res!

per Enrique Vila-Matas

SALVADOR PÁNIKER, EL MESTRE QUE NO PRESUMEIX DE SER-HO

Des que va lliurar a la impremta el seu ‘Cuaderno amarillo’, i d’això fa més de tres lustres, Salvador Pániker (Barcelona, 1927) conrea el gènere dietarístic però ho fa, com tot el que ha fet en la seva vida, a la seva manera

TEXT Sergi Doria — FOTOGRAFIES Jordi Play

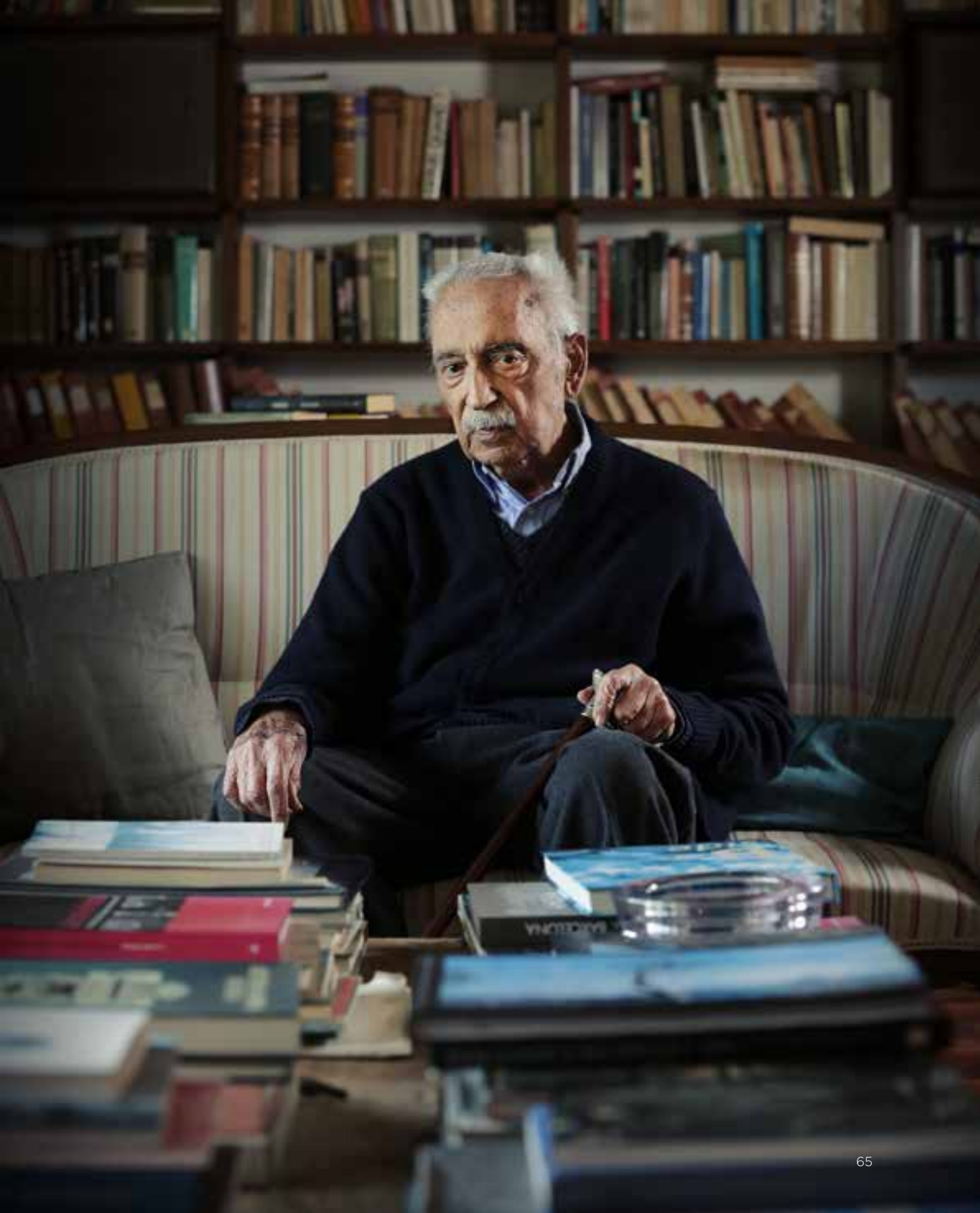
— Per Salvador Pániker, aquest barceloní d’arrels índies –escriptor, editor, filòsof, enginyer i empresari–, escriure un diari és un exercici de supervivència davant els greuges de l’edat: “La memòria del que m’està passant i del que no m’està passant, una divagació permanent que no permeto mai que llisqui cap a la ficció”. Els diaris de Pániker –*Cuaderno amarillo*, *Variaciones 95*, *Diario de otoño* i *Diario de un anciano averiado*– acollen anècdotes trufades de reflexió, episodis sentimentals, crònica social, apunts de religió, art, música, ciència... “El que els grecs anomenaven una *paideia*, un ensenyament sobre el que jo anomeno l’art de navegar”, apunta.

Pániker es confessa “avariat”. Escriptura conjugada amb revisions mèdiques: “Em trobo malament. Fatigat. Tinc una edat límit, la mort no em preocupa, però sí les malalties que em sotgen. Confio en alguna cosa, no sé ben bé en què, però en alguna cosa. Em resisteixo a creure que el món sigui exclusivament fill de l’atzar”. El seu pròxim diari es titularà *Adiós a casi todo* i abasta el període del 2005 al 2010. “No sé si serà l’últim que publicui...”, adverteix. Tant de bo que no es compleixi aquest vaticini; el *Diario de otoño*, que abasta del 1996 al 1999, va ser terapèutic per al seu autor: “Em va ajudar a suportar la mort de la meua filla Mónica, el pitjor esdeveniment que he viscut. Al diari conflueix l’escriptura i la vida. Pessoa i Borges saben escriure, però no han viscut. Jo, modestament, he intentat viure i escriure en un temps”.

La casa de Pániker es troba al costat del monestir de Pedralbes: “Des de la tranquil·litat del meu gabinet, intento mantenir l’equilibri. Aquesta habitació ja tan viscuda, aquesta taula inundada de llibres i papers, les prestatgeries, la música de fons –que apago quan escric–, això és finalment el meu

hàbitat, el lloc on consumeixo més hores, sovint sense adonar-me que ho faig. És el cau d’un home que intenta estar despert, un laboratori-hivernalcle sense orquídiades, un espai silencios i orientat al sol, la meua trinxera de tot l’any”. La mirada clavada al jardí de palmeres vincladisses. En els papers, meditacions d’un mestre que no presumeix de ser-ho: “El meu problema és que crec massa poc en el que crec, a diferència de tants altres que creuen massa en el que creuen”. Coses en què Pániker creu *ma non troppo*. L’hinduisme: “Li porta a Occident almenys mil anys de distància en l’estudi de la consciència. Les meves arrels orientals m’han donat certa llum. Però no deixo de combinar-les amb la meua part occidental que no li gira l’esquena a la ciència. Jo sóc estrictament un animal híbrid, tant culturalment com biològicament”.

Glossari panikerià: el retroprogressisme que va definir en el seu llibre *Asimetrías*: “El que he dit. Es tracta d’estar oberts a la ciència i a la innovació sense perdre la saviesa arcaica. Ser alhora adults i nens”. Assidu del Tao i els Upanishads, Pániker es presenta com un “agnòstic místic”. Saviesa arcaica. El 2001, explica, la seva filla Ana va desxifrar els senyals d’identitat familiars en la llegenda de la cava dels Menekath Allampadam Paniker a Pulápatta –que vol dir ‘recorregut d’un cavall’–. Orígens indis, sí. Però en la genealogia dels Pániker trobarem també mariners que es van enriquir a Cuba, camperols bascos, un català que es va casar amb la pubilla corresponent, “uns francesos establerts a Castelló d’Empúries, alemanys de la cort de Carles V... “Com podrien els meus fills ser nacionalistes?”, postil·la. I en una família de tan diverses arrels, dos germans amb camins divergents. Salvador Pániker i Raimundo Panikkar: “Ell no va deixar mai de ser cristià i jo vaig deixar de ➤

“El famós consens [de la Transició] va ser un excel·lent producte d’artesanía realitzat per polítics potser no genials, però sí amb molt de sentit comú”

pertànyer al món religiós institucional. Tots dos érem animals metafísics, però Raimundo estava contra la ciència moderna, que considerava oposada a la saviesa... Jo no”.

I ja que hem esmentat la política ... Per l'autor de dos best-sellers de la Transició –*Conversaciones en Madrid* i *Conversaciones en Cataluña*–, “el famós consens va ser un excel·lent producte d’artesanía realitzat per polítics potser no genials, però sí amb molt de sentit comú”. Diputat de la UCD, Pániker va poder ser el primer ministre de Cultura de la democràcia. Al final van nomenar Pío Cabanillas: “Jo no podria ser ministre de res”, matisa. En aquells anys febrils li va encantar haver conegut el metge Juan Rof Carballo –“em va posar sobre la pista de la meua filosofia retroprogressiva”– i el professor José Luis L. Aranguren. Decebut, “molt decebut” pel final de trajecte de Jordi Pujol –“encara que mai no vaig ser molt amic d’ell”–, la deriva secessionista del que va ser Convergència li sembla “incoherent i desintegradora”. Res estrany en un pensador de la complexitat i per al qual el nacionalisme “és una manera massa còmoda de resoldre el problema de la identitat”. Així raona les seves identitats i tradicions compartides: “Cervantes, Pascal, Mozart, Goethe pertanyen a un patrimoni comú. És tant meua La catedral de Girona com la de Burgos o la de Chartres. Respecto els que se senten identitàriament catalans, espanyols, etc. però els demano que no absolutitzin el seu sentiment i que ens deixin, als altres, respirar en pau”. Tampoc no combrega l'autor de *La dificultad de ser español* amb el mantra de l'Estat propi que dinamita tota entesa entre Catalunya i la resta d'Espanya: “Per exemple, jo crec que Catalunya és una nació, però no veig per què una nació ha de tenir un estat, ni per què un estat no pugui contenir diverses nacions. Assimilar nació amb estat condueix a conflictes innecessaris”.

A la biblioteca d'aquest savi que no presumeix de ser-ho –“em fa fàstic la figura del guru”– la literatura científica domina sobre la ficció, “encara que a la meua edat, ja més que llegir, rellegeixo”. I cada relectura traça bifurcacions del que s’ha llegit. Pániker esmenta la coneguda frase de Shakespeare: “Del material amb què es fabri-

quen els somnis”. Enuncia la doctrina maia de l’hinduisme, com ja assenyala Aldous Huxley en l’últim article que va escriure a la seva vida. Entre els mestres del mestre, Ortega y Gasset: “La seva filosofia de la raó vital anava en la bona direcció, retroprogressiva. Prolífic, escriptor d’assajos curts, presoner de la seva pròpia facilitat, encunyava metàfores que amb un toc màgic convertia en idees filosòfiques. De vegades l’encertava de ple, de vegades es perdia en un brillant foc d’artifici... Tot i que podia incórrer en alguna sobrecàrrega retòrica, ha estat un dels grans prosistes espanyols del segle XX”.

A l’home que va viure la Barcelona del *boom*, la Barcelona reconvertida en ciutat de turistes i creuers el mareja. Desafiem la nostàlgia: I l’època de la Gauche Divine? “Era una ciutat que volia respirar i que va aprofitar una mica la relaxació del tardofranquisme. Parlo d’això a *Segunda memoria*. Però hi havia un component de frivolitat –érem tan joves– que desperta algun recel”. El cosmopolitisme de Pániker li permet assaborir la joventut a Eivissa i Califòrnia, on va conèixer Alan Watts, autor d’*El camí del Zen*, best-seller del hippisme que va publicar a la seva editorial Kairós, també va portar a Espanya *La intel·ligència emocional* de Daniel Goleman, un altre best-seller: “El mèrit va ser del meu fill Agustín i la meua filla Ana”, puntualitza sempre. A la Barcelona de finals dels seixanta competeix en capacitat seductora amb Carlos Barral. Reconeix una vida sentimental afortunada: “Sempre vaig tenir més amigues que amics, jo era més ‘seduïble’ que seductor, encara que arriba el moment que has de substituir l’amor per la bona educació”. Els dies d’aquest mestre que assegura estar “avariat” deambulen entre la grip i l’artrosi. Llevar-se, afaitar-se, pedalar a la bicicleta estàtica. Prendre els medicaments. Fullejar els diaris i despatxar assumptes amb la seva secretària. Volem creure que en aquest malestar físic subjau l’extracte sec d’hipocondria: esperem retrobar aviat Salvador Pániker, ja avesat a l’ancianitat, en el seu pròxim diari. ●

Sergi Doria és periodista cultural i autor de la novel·la ‘No digas que me conoces’

EL SOMRIURE DEL SAMURAI

L'honor del samurai és l'essència del Japó en bona part però no és pas menys cert que aquests usos cavallerescos tenen molts punts en comú amb els d'altres països. L'honor i la lleialtat, per davant de l'eficàcia amb les armes, apareixen al 'Llibre de l'orde de cavalleria' de Ramon Llull així com a les tradicions espartana i prussiana

per Vicenç Pagès Jordà

— El que sobta de la pel·lícula *Els set samurais* (Akira Kurosawa, 1954) és l'alegria amb què els protagonistes afronten els perills, la calma conscienciosa amb què els prevenen, els somriures amb què, arribat el cas, es disposen a afrontar la mort. En el *Bushido Shoshinshu*, el codi samurai recopilat fa quatre segles, hi llegim: "Si té la desgràcia de perdre en un duel, quan està a punt de perdre el cap a mans de l'enemic, o se li pregunta el nom, el samurai s'identifica clarament amb les mans situades damunt del cap, acompanyant el gest amb un somriure, sense mostrar cap vacil·lació".

El terme *samurai* significa 'servidor'. Quan el samurai perd el senyor perd també el nom i esdevé un *ronin*, un rodamón que viatja en cerca d'un amo a qui servir. De fet, els set samurais de Kurosawa són *ronin*, com ho són els millors samurais d'aquest director, els protagonistes de *Yojimbo* (1961) i *Sanjuro* (1962), buscabregues i malparlats però honestos. El que tenen en comú és que només semblen satisfets quan combaten. El perill els fa somriure.

A les pel·lícules sobre els samurais de palau, com *Kagemusha* (1980) i *Ran* (1985), Kurosawa va reflexionar sobre el poder, però la vida errant del *ronin* li va permetre centrar-se en el plaer sublim de la coherència. No és estrany que els samurais més alegres siguin *ronin*. El protagonista d'*Ame agaru* (Takashi Koizumi, 1999) és amistós i pausat; no busca problemes, però actua de manera efectiva quan en troba. El protagonista de *Zatoichi* (Kitano, 2003) és un *ronin* cec que derrota l'abjecció amb jovialitat.

Un altre samurai sense amo és el que protagonitza *Hara-kiri*. Rodada el 1962 per Masaki Kobayashi, i objecte d'un *remake* molt digne (Takashi Miike, 2011), narra la història d'un guerrer que té la dona i el fill malalts. Quan els tres

membres de la família moren de manera dramàtica, el pare del samurai emprèn un combat sense possibilitats de reeixir. No costa d'entendre la serenitat amb què afronta el seu destí, ja que només la mort li pot dur la pau. No som gaire lluny de *L'últim samurai* (Edward Zwick, 2003), que mostra la modernització que va dur l'era Meiji. Al final de la pel·lícula, els samurais, desproveïts de futur, es precipiten exultants cap a una mort segura.

L'exponent més conegut d'aquesta figura són *Els 47 ronin*, transformats en pel·lícula en més d'una ocasió. La versió més austera i, per tant, més aconseguida, és la que va dirigir Hiroshi Inagaki el 1962. La història explica les burles a què el buròcrata Kira sotmet el senyor Asano, fins que aquest l'ataca i, en conseqüència, és obligat a fer-se l'harakiri. Els seus samurais, convertits en *ronin*, es dispersen, exerceixen diversos oficis i simulen haver oblidat els fets fins que, quan no ho espera ningú, ataquen el palau de Kira, li tallen el cap i culminen la gesta fent-se l'harakiri.

Resulta temptador afirmar que el samurai és l'essència del Japó, però no és pas menys cert que aquests usos cavallerescos tenen molts punts en comú amb els d'altres països, tal com estableix Inazo Nitobe el 1899 al seu llibre *Bushido*. L'honor i la lleialtat, molt per davant de l'eficàcia amb les armes, apareixen també al *Llibre de l'orde de cavalleria* de Ramon Llull, així com a les tradicions espartana i prussiana, per citar-ne dues d'allunyades en el temps.

Una tradició cinematogràfica que assumeix en gran part el codi samurai és el western, tot i que l'afirmació inversa també seria certa, ja que el jove Kurosawa gaudia de les pel·lícules de l'Oest dirigides per John Ford. Segui com sigui, *Yojimbo* va ser versionada per Sergio Leone a *Per un pugno di dolari* (1964), l'origen de l'spaghetti western. El 1960, poc després

d'*Els set samurais*, John Sturges va oferir la versió *Els set magnífics* (1960), refeta aquest 2016 per Antoine Fuqua, tot i que resulta difícil de creure que uns pistolers estiguin disposats a immolar-se per uns camperols desconeguts. Però no cal que les influències siguin tan directes: el sentit del deure del protagonista de *High noon* (Fred Zinnemann, 1952) resulta tan propi d'un samurai com la independència d'*Hombre* (Martin Ritt, 1967) és pròpia d'un *ronin*. Mancats d'una tradició explícita de culte a la mort, els protagonistes d'aquestes pel·lícules somriuen poc o gens. El *bushi* o guerrer japonès, en canvi, té com a primera missió vèncer-se a si mateix, és a dir, eliminar qualsevol resta d'egoisme. Per ell, somriure en moments de perill no és només una mostra de cortesia, sinó també d'agraïment, ja que sap que només les dificultats el fan créixer.

Tornem a l'Oest, o més ben dit a Clint Eastwood, protagonista dels primers spaghetti western. On el codi samurai resulta més clar és a *Gran Torino*. El protagonista d'aquest film és el guerrer que va complir les ordres, però que en la vellesa dubta si eren correctes. Com a antic soldat, davant el conflicte opta per la força, però aviat descobreix que el sacrifici d'un mateix pot resultar més eficaç. En l'última escena de *Gran Torino*, Clint Eastwood barreja la valentia del cowboy, el *seppuku* orgullós del samurai i la immolació del monjo budista. L'acceptació de la mort amb els braços oberts recorda l'escena final de *Hara-kiri*. No en va, el símbol del samurai és la flor del cirerer, que es desprèn delicadament de l'arbre quan es troba en la màxima esplendor. Encara que el protagonista de *Gran Torino* no sigui jove, quan cau endevinem que somriu. ●

Vicenç Pagès Jordà és escriptor

EL QUE DIU LA MÚSICA

La música té la capacitat de modificar conductes i pensaments, en general de forma inconscient. Fins i tot la personalitat pot veure's afectada pels seus impactes emocionals. Amb tot, el seu poder continua sumit en el misteri

per Jacobo Zabalo

— A l'inici de la vida, abans fins i tot de néixer, el que hi ha és ritme. Un batec aliè que s'experimenta com a propi; és la primera escolta, la vibració que afecta la criatura a l'úter matern, sense consciència de tot el que passa. Un espai reduït compassat per un bombament de regularitat fluctuant, segons l'estat físic i anímic de qui porta la vida. Les indicacions que les composicions clàssiques fan servir per marcar el ritme dels seus moviments –amb la gamma de *tempi*– estan associades a formes de passar el temps o estats d'ànim, regulats per substàncies en la secreció de les quals estan implicades diferents àrees del cervell. El cor es considera l'òrgan de l'emoció per ser la diana d'alguns d'aquests compostos bioquímics. El neurobiòleg Jean-Pierre Changeux recorda Claude Lévi-Strauss a *Les neurones encantades. El cervell i la música*, per afirmar que “una de les particularitats de la música és dirigir-se al temps fisiològic i fins i tot visceral”.

La vinculació d'emoció a l'art musical és summament simptomàtica. S'ha insinuat que l'absència d'una lògica conceptual representa la seva arma més poderosa, en connectar amb estats pre-conscients de la psique i afectar la realitat de l'individu de manera subliminar. En la seva imprevisible immediatesa la música pot percutir amb virulència més o menys subtil i aconseguir transcendir els llocs de control de l'ego conscient i racional. Que des d'antic estigués associada a rituals orgiàstics en els quals es produeix la dissolució de la identitat –per exemple, les cerimònies dedicades a Dionís– no fa res més que reafirmar el poder que té. Les societats arcaiques atorguen a la música una funció capital: la de promoure estats de consciència alterada en situacions especials, com són les festivitats religioses. Cerimònies que –segons Mírcea Eliade– es regeixen per una lògica completament diferent de

la del temps profà. En aquestes es produeixen grans revelacions, se celebra la naturalesa i es creu participar del misteri de la vida i la mort.

La consagració de la primavera, música per a ballet d'Igor Stravinski estrenada amb molta polèmica el 1913, escenifica l'essència taumatúrgica de ritmes i melodies musicalment articulats a través de la connexió d'*eros* i *thanatos*. Segons la cosmovisió mítica, la sang d'una donzella s'ha d'abocar perquè la naturalesa sigui benèvola i fructífera. Leonard Bernstein advertia als joves membres de l'orquestra que aquesta composició era una mena de “jazz prehistòric”, amb espai per a la transgressió ben mesurada –falsament improvisada– i una sobreabundància de sonoritats tel·lúriques, instintives o preracionals que també es vehiculen en els moviments de cossos en sincronia espasmòdica; sonoritats decantades com per art d'alquímia per a l'alliberament d'energies difícilment compatibles amb la civilització, en la línia del sostingut per Sigmund Freud al *Malestar en la cultura*. Des d'un gènere com el jazz, altres artistes han assajat formes de sublimació semblants en la combinació de creació i destrucció, de sensualitat i vertigen, entre els quals Billie Holiday, Charles Mingus o Thelonius Monk. És cert que l'omnipresent pop tendeix a perpetuar –des de fa dècades– un estat d'inconsciència amb relació a les implicacions vitals de l'escolta.

En contrast flagrant, crida l'atenció que algunes creacions de tall clàssic aconseguissin plasmar l'ambivalència de la música, tremenda o consoladora. És el cas de la invitació que el *Don Giovanni* de W. A. Mozart formula en el duet *Là ci darem la mano*, invitació a l'amor que busca ser culminada de manera infructuosa al final del primer acte: escena de ball, mascarada que es transmuta en el seu oposat, amb la presència

explícita d'una violència –el rapte de la camperola– suggerida per angoixants poliritmes. El geni mozartian destaca per sobre dels seus contemporanis no només per la seva insòlita inventiva. Al costat de l'exhibicionisme *en tour* de les seves dots, el jove Mozart ja havia protagonitzat un altre rapte –o, millor, un “robatori– consistent a tornar reproduïble una realitat sonora exclusiva, reservada a un recinte sacre: el *Miserere* d'Allegri, la partitura del qual no podia sortir del Vaticà, va ser après de memòria i transcrit. A manera d'homenatge, Liszt ho recordaria en la seva peça per a piano *À la Chapelle Sixtine*, S461.

Vladimir Jankélévitch explica que “l'acte musical, com la creació poètica, fa plausible en tot moment la paradoxa d'una etiologia bilateral i ambigua”. “No hi ha un sentit únic”, en efecte, però la manera com la música repercuteix en l'ànim i en els comportaments –a través d'emoció– és irrevocablement real. La celebració d'una espiritualitat profana, que Mozart insinua en algunes de les seves obres més profundes, i la posterior exacerbació del *pathos* pel Romanticisme senten la problemàtica inherent al sentit del fet sonor que “és sentit”. Un episodi protagonitzat per un compositor tan desconcertant com Robert Schumann –sovint al límit del seny– evidencia l'absoluta urgència per dotar de significat el batec vital que la música, en el millor dels casos, sublima. S'explica que, després d'una interpretació al piano, un oient li va preguntar què havia volgut transmetre amb la seva obra. I la resposta de Schumann va ser: vaig voler dir “això”... Després d'allò la va interpretar *ex novo*, des de l'inici i exactament amb el mateix èmfasi. ●

Jacobo Zabalo és doctor en Humanitats. Imparteix classes de filosofia a la Universitat Pompeu Fabra i col·labora amb diversos mitjans en què publica articles sobre música i estètica

El compositor rus Ígor Stravinski (1882-1971), durant una actuació a París el juny del 1924 [Foto de Roger Viollet/Getty Images]

XARXES SOCIALS I CULTURA O EL QUE EN QUEDA D'ELLA

La societat sempre exigeix dels seus membres –segons Hannah Arendt– que actuïn com si pertanyessin a una enorme família, en la qual preval una opinió única i s'imposa un únic interès. És a dir, tot el contrari de la individualitat i la diferència, sense les quals no hi ha cultura que valgui o que pugui sobreviure. A això contribueixen les xarxes socials

◆
per Ana Nuño

— Cal reconèixer que el nom li fa justícia poètica a la cosa: les xarxes socials atrapen, arrossegueuen i treuen a la superfície el que sigui, sempre que serveixi d'aliment al monstre social. I ara sembla inevitable que hàgim de dedicar tota la nostra energia a alimentar-lo, és a dir, a “socialitzar”, entès això com: “Adaptar un individu a les normes de comportament social”. Amb mig segle n'hi ha hagut prou per passar de la de-

núncia paranoide del “sistema” opressor, de Marshall McLuhan i Herbert Marcuse, de maig del 68 i la recerca de la platja sota les llambordes, a aquesta submissió a l'imperi de la propaganda i la publicitat en què consisteix la incessant exposició pública del nou producte per promocionar: nosaltres mateixos.

Les conseqüències són de tota mena. Les polítiques salten a la vista. Les xarxes socials són més veloces

que els vells canals de comunicació política, i el seu binarisme primari i les rebequeries de nen malcriat han acabat imposant la seva lògica en aquest terreny. La “histèria permanent i les estúpides polèmiques i l'explotació del ressentiment social” típics de les xarxes socials, segons David Brooks, també són benzina per al motor dels populismes que avui tornen a recórrer el planeta, com el vell fantasma marxista.

En l'àmbit cultural, la veritat és que les xarxes i la seva lògica de “socialització” a ultrança produeixen efectes menys perniciosos que risibles. Que un periodista descobreixi la identitat civil d'un pseudònim haurà servit sens dubte per promocionar encara més l'obra publicada d'Elena Ferrante, segons la vella lògica del mercadeig editorial, però sobretot ha permès desencadenar una batalla campal entre defensors i detractors d'Anita Raja per haver violat el codi d'Hammurabi de les xarxes socials en no exposar la seva privacitat en plaça pública. El més preocupant és que els mitjans tracten aquesta batallata com a matèria noticiable de primer ordre, però què es pot esperar ja d'un negoci, el de vendre notícies, que no

pot seguir vivint de la publicitat, el seu principal suport d'abans, i es veu obligat a pidolar clics als seus enllaços a notícies, una imitació submissa dels "M'agrada" i "No m'agrada" de les xarxes. I què podem dir de l'espectacle que han ofert milions d'indignats pel Nobel de Literatura a Bob Dylan. Un premi que sempre havia respost a la lògica política resulta que al final s'actualitza i passa a reflectir la de les xarxes socials, per a les quals la distinció entre escriptor, científic i polític és ociosa ja que només reconeixen una categoria, la de la "celebritat" –tan solitària i nua com, en política, la del líder populista–, i surten en tromba els indignats a manifestar la seva indignació a les xarxes socials, on si no.

Però hi ha més, i és força pitjor. Com que actualment només semblen tenir rellevància les idees formulades en termes socials, els museus s'adapten proposant activitats centrades no a organitzar exposicions, sinó en les opinions del públic sobre l'art i en què hauria de consistir. Sembla una broma, però és el que acaba de fer la Tate Modern de Londres en inaugurar un nou espai, Exchange, dedicat a "l'intercanvi d'idees i artistes que tre-

ballen amb el públic", "d'una petita organització benèfica de les valls gal·leses a una estació de ràdio comunitària de l'est de Londres o una fundació que promou la vida sana". A tots ells, la Tate ofereix la possibilitat de "participar en el procés creatiu" del museu. "Secció de Queixes", la primera activitat, desenvolupada del 4 al 9 d'octubre, ha estat a càrrec, tot i haver estat presentada com una extraordinària novetat, ni més ni menys que per les més que suades Guerrilla Girls. El que confirma una cosa que, de totes maneres, no costa gaire de sospitar: que un dels efectes de les xarxes socials, plataformes d'immediatesa i parvitat, és l'oblit de tot, fins i tot de les idioteses més recents. I en què consistia l'activitat? Que el públic se "sentís lliure" d'anotar les seves opinions en *post-its* de colors disposats a aquest efecte en taulers, i que després exercís "plenament" la seva llibertat d'"exposar-los" clavant-los en una gran pissarra blanca, "metàfora", és clar, d'un quadre. Aquí s'han pogut llegir profundes i originals reflexions, com ara "Per què no poden les dones tenir-ho tot, nens, marit, casa i una carrera?" o "Més oportunitats per a les mares artistes!".

En altres paraules, un dels més influents museus d'art contemporani del planeta ha decidit malgastar aquest bé tan escàs i car que és un espai expositiu amb gran visibilitat pública, per fer el que hagués calgut per aconseguir vendre-li a aquest públic dilecte un telèfon intel·ligent amb el qual tuitejar o penjar a Facebook les seves bajanades.

Sembla obvi que els efectes de les xarxes socials a la cultura no poden ser gaire diferents dels que generen en la política, precisament perquè aquest és el seu camp més ampli d'actuació. Ignoro si això canviarà en el futur, però ho dubto. Les xarxes socials són això, socials. En la lluminosa observació d'Hannah Arendt, "la societat sempre exigeix dels seus membres que actuïn com si pertanyessin a una enorme família, en la qual preval una opinió única i s'imposa un únic interès". És a dir, tot el contrari de la individualitat, la diferència i fins i tot la radical i salutífera associalitat sense les quals no hi ha –o ja haurem de dir "no hi havia"?– cultura que valgui. ●

.....
Ana Nuño és escriptora

HUGO CLAUS SENSE FRONTERES

En temps tan relatius i acomodaticis, la radical independència d'esperit de l'escriptor Hugo Claus continua vigent, sense convencions, aliè a les absurdes fronteres lingüístiques de la seva Bèlgica, perquè l'únic que compta és l'ímpetu vital dels seus llibres, el màxim de debò possible que el novel·lista pretén assolir, com va aconseguir amb la seva gran novel·la 'La pena de Bèlgica'

per Ignacio Vidal-Folch

—Hugo Claus ha estat el més important novel·lista belga de les últimes dècades, que escrivia en flamenc; va ser poeta, novel·lista, dramaturg, cineasta, autor d'un centenar de títols, ambicions en les seves aspiracions expressives –va ser fins i tot artista plàstic–, de presència imponent, en la seva vitalitat i el seu humor mordaç, plenament conscient de la grandesa del seu talent, home de gran cultura adquirida de manera autodidacta, ja que es va escapar als quinze anys del col·legi on estava internat i no va tornar mai a trepitjar una aula. Claus no podia ser modest. Això li hauria semblat senyal d'aturament i covardia. Però tampoc no coneixia la vanitat. Gaudia massa de la vida, presa de manera goliardesca i permetent-se si no totes força llibertats; jugava amb massa alegria per permetre's ser pompós i coneixia massa bé la naturalesa humana per enorgullir-se'n.

Fullejant el llibre *Conserva el desig*, la poesia essencial d'Hugo Claus (Bruges, 1929 - Anvers, 2008), una bona antologia publicada fa poc per Huerga i Fierro, m'han vingut al cap les tres o quatre vegades que vaig veure aquest gran, fèrtil, divertit i agut escriptor. Durant els últims anys de la seva vida el seu nom va sonar com a candidat al premi Nobel de Literatura; a ell li hagués fet molta il·lusió, no com a consagració del seu ego ni perquè cregués en la justícia o la injustícia de l'èxit, sinó per gaudir més de la vida i gastar-se els diners amb els amics. No donava una altra importància a l'opinió pública, sobre la transcendència del seu treball no es feia il·lusions desmesurades, o almenys això em va dir quan, amb motiu de la publicació a Espanya de les seves magnífiques novel·les *Una dolça destrucció* i *El peix espasa*, vaig voler conèixer-lo i amb el pretext d'entrevistar-lo per a un diari vaig anar a Gant, on estava preparant la representació d'una peça teatral d'Anouilh. "L'artista", em va dir, "té només un deure, produir art, i això ho ha de fer amb modèstia. El que jo em proposo, el que a mi m'agradaria, seria divertir, en el sentit més noble de la paraula, els meus amics. Agradar a les senyores. Fer alguna cosa del qual no m'avergonyeixi gaire. La major part de les coses que he fet m'avergonyeixen una mica. Així doncs, en el terreny en què puc donar alguna cosa, ho faig el millor possible".

Quan va constatar que l'Alzheimer ja li impedia escriure Claus es va administrar l'eutanàsia –legal a Bèlgica–, la pena que em va causar la notícia es va alleujar una mica en saber que una de les seves últimes manifestacions públiques havia estat adherir-se a un manifest d'intel·lectuals flamencs i valons contra l'escissió de Bèlgica, postulada pels partits nacionalistes, majoritaris a Flandes. Que en aquell context apostés per la suma i no per la divisió deia molt del seu coratge cívic, del qual havia donat ja mostres en episodis previs, en alguns escàndols teatrals-públics juvenils, típics de l'esperit contestatari de finals dels seixanta, que van estar a punt de costar-li una temporada a la garjola.

Vaig sentir que en signar aquell manifest em feia un senyal amb la mà abans de fer mutis. Anys abans, en preguntar-li què sentia en ser considerat el millor escriptor flamenc, la resposta va ser: "Res, no tinc el més mínim sentit de la nacionalitat"; no trobava a faltar el sentiment d'adhesió a una pàtria, "al contrari, per a un escriptor és la situació ideal. És millor estar al marge que instal·lat còmodament en una identitat. Per a un poeta com jo, ser el leprós, el pària, és excel·lent, perquè és en la precarietat i en el fet intersticial on es pot trobar la veu pròpia". A la seva obra mestra, *La pena de Bèlgica*, novel·la de formació inspirada en la seva pròpia vida i en la seva família i entorn, on retrata amb humor corrosiu la mentalitat, els valors i l'actuació mesquina dels rexistes i altres "patriotes" flamencs els anys al voltant de la Segona Guerra Mundial, ja exposava amb claredat transparent la seva opinió sobre els corrents ultrareaccionaris, xovinistes, xenòfobs, responsables de la ruïna d'Europa i que avui segueixen gaudint de tanta vitalitat.

És curiós que quan esmento el nom de Claus, diferents interlocutors em responen, somrient: "Ah sí, el que es va casar amb Silvia Kristel, oi?". Sí, aquella actriu sensual va ser la seva dona durant uns anys, van tenir un fill, i aquesta relació amb Emmanuelle és la primera dada que s'associa al nom de l'escriptor. Aquest, i no els títols de les seves novel·les, ni que formés part del grup COBRA d'artistes europeus que van inventar l'expressionisme abstracte anys abans que el popularitzessin els nord-americans; ni que als disset anys publicés el seu primer llibre de poemes; ni que a escriure la seva primera novel·la, *La caça d'ànecs*, en només tres setmanes i per guanyar una aposta; ni l'harmoniosa combinació d'elements classicistes i avantguardistes en la seva escriptura sempre vital i vigorosa, sempre empesa per l'*élan*, l'entusiasme.

Fa poc, a Brussel·les, vaig anar a un parell de grans llibreries i vaig constatar que de la seva extensa obra només disposaven d'un llibre en francès, precisament *La pena de Bèlgica*. Estaven exhaurits tots els altres? Les dependents em van respondre en termes molt similars: "Ça, c'est la Belgique, monsieur, c'est comme ça, monsieur, ah, il faut le savoir": "Això és Bèlgica, senyor, les coses són així, són coses que cal saber". Són crosses molt de Brussel·les, al·ludeixen a la particularitat ineficient del seu ordenament jurídic. I què era el que calia saber? No vaig aconseguir aclarir-ho, però sembla que en ser novel·les en flamenc no eren en aquelles llibreries valones malgrat que, per descomptat, estan traduïdes al francès. Embolics d'ajuts a la traducció i de subvencions a les edicions d'una o altra comunitat lingüística que li neguen a l'altra. La petitesa xovinista i provinciana que Claus tan ferotgement va criticar. ●

Ignacio Vidal-Folch és novel·lista

**Imatge de l'autor belga
Hugo Claus posant als
carrers de Gant el març
del 2003**

[Foto Ulf Andersen/
Getty Images]

El pintor barceloní Joan Massana del Castell va fer aquest retrat de José Jiménez Lozano per al premi Cervantes 2002
[Foto de Francisco Javier de las Eras]

JIMÉNEZ LOZANO, SAVI I LLIURE

Davant de tanta abundància de literatura banal, els vells mestres mai no abandonen els seus lectors.

Si en l'art grec l'home era la mesura de totes les coses, avui tota certesa és inabastable.

Per això llegim el mestre José Jiménez Lozano

per Ignacio Peyró

— Potser per jutjar el món no hi hagi res més idoni que fer-ho a una certa distància. Així ho van entendre en un altre temps Montaigne o Leopardi, i així sembla entendre-ho també el nostre José Jiménez Lozano (Langa, Àvila, 1930), per a qui resulta “perfectament possible viure al segle XVII i baixar una estoneta al XXI”. Rumb a casa a Alcazarén, un petit llogaret de Valladolid, la vida d'abans es fa evident en una Castella essencial de torrasses i pine-des, d'aquelles petites ermites que tant li agraden al nostre autor. Però que ningú no s'enganyi: també aquí la vida contemporània es fa present, en tot el que va dels restaurants de la zona –tan lloats pels inspectors de la Michelin– a, fonamentalment, la mirada de curiositat insaciabla del mateix Jiménez Lozano sobre la circumstància present. És així que la seva frase sobre la vida retirada cobra una veritat diferent de la posa. I és així que el seu apartament mundà representa una ironia: potser, com afirma –amb cita de Popper– en els seus últims diaris, “el paper del filòsof, com el de l'artista, és el de no estar a la moda”, però en aquesta reclusió provincial Jiménez Lozano ha aconseguit elaborar una obra d'envergadura europea. Després de dècades per l'amagada senda del seu estimat Fray Luis, la solitud de l'autor castellà ha estat la millor estratègia per aprofundir en la llibertat de l'escriptura. La seva distància és –per dir-ho així– el nostre luxe. I una talaia de lucidesa sobre aquestes bogeries que, segons va escriure Jünger, té cada època.

Al voltant d'un got de vi i un embotit honest de la zona, Jiménez Lozano rep els amics a la seva biblioteca. Allà no falten mostres de les seves incidències intel·lectuals: Bíblies diverses, no poca *judaica*, volums sobre la Inquisició o el jansenisme, narradors favorits com Flannery O'Connor –gran veu del sud americà– o el catòlic japonès Shusaku Endo. Bé passats els vuitanta anys, la vivesa de la seva conversa ens fa inevitable preguntar-nos si aquells mateixos llibres que donen gravetat a una joventut no seran un estimul i una alegria en l'edat madura. No en va, Jiménez Lozano acumula, tan sols aquest any, una collita llibresca d'allò més fecunda: els poemes de *Los retales del tiempo*; una de les peces més grans de la seva diarística, *Impresiones provinciales*, i fins i tot el caprici shakespearí de la novel·la *Se llamaba Carolina*. Potser sigui una manera de compensar-nos per part de qui va ser un escriptor tardà, encara que no per això menys reconegut: sobre els seus prestatges, al costat dels llibres, també reposen premis tan notables com el Nacional, el de la Crítica, el de Castella i Lleó o aquella fita que va ser el Cervantes l'any 2002.

Abans que al Jiménez Lozano escriptor, de fet, el públic espanyol va poder llegir el Jiménez Lozano periodista, que –entre altres èxits– va arribar a dirigir una publicació de tanta veterania com *El Norte de Castilla*. A la magnífica revista *Destino*, encara molts recorden aquelles *Cartas de un cristiano impaciente* que van anar narrant les inquietuds d'un Vaticà II sempre –com va dir un

dels documents conciliaris– entre “l'alegria i l'esperança, la por i l'angoixa”. La seva pròpia obra literària es començaria a veure des de llavors agreujada per una profunda preocupació pel fet religiós que –en la seva ploma– serà sempre tractada en relació amb la llibertat. La llibertat de l'heterodòxia espanyola en el XIX, per exemple, amb el seu assaig *Los cementerios civiles* (1979), o les seves relacions amb el poder civil en obres com *Sobre judíos, moriscos y conversos* (1982). I, de manera inoblidable, el tema apareix en aquest germen europeu de la llibertat de consciència que és la resistència al Rei Sol de les monges de Port-Royal, motiu–tan poc freqüent aquí– que detonarà algunes de les seves obres més fel·lços, des de l'elogiadíssima novel·la *Historia de un otoño* (1971) fins als diàlegs de *Retratos y naturalezas muertas* (2000). En aquest últim llibre, aflora una estètica de la nuesa i el deseiximent que també serà tret propi de l'autor, abans de res en la seva obra poètica, antologada a *El precio* (2013), però igualment present en la seva ja cèlebre *Guía espiritual de Castilla* (1984).

Si no fos per la distinció aconseguida, és possible que calgués rastrejar l'obra de Jiménez Lozano entre la dels “rars i curiosos”, però és aquella mateixa llibertat la que li ha fet recórrer camins pocs recorreguts i confondre gèneres amb joia. Vegeu que aquesta llibertat també opera a l'hora de relacionar-se íntimament amb una tradició intel·lectual en què no falta l'atenció al fet hispànic –tantes pàgines sobre San Juan o Santa Teresa– però que es manté sempre oberta a la gran tradició occidental. Aquí destaquen les seves afinitats de fons amb algunes plomes de singular càrrega existencial, dels russos a Simone Weil i de Santayana a Kierkegaard, sempre amb el fons d'un segle XX en què l'home no va deixar d'alçar la seva mà contra l'home.

Té la seva congruència que un llegat de marca més gran de Jiménez Lozano estigui en els seus diaris, de *Los tres cuadernos rojos* (1985) a *Los cuadernos de Rembrandt* (2010). Parlem, al cap i a la fi, d'un gènere libèrrim, on entre notes de lectura i un ull sobre l'actualitat, Jiménez Lozano alça la seva crítica de fons contra una modernitat en què “l'home ha estat rebaixat i minimitzat a una sola dimensió: la de la seva condició ciutadana”. És l'“Europa post-tot”, tot i que la gravetat de Jiménez Lozano conviu sempre amb el somriure redemptor d'una certa pietat, igual que la literatura, en la seva obra, anirà sempre de la mà de la vida. Perquè, certament, Jiménez Lozano podria signar, amb el seu dilecte Hamsun, que “la nostra vida i la nostra època poden seguir la seva ruta pel que fa a mi; per part meua, jo em quedo aquí”. Però ell encara s'atreveix a reafirmar-se en l'esperança. En aquella “indestructible esperança de l'ametller que s'obstina a oferir la seva flor tot i que serà gairebé sempre esmorteïda pel gel”. ●

Ignacio Peyró és autor de ‘Pompa y circunstancia. Diccionario sentimental de la cultura inglesa’

Enrique Vila-Matas

Barcelona. Res!

— Un 22 d'agost de 1939, Gombrowicz trepitjava per primera vegada terra argentina, sense saber que estava a punt d'esclatar la Segona Guerra Mundial i que quedaria encallat a Buenos Aires un quart de segle. No va ser fins un altre dia 22 –abril, 1963– quan en desembarcar per unes hores a Barcelona camí de França, va tornar per fi a trepitjar la vella Europa. L'endemà ja era a Canes i “corria cap a París en el tren Mistral”. En aquell abril jo acabava de fer 15 anys i portava un diari, en realitat una insípida i freda anotació en estil telegràfic –exempta de qualsevol temptació literària– dels noms i fets que es creuaven en la meua vida. El matí d'aquell 22 d'abril en què Gombrowicz va passar per primera i última vegada per la grisa Barcelona d'aleshores, vaig anotar (com si tot allà fos una festa): “He anat a un festival de música. Los Pájaros Locos i Los Salvajes”.

Un 22 d'octubre de 2001, abans de conèixer la vídua, Rita Gombrowicz, a l'hotel Avenida Palace de Barcelona, vaig descobrir que el polonès havia narrat en la seva obra mestra, *Diari (1953-1969)*, el seu breu pas per la ciutat: “Avui, dia 22, estic a Barcelona. Des de fa molt temps sé que el doble dos és el meu número. També per primera vegada vaig tocar terra argentina un 22 (d'agost). Benvinguda la màgia! (...) Vaig arribar a la plaça on hi

ha el monument a Colom i vaig llançar una mirada a la ciutat, en la qual potser m'instal·li permanentment després de la meua estada a Berlín...”. Durant el col·loqui en què vam presentar *Ferdydurke* a Barcelona, li vaig demanar a la Rita que ens ampliés la informació sobre els passos del seu marit per la part baixa de la Rambla. “Bé, en realitat, el més probable és que ni baixés del vaixell”, va dir. Recentment s'ha descobert i publicat a París *Kronos*, l'altre diari de Gombrowicz: la cara B o, millor dit, els “baixos fons” de la seva obra mestra.

En qüestió de diaris, Gombrowicz també sembla haver-se apuntat al doble dos: el més conegut té un profund accent literari, i en aquest una poderosa subjectivitat es reafirma en cada pàgina a través d'una personalitat inventada que no desfigura mai la intimitat de l'autor; en l'altre, en el trobat recentment *Kronos*, es dedica a una insípida anotació en estil telegràfic –exempta de qualsevol temptació literària– de noms i successos. Quan en aquest segon diari dur, desproveït de floritures, arribem al 22 d'abril de 1963, l'autor es despenja amb una freda –però crec que tan lúcida com eloqüent– única anotació: “Barcelona. Res!”. Diu algun dels seus dos diaris la veritat? I si la diu, quin tindria més tendència a exposar-la?

El literari, o el diari fred, sense emocions? S'admeten apostes pel doble dos.

Compromís:

Contribuir al desenvolupament econòmic i social dels països amb inversions en infraestructures de qualitat.

Resultat:

Des del 2003 Abertis ha invertit més de **15.000 milions d'euros** als territoris on opera.

Abertis es el líder mundial en la gestió d'autopistes de peatge. Un grup global, amb presència a 12 països i més de 15.000 treballadors, orientat a la creació de valor a través de la inversió en infraestructures que contribueixin al desenvolupament econòmic i social dels territoris i països on opera.

abertis.com

 abertis
complim els nostres compromisos

L'únic que no canvia mai és la necessitat de canviar

A CaixaBank, fa més de 100 anys que canviem constantment. Ens preguntem com són les coses i com haurien de ser en un futur. Aquest afany per anar més enllà, per anticipar-nos al canvi, ens ha fet esdevenir un dels bancs més innovadors del món.

Un banc que va un pas més endavant.

I en això, no canviarem.

CaixaBank